İlim ve İrfân Yazıları -I-

Peygamber Kıssaları

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

ilâhiyât

529

Peygamber Kıssaları

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

ilâhiyât

İlim ve İrfân Yazıları -I-

Peygamber Kıssaları

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

Kur'an'ın önemli bir kısmına tekabül eden peygamber kıssaları, peygamberlerin etrafında cereyan eden hâdiseleri her kesimden insanın anlayabileceği bir üslûpla anlatmaktadır. Gerek kıssalarda söz edilen peygamberlerin örnek şahsiyetleri, gerekse onlara muhalefet eden kavimlerin akıbetleri günümüz insanı için dersler ve ibretler içermektedir. Elinizdeki kitapta peygamber kıssaları, Kur'an'da geçtiği çerçevede, hadislerden de yararlanılarak İsrâiliyyât kaynaklı bilgilere müracaat edilmeksizin sade bir dil ile sunulmuştur. Zaman zaman tasavvufî yorumlara da yer verilen eserde kıssalar, her kesimden insanın rahatlıkla okuyabileceği akıcı bir üslûp ile kaleme alınmış, tarihi bilgiden ziyade ibret alınıp dersler çıkartılmasına yönelik yorumlarla zenginleştirilmiştir.

ISBN 978-625-7738-38-5
9 786257 738385

ilâhiyât

ilâhiyât 529

© MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

İlim ve İrfân Yazıları -I-
Peygamber Kıssaları

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

ISBN 978-625-7738-38-5

1. Baskı: Aralık 2020

Sertifika No: 44396

Mizanpaj: Tavoos
Sayfa Düzeni Uygulama: Canuzak Turan Uulu
Kapak: MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
Baskı: Vadi Grafik - Sertifika No: 47479

ilâhiyât
Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara
Tel: (0312) 439 01 69 Faks: (0312) 439 01 68
ilahiyatyayin@gmail.com
www.instagram.com/ilahiyatyayin

İLİM VE İRFÂN YAZILARI -I-

PEYGAMBER KISSALARI

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

Ankara'da doğdu (1985). Sincan İmam Hatip Lisesi'nden (2002), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (2006). Yüksek lisansını tamamladı (2009). Bir süre imam-hatiplik yaptı (2007). Daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığı Hadislerle İslam Projesi kapsamında çalışmalarını sürdürdü (2012). Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak atandı (2012). Yedi ay süreyle Ürdün'de misafir araştırmacı olarak bulundu (2014). Doktora çalışmalarını tamamladı (2015). Doçent unvanını aldı (2019). *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, *Mânevî Eğitim Metodu Olarak Halvet* ve *Hanefî Fakihlerin Zayıf Hadisle Hüküm Verme Gerekçeleri (el-Hidâye Örneği)* adlı yayınlanmış kitapları ve çeşitli akademik dergilerde makaleleri bulunan yazar halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı'nda çalışmalarına devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Peygamber kıssaları, insanlığı hak yola sevk edecek ibretlik hâdiseleri konu alan hayat tecrübeleridir. Kur'an-ı Kerîm'de anlatılan peygamberlerin örnek teşkil eden hayatları her devirde müminler için birer kılavuz olmuştur. Buna mukabil inkârcıların peygamberlere gösterdikleri mukavemet ise uzak durulması gereken kötü örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda peygamber kıssalarına dair yazılan pek çok eser bulunmaktadır. Bunlar içerisinde Kur'an-ı Kerîm ve Peygamber (sas) Efendimiz'in hadis-i şerîfleri çerçevesinde telif edilen eserler olduğu gibi bunların yanında İsrâiliyyât kaynaklarından yararlanarak gerçek olduğu şüpheli pek çok bilgiyi de ihtiva eden kaynaklar çoğunluktadır.

Kur'an'ın ve hadislerin bizlere sunduğu doğru bilgiler çerçevesinde peygamber kıssalarını anlatmak onları anlayıp ibret almak açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda Kur'an kıssalarını sahih kaynaklardan okuyup ihtiva ettiği örnekleri anlayıp hayata aktarmak adına hazırladığımız bu kitap 2018 -2020 yılları arasında *İlim ve İrfan Dergisi*'nde yayınladığımız makalelerden oluşmaktadır. Kitapta, peygamber kıssaları Kur'an'da geçtiği çerçevede, hadis-i şerîflerden de yararlanılarak İsrâiliyyât kaynaklı bilgilere yer verilmek-

sizin sade bir dil ile anlatılmıştır. Zaman zaman tasavvufî te'villere de yer verilen yazılarda, tarihi bilgiden ziyade ibret alınıp dersler çıkartılmasına yönelik yorumlar yapılmıştır.

Çalışmada yalnızca Kur'an'da anlatılan peygamber kıssaları üzerinde durulmuştur. Kur'an'da ismen yer alan peygamberler Hz. Âdem, Hz. İdrîs, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. İbrâhim, Hz. Lût, Hz. İsmâil, Hz. İshak, Hz. Ya'kub, Hz. Yûsuf, Hz. Eyyûb, Hz. Şuayb, Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn, Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman, Hz. İlyâs, Hz. Elyesa', Hz. Zülkifl, Hz. Yûnus, Hz. Zekeriyyâ, Hz. Yahyâ, Hz. Îsâ ve Hz. Muhammed'dir. Bunlardan Hz. Muhammed (sas) hacim itibariyle ayrı bir çalışma konusu olduğu için kapsam dışında bırakılmıştır. Bunlara ilaveten peygamber olduğu tartışmalı Hz. Lokmân ve Hz. Zülkarneyn'e de çalışmada yer verilmiştir. Kıssalarda geçen âyetlerin meallerinde Mustafa Öztürk'ün *Kur'an-ı Kerîm Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri* (Ankara Okulu, 2014) adlı çalışmasından, hadislerin tesbiti ve çevirisi konusunda ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *Hadislerle İslâm* adlı eserinden (Ankara, 2014) yararlanılmıştır.

Peygamber Kıssaları adlı bu kitabın hazırlanması sürecindeki desteklerinden dolayı *İlim ve İrfan Dergisi* yayın kurulundan Osman TOPRAK'a, kaynak temini hususundaki katkılarından dolayı kıymetli hocam Prof. Dr. Hayri KAPLAN'a, bölümleri okuyup değerli fikirlerini benimle paylaşan Doç. Dr. Sami KILINÇI'ya ve Doç. Dr. Hikmet KOÇYİĞİT'e, çalışmayı titizlikle okuyup tashih eden eşim Ayşe Hümeyra ERKAYA'ya ve eserin basım sürecindeki katkılarından dolayı Veli AKNAR'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Mahmud Esad ERKAYA
Ankara, Kasım, 2020

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerîm, Allahu Teâlâ'nın biz kullarına bir lütuf, nimet ve ikrâm olarak göndermiş olduğu hak kitaptır. Doğru yolu bularak Allah'ın sevdiği, hoşnut ve razı olduğu bir kul olmak, ancak onu okuyup anlamak ve ona uymak ile mümkün olur. Anlamak ve hayata tatbik etmek için Kur'an-ı Kerîm'i okumaya başlayan kimse hemen fark edecektir ki, Kur'an'ın dili ve üslûbu insanların dikkatlerini çekip ilgilerini uyandıracak bir mahiyettedir. Zira Kur'an-ı Kerîm'in büyük bir bölümü geçmiş ümmet ve milletlere gönderilen peygamberlerin başlarından geçen hâdiseleri içeren kıssalarla donatılmıştır.

Kıssalar, başta peygamberlerin gönderilmiş oldukları kavimler ile olan mücadeleleri olmak üzere, önemli şahıslar etrafında cereyan eden olayları konu alan anlatılardır. Ne var ki Kur'an kıssaları, dikkatleri çekmek için kurgulanmış hayalî, önemsiz ve alelade hikâyeler olmayıp, müminin yaşantısı için hayati mesajlar içeren ve her şeyden önemlisi tarihî doğruluk ve gerçeklik niteliği taşıyan vakıaları içermektedir. Bundan dolayıdır ki bu anlatılanlar hikâye değil, daha çok kıssa olarak adlandırılmaktadır.

Yüce Rabbimiz'in bazı kıssaların sonunda "(Ey Muhammed!) Sana geçmişin haberlerinden bir kısmını böylece anlatıyoruz. Şüphe yok ki sana katımızdan bir zikir (Kur'an) verdik." (Taha 20/99) ve "Biz sana onların haberlerini ger-

çek olarak anlatıyoruz." (Kehf, 18/13) buyurması anlatılan kıssaların bir hakikati olduğunu ifade ederken diğer taraftan "(Ey Muhammed!) Bunlar sana bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindendir." (Âl-i İmrân 3/44) ve "(Resûlüm!) İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret. Çünkü iyi sonuç (sabredip) sakınanlarındır." (Hûd 11/49) gibi âyetler ise söz konusu kıssaların bizler için gaybî haberler olduğunu ve en doğru şekliyle ancak vahiy neticesinde Rasûlüllah'ın (sas) bildirmesiyle haberdar olunabilecek gerçekleri ifade ettiğini göstermektedir. Bu durum aynı zamanda Hz. Peygamber'in (sas) nübüvvetinin de delillerinden biri olarak yorumlanmaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'in üslûbu, ihtiva ettiği kıssalar vasıtasıyla birtakım anlaşılması güç hakikatleri her kültür düzeyinde insanın anlayabileceği bir tasvir ile aktarma özelliğine sahiptir. Zira kıssalar kişilerin hem akıllarına hem de duygularına hitap ederek meseleleri etkili bir şekilde insanların zihinlerine yerleştirme fonksiyonu üstlenmektedir.

Kur'an kıssaları incelendiğinde bunların büyük bir kısmının insanlar için örnek şahsiyetler olan Âdem (as), Nûh (as), Hûd (as), Sâlih (as), Lût (as), İbrâhim (as), İsmâil (as), İshak (as), Ya'kûb (as), Yûsuf (as), Şuayb (as), Mûsâ (as), Dâvûd (as), Süleyman (as), Eyyûb (as), Yûnus (as), Zekeriyyâ (as), Yahyâ ve Îsâ (as) gibi peygamberlerin kıssaları olduğu görülmektedir. Bunların yanında Hz. Üzeyr, Hz. Lokmân, Hz. Zülkarneyn, Nemrûd, Firavun, Karûn, Ashâbü'l-karye, Ashâb-ı Kehf, Ashâbü'l-uhdûd ve Ashâbü'l-fîl gibi önemli şahsiyetler ve topluluklarla ilgili kıssalar da bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'de peygamber kıssalarının yanında yaşanan önemli olaylar da kıssa formatında anlatılmıştır. Bunlar arasında Hicret, Bedir, Ahzâb, Uhud, Hendek, Huneyn ve

Tebük seferleri, İsrâ, Rıdvan bey'atı ve Hudeybiye antlaşması gibi hâdiseler önemli yer tutmaktadır. Ayrıca gaybî anlamda yaşanacak ve yaşanmış bazı olaylara da yer verilmektedir. Sözgelimi cennetlikler, cehennemlikler, âhiret ve kıyâmet sahneleri gibi hadiseler müminlerin ders çıkartmaları için birer kıssa şeklinde anlatılmaktadır.

Kur'an kıssalarında vurgulanan ana tema Allah'ın varlığı, birliği ve ona kulluk edip itaat etmektir. Bunun yanında peygamberlerin tebliğ misyonu ve müminin hayatındaki yeri üzerinde durulmakta, âhiret inancı, cennet ve cehennem konuları vurgulanmaktadır. Böylece tevhidin kalplere yerleşmesi için peygamberlerin kavimlerine yaptığı uyarılar ve bu peygamberlere kendi kavimlerinin gösterdiği mukavemet ele alınmış, peygamberlerin karşılaştıkları zorluklardan vahye muhatap olanların ibret almaları, olaylar karşısında sabretmeyi ve nimetler karşısında ise şükretmeyi bir huy hâline getirmeleri istenmiştir. Kıssaların verdiği mesajların da desteğiyle iman, ibadet ve ahiret ana konuları çerçevesinde müminlerin sağlam akidelerinin ve düzgün yaşantılarının oluşması hedeflenmiştir.

Kur'an'ın başından sonuna kadar kıssaların büyük bir yekûn teşkil etmesinin en temel hedefi bu anlatılanlardan ibretler alınıp dersler çıkartılmasıdır. Özellikle eski peygamberler ve kavimlerinin yaşadıkları, önceki halkların yaptıkları hatalar ve nihâyetinde başlarına gelen felâketlerin anlatılması, esas itibariyle onlar gibi davranıldığında aynı akıbete uğrama tehlikesini hatırlatmaktadır. Bundan dolayıdır ki peygamberler hep gönderildikleri halkları buna karşı uyarmışlardır. Örneğin Şuayb (as) bu konuda kendi halkını şöyle uyarmaktadır: "Ey Kavmim! Bana karşı olan düşmanlığınız, Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başına gelenin benzeri gibi bir felâketi sakın sizin de başınıza getirmesin." (Hûd 11/89)

Peygamber Efendimiz (sas) de kendi ümmetinin başına bir azabın gelip çatması hususunda hayatı boyunca endişelenmiştir. Nitekim hadislerde belirtildiğine göre muhtelif yönlerden gelen bulutlar veya şiddetli bir rüzgâr gördüğünde Peygamber Efendimiz'in yüzü değişir, benzi solar, renkten renge girer, huzursuz ve endişeli bir hale bürünürdü. Hz. Aişe böyle telaşlandığı bir günde "Yâ Rasûlallah! İnsanlar bulut veya rüzgâr gördüklerinde yağmur yağacak diye sevinirler. Fakat senin bunları gördüğünde yüzünden onlardan hoşlanmadığın hemen anlaşılıyor. Bunun sebebi nedir?" diye sorduğunda Peygamber (sas) "Ey Âişe! Onun azap olmayacağından emin olamıyorum. (Âd) kavminin azabı rüzgâr ile oldu. Onlar azabı gördüklerinde 'İşte bize yağmur ve bereket getiren bir bulut!' demişlerdi." sözleriyle benzer bir sonun kendi kavmi için de olmasından korktuğunu dile getirmişti (Buhârî, Tefsîr, (Ahkâf) 2, no. 4828).

Öte yandan kıssalar, hatalı davranışlar ve bunlara mukabil gerçekleştirilmesi gereken doğru tavırların somut örneklerle sunulmasıdır. Geçmiş kavimlerin başlarından geçen ibretli hâdiselerden oluşan bu somut örnekler insanların kötü huy, davranış ve sapıklıklardan kurtulup Allahu Teâlâ'ya kulluğa teşviki sağlama hikmetinin bir neticesidir.

Kur'an'da geçmiş ümmetlerin düştükleri hata ve taşkınlıklardan bahsedilmesi, toplumların inkârlarına bağlı olarak helâk edilmelerine ilişkin sünnetullah olarak adlandırılan Allah'ın değişmez yasalarının her devirde söz konusu olduğu gibi Hz. Muhammed (sas) ümmeti için de geçerli olduğunu göstermektedir. Bu sebeple geçmiş ümmetlerin başlarına gelenleri bilmek, dersler çıkarmak ve hayatı ona göre şekillendirmek önem arz etmektedir. Bu husus Kur'an'da şöyle dile getirilmektedir: "Sizden önce(ki milletlerin başından) nice olaylar gelip geçmiştir. Yeryüzünde gezin dolaşın da yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün." (Âl-i İmrân 3/137)

"Onlar, yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetlerinin nice olduğuna bakmadılar mı? Ki onlar, kendilerinden daha güçlü idiler; yeryüzünü kazıp alt üst etmişler, onu bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Peygamberleri, onlara da nice açık deliller getirmişlerdi. Zaten Allah onlara zulmedecek değildi; fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekteydiler." (Rûm 30/9)

"Yurtlarında dolaşıp durdukları, kendilerinden önceki nice nesilleri helâk etmiş olmamız, onları doğru yola iletmedi mi? Şüphesiz bunda akıl sahipleri için ibretler vardır." (Tâhâ 20/128)

Burada şu hususa dikkat edilmelidir ki kıssaların anlatılmasında temel gaye tarihi olayları her ayrıntısı ile sunarak tarihsel bilgi vermek değil, müminlere dini mesajlar iletmek, dinî ve ahlâkî anlamda rehberlik etmek, onların ibret alarak aynı hatalı hâl ve davranışlar sergilemelerinin önüne geçmektir. Dolayısıyla Kur'an kıssalarında çoğunlukla şahıslar, zaman ve mekân gibi tarihsel unsurlar ve olayların kronolojik sırası göz ardı edilebilmektedir. Kıssaların temel amacı muhataba dini mesajlar vermek olduğu içindir ki Kur'an'ın başından sonuna kadar yeri geldikçe kıssalara kısa kısa da olsa atıflarda bulunulmaktadır. Bununla anlatılan konuyu açıklayacak canlı örnekler verilerek mevzunun müminlerin zihinlerinde canlanması hedeflenmiştir. Bundan dolayıdır ki kimi kıssaların Kur'an'ın muhtelif bölümlerinde farklı ayrıntı ve ilavelerle tekrar tekrar aktarıldığı görülmektedir.

Aynı durum Hz. Peygamber'in (sas) hadislerinde de görülmektedir. Peygamber Efendimiz hadislerinde çoğu zaman önceki ümmetler ve peygamberleri hakkında bilgiler vermekte ve onlarla ilgili hikmetli kıssaları yeri geldikçe anlatmaktadır. Kur'an'da olduğu gibi Peygamber Efendimiz de kıssayı bir eğitim aracı olarak kullanarak önceki toplumla-

rın ve peygamberlerin ibret dolu tecrübelerini sahabîlerine hakîmâne bir üslûpla anlatmıştır. Öyle ki Abdullah b. Amr Peygamber Efendimiz'in kıssa anlatmasıyla ilgili olarak şöyle söylemektedir: "Allah'ın Peygamberi (sas) bize sabaha kadar İsrâiloğulları(nın kıssaları)nı anlatır, ancak farz bir namazın vakti girince kalkardı." (Ebû Dâvûd, İlim, 11, no. 3663)

Peygamber Efendimiz (sas) anlattığı kıssalarla bir taraftan ashabını dini hususlarda teşvik ederken diğer taraftan da halk arasında diğer peygamberlere dair dolanan asılsız hikâyelerin yayılmasının önüne geçmiştir. Ayrıca Peygamber Efendimiz zaman zaman önceki ümmetlerin yaşadığı mekânlardan geçerken onların akıbetleri konusunda ashabını bilgilendirmekte ve onları dersler almaları konusunda uyarmaktadır. Örneğin Tebük seferinden dönerken uğradıkları Hicr vadisinde, Semûd Kavmi'nin kullandığı kuyulardan su içmemeleri konusunda tembihlemiş, "Onların başlarına gelen musibetin sizin de başınıza gelmemesi için, (kendilerine) zulmetmiş olan kimselerin yerleşim yerlerine ağlayarak (ibret alarak) girin." (Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 17) buyurmuş ve böylece onları önceki ümmetlerin düştükleri hatalar konusunda bilinçlendirerek tarih bilincini diri tutma konusunda önemli bir adım atmıştır.

Kıssalarda anlatılan peygamberlerin hayatlarında her zaman ve mekânda insanın tabiatını iyi ve kötü huylarını yansıtan örneklere rastlamak mümkündür. Söz gelimi İblis, insanın yaptığı hatayı kabul etmeyen, inatçı ve kibirli yönü için emsal teşkil ederken yaptığı hatayı kabul eden Hz. Âdem güzel bir örnek olmaktadır. Hz. Nûh, gemi inşâ etme hâdisesinde halkının her türlü kınama, alay ve istihzası karşısında hak bildiği yoldan dönmeyen bir kişilik olarak rol model konumundadır. Hz. İsmâil, Allah'a teslimiyetin nasıl olması gerektiğini bizlere öğretirken; Hz. Ya'kûb ve Hz.

Yûsuf ise Allah'tan ümidin asla kesilmemesi gerektiğinin en güzel timsalidir. Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman her türlü maddî imkâna ve iktidara sahip olmakla birlikte bunların esiri olmadan nasıl hükümdarlık yapılabileceğini bizlere sergilerken, gerekirse hak yolda candan bile geçilebileceğini Hz. Zekeriya ve Hz. Yahyâ göstermiştir. Öte yandan mal ve iktidarları ile böbürlenen, zalim, kibirlilik taslayan, hasetçi, sapkın, şımarık, ikiyüzlü, cimri ve günahkâr topluluklar ise peygamberlerinin kendilerine öğütlerini dinlememeleri sebebiyle Allah'ın azabına uğramışlardır. Bu durum, Allah'ın sevdiği kullarını hiçbir zaman yalnız bırakmayıp onlara yardım edeceği anlamına gelmektedir. Kötüler ise cezalarını er ya da geç, bu dünyada veya âhirette çekecektir.

Kıssalar, aynı zamanda müminlerin muhtelif peygamberlerin hayatlarında müşahhas bir hale gelen dürüstlük, merhamet, sabır, şükür, yardımseverlik, affedici olmak, tevazu, adalet ve merhamet gibi temel ahlâkî ilkelere daha samimi bir şekilde uymayı teşvik edecek temel motivasyon unsurlarıdır. Bunun içindir ki Cüneyd-i Bağdâdî, tasavvufun sekiz peygamberin sekiz vasfını kapsayan bir ilim olduğunu dile getirmektedir: "Hz. İbrâhim'in cömertliği, Hz. İsmâil'in teslimiyeti, Hz. Eyyûb'ün sabrı, Hz. Zekeriyyâ'nın işâretle konuşması, Hz. Yahyâ'nın garibliği, Hz. Mûsâ'nın sûf giymesi, Hz. Îsâ'nın seyahati ve Hz. Muhammed'in fakrı." (Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, s. 102)

Ayrıca kıssalarda sıkça müşahede edildiği üzere peygamberlerin çektikleri sıkıntılar göz önünde bulundurulduğunda bu dünyanın keyif ve eğlence mekânı olmadığı anlaşılmaktadır. Zira peygamberler Allah'ın en sevgili kulları olmalarına rağmen toplumda belâ ve musibetlere en çok maruz kalan, her türlü kınama, şiddet ve inkâr karşısında tüm varlığı ile mücadele eden kimselerdir.

Hz. Âdem dünyaya indirilişiyle birlikte pek çok sıkıntı ve felâketle karşı karşıya kalmış; Hz. Nûh çok azı hariç kavmini

doğru yola çekememiş, kendi oğlu bile inkârcılarla birlikte yer almış; Hz. İbrâhim önce ateşe atılmış, sonrasında oğlunu kurban etmekle imtihan edilmiş; Hz. Ya'kûb üzüntüden gözlerini kaybetmiş; Hz. Îsâ fakirlik içerisinde zor bir hayat sürmüş ve son olarak Hz. Muhammed (sas) çeşitli sıkıntıların ardından yurdundan hicret etmek zorunda kalmıştır. Tüm bunlar aslında dünyanın rahatça yaşanılacak bir yer olmadığını bizlere göstermektedir. Dolayısıyla bu dünyada karşılaşılan tüm sıkıntıların imtihanın bir gereği olduğu, bunların üstesinden ancak sabır ve tevekkül ile peygamberleri örnek almak sûretiyle gelinebileceği hiç unutulmamalıdır.

Önceki ümmetlerin yaşantılarına dair canlı örnekler içeren Kur'an kıssaları dikkatlice okunduğunda, geçmişte düşülen yanlışlara düşmemek konusunda bir bilinç kazanılmış olacaktır. Böylece müminin Allah'a ve peygamberlerine karşı samimi bir iman kazanması ve bunun neticesinde ortaya konulacak sâlih ameller neticesinde Allah'ın sevgi ve rızasını kazanmak mümkün olacaktır. Ayrıca insanlığa örnek şahsiyetler olarak gönderilen peygamberlerin olaylar karşısındaki tavırları, kişilikleri ve ahlâkları üzerinde durulması ve neticede peygamberlerin rol model olarak benimsenmesi kıssalardan edinilecek istifadeyi azami düzeye çıkartacaktır.

Öte yandan, bu okumalar esnasında kıssalardaki olumsuz kişiliklerin düşmüş oldukları durumlar üzerinde düşünmek ve bu hâdiselerden dersler çıkarmak da yaşanılacak benzer olaylarda aynı hataları tekrar etmeme konusunda bir bilinç oluşturacaktır. Zira herkes bir gün bu dünyadan ayrılacaktır. Geçmiş ümmetlerin hâlinden dersler çıkarmayanlar aynı hatalara düşecek ve bunun karşılığını er ya da geç göreceklerdir. İbret alıp Allah'ın rızası yolunda amel edenler ise dünyada ve âhirette kendileri için hazırlanan mükâfatlara erişeceklerdir.

ÂDEM (AS)

Tasavvufta insan, Allah'ın halifesi olması dolayısıyla âlemin en değerli varlığı, cilâsı ve ruhudur. Sûfîlere göre çoğunlukla hadis olarak nakledilen "Ben gizli bir hazine idim, bilinmemi istedim, sevdim ve mahlûkatı yarattım." sözü insanın yaratılış gayesini özetlemektedir. Allah'ı tanımaları için yaratılan mahlûkatın en yücesi mârifetullaha erme kuvvetini hâiz olan insandır. Allahu Teâlâ insanları kendisini bilmeleri için yaratmıştır. Tasavvufta özellikle insanın değeri ve dünyadaki konumu ile ilgili büyük önem atfedilen insanın yaratılışı Kur'an-ı Kerîm'de şöyle anlatılmaktadır:

Allahu Teâlâ meleklere, yeryüzünde yaşayacak bir halife yaratacağını bildirir: "Ben, kurumuş balçıktan bir beşer/insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen secdeye kapanın (onun üstünlüğünü kabul ederek saygı ile eğilin!)"

Melekler ise daha önceki tecrübelerine yahut Allahu Teâlâ'nın kendilerine öğrettiklerine dayanarak "Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacaksın?" sözleri ile şaşkınlıklarını ifâde ederler.

Allahu Teâlâ da onların hayretle sarf ettikleri itirazvârî bu

sözleri üzerine: “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” buyurarak bu yaratmanın meleklerin o an için anlayamayacağı bir hikmete binâen gerçekleşeceğini ima eder.

Allahu Teâlâ’nın meleklere ve cinlere Hz. Âdem’i yaratacağını bildirmesi esas itibariyle onları denemek, imtihan etmek gayesine matuftur. Zira Allahu Teâlâ, Hz. Âdem’i yarattığında meleklere ve cinlere: “Âdem’e secde edin (onun üstünlüğünü kabullenin)” buyurur. İblis dışında herkes secde eder. O ise yüz çevirir ve küstahça böbürlenerek büyüklük taslar. Böylece kâfir oluverir.

Şeytanın şuursuz ve cahilce yaptığı bu davranışı karşısında Allahu Teâlâ ona, “Söyle bakayım, ben sana ‘Âdem’in üstünlüğünü kabul et!’ diye emrettiğim hâlde bu emre uymana engel olan neydi?” diye sorar. İblis, “Ben ondan daha üstünüm. Çünkü sen beni ateşten, onu topraktan yarattın. Ben kurumuş balçıktan yarattığın insana secde edecek değilim” der.

İblis’in bu sözleri üzerine Allahu Teâlâ şöyle buyurur: “Öyleyse, bulunduğun makamı derhal terk et! Büyüklenip küstahlık etmek senin ne haddine! Çık git; artık sen alçağın tekisin! Sen artık rahmetimden kovulmuş birisin. Kıyamete kadar lanetim üstündedir.”

İblis, yaptığı bu saygısızlık ve nankörlük dolayısıyla Allah’ın huzurundan ve cennetten kovulmuştur. Fakat bu durumu gururuna yediremez ve “Rabbim!” der, “İnsanların diriltilecekleri güne/kıyamet gününe kadar bana mühlet verir misin?” Zira İblis, Hz. Âdem’i dikkatle incelemiş, onun bir karnı olduğu, dolayısıyla nefsine hâkim olamayacak bir iştaha sahip olduğunu görmüştü. İblis Hz. Âdem’i alt edebileceğini fark ederek “Ben onu yenebilirim.” diye düşünmüş ve rabbinden kendisine bir fırsat vermesini istemişti.

Allahu Teâlâ İblis’in bu isteği karşısında “Peki, sana iste-

diğin mühlet verildi." buyurdu. İblis ise "Mademki sen beni Âdem vesilesiyle azdırdın, o halde ahdim olsun ki ben de insanları doğru yoldan saptırmak için, senin gösterdiğin o dosdoğru yol üzerinde pusu kurup bekleyeceğim. Sonra da onların altlarından girip üstlerinden çıkacağım. Yeryüzündeki bütün günahı ve kötülüğü cazip göstereceğim; onların tümünü azdırmak için tüm gücümle uğraşacağım. İşte o zaman sen de göreceksin ki onların çoğu sana şükretmeyecek, seni tanımayacak."

Allahu Teâlâ İblis'e cevaben: "Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık! Andolsun ki ben de cehennemi sen ve senin peşinden gidenlerle, topyekûn hepinizle dolduracağım." buyurur.

Allahu Teâlâ, Hz. Âdem'i yarattığında ona eşyanın tüm isimlerini öğreterek anlayıp kavrama, mantık yürütme, düşünme, varlıkları isimlendirme, konuşma, öğrenme, öğretme kabiliyetlerini ihsân eder. Böylece o diğer varlıklardan üstün bir şekilde yaratılmış olur. Allahu Teâlâ, Hz. Âdem'e öğrettiği bu isimleri kendilerinin insandan daha değerli ve özel olduğunu düşünen meleklere göstererek, "Eğer sorumluluk üstlenme hususunda kendinizi Âdem'den daha layık görme iddiasındasınız, bu varlıkların isimlerini bana bildirin!" buyurur.

Melekler, yanlış yaptıklarını anlayarak "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Biz senin öğrettiğinden başka hiçbir bilgiye sahip değiliz. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin" derler. Bunun üzerine Allahu Teâlâ, meziyetlerini anlasınlar diye Hz. Âdem'e yönelerek: "Ey Âdem! Meleklere bütün bu varlıkların isimlerini söyle." buyurur. Âdem (as) onların isimlerini meleklere anlatınca Allahu Teâlâ: "Ben size, muhakkak semâvat ve arzda görülmeyenleri, oralardaki sırları bilirim. Bundan da öte, gizli ve

açık yapmakta olduklarınızı da bilirim, dememiş miydim?" buyurur.

Allahu Teâlâ Hz. Âdem'i eşi Hz. Havva ile birlikte cennete yerleştirerek orada istedikleri zaman her yerde cennet nimetlerinden yiyebileceklerini söyler. Fakat bir ağaca yaklaşmamaları konusunda onları uyarır: "Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz!"

Allahu Teâlâ Hz. Âdem'i şeytanın oyunlarına karşı da uyarır: "Ey Âdem! Hiç şüphesiz İblis senin ve eşinin düşmanıdır. Sakın o sizi cennetten çıkarmasın. Ona uyup cennetten kovulduğunuz takdirde perişan olursunuz. Oysa cennette aç veya çıplak kalmak yoktur. Orada ne susuzluk çekersin, ne de sıcaktan bunalırsın." Ne var ki İblis, o vakte kadar farkında olmadıkları cinselliklerini birbirlerine fark ettirmek için Âdem (as) ve eşine vesvese verir. Onlara, "Ey Âdem! Sana ebedîlik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi? Bakın, rabbiniz size bu ağacı birer melek olmayasınız ya da sonsuza dek yaşamayasınız diye yasakladı." der ve "Ben size iyiliğiniz için öğüt veren biriyim." diye de yeminler eder.

Nihayetinde İblis onları aldatarak yasak ağaca yaklaşmalarını sağlar. Âdem (as) ve hanımının yasak ağacın meyvesinden tatmasıyla edep yerlerinin açılması bir olur. Yaptıkları hatanın farkına varıp hiç vakit kaybetmeden ellerine geçirdikleri yapraklarla edep yerlerini örtmeye çalışırlar. Bu esnada rableri ise onlara şöyle seslenir: "Ben sizin o ağaca yaklaşmanızı yasaklamamış mıydım; 'Şeytan sizin amansız düşmanınızdır' diye sizi uyarmamış mıydım?!" Bunun üzerine Âdem (as) rabbine karşı gelmiş olması dolayısıyla şaşıp kalır.

Allahu Teâlâ Hz. Âdem ve eşine şöyle buyurur: "Birbirinize düşman olarak cennetten inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve nasiplenme vardır. Siz artık orada yaşa-

yacaksınız, orada öleceksiniz ve yine (kıyamet günü) oradan/topraktan diriltileceksiniz. Artık benden size hidâyet geldiğinde, kim benim hidâyetime uyarsa o sapmaz ve bedbaht olmaz. Kim de beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz."

Böylece onların cennetteki meşakkatsiz yaşantıları son bulmuş olur ve yeryüzüne indirilirler. Âdem ile hanımı "Ey Rabbimiz! Biz kendimize yazık ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." diyerek uzun bir müddet rabbine yalvarıp yakarır. Çok geçmeden, Hz. Âdem'e (as) içinde bulunduğu bu hâlden çıkış yolunu gösterecek birtakım bilgiler vahyolunur. Onlarla amel edip rabbine yalvarması neticesinde Allahu Teâlâ, Hz. Âdem'i tövbesini kabul eder ve onu doğru yola iletir. Böylece Hz. Âdem seçkin kullar zümresine dâhil olur.

Yüce Rabbimiz kıssanın sonunda mü'minlere şu uyarıda bulunur: "(Ey Âdemoğulları!) Şeytan, ilk ana-babanıza edep yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak onların cennetten çıkarılmalarını sağladığı gibi sakın sizi de aldatıp cennetten mahrum bırakmasın. (Bilin ki) şeytan ve yandaşları sizi zaaflarınızdan ve zayıf yönlerinizden yakalarlar. Biz, şeytanları imana gelmeyen kimselerin can dostları yapmışızdır." (el-Bakara 2/30-37; el-Hicr 15/14-30; el-A'râf 7/12-27; Tâhâ 20/117-124).

Âdem (as) kıssası tasavvufta çeşitli yönleri ile ele alınmıştır. Üzerinde durulan konuların başında halife olması açısından insanın mahlûkât içerisindeki konumu gelmektedir. Sûfîlere göre insanın yeryüzünde halife olarak tayin edilmesi insanı diğer varlıklardan üstün ve seçkin kılan en önemli vasfıdır. Fakat bu görevi yerine getirmesi de onun insan-ı kâmil mertebesine ulaşması ile doğrudan ilişkilidir. İnsan ahlâkî

gelişim sürecinde nefsini terbiye edip zaaflarından uzaklaştığı ölçüde kâmil bir insan olma yolunda adım atacak böylece halifelik vazifesini yerine getirebilecektir.

İnsanı, mahlûkat arasında seçkin kılan vasıflardan birisi de Hz. Âdem'e varlığın isimlerinin öğretilerek ilim bahşedilmiş olmasıdır. O, bu yönüyle meleklerden üstün bir mertebeye çıkmış, öğrendiği isimlerden onlara anlatması yönüyle âdeta onların hocası olmuştur. Meleklerin ibadetlerinin çok olması, Hz. Âdem'e üstün olmaları için yeterli gelmemiştir. "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (ez-Zümer, 39/9) âyeti, ilim sahibini övdüğü gibi ilim elde etme potansiyeli olan insanın diğer varlıklara olan üstünlüğüne de işâret etmektedir. Bununla birlikte ilmin ancak fiiliyata döküldüğünde kıymetli olacağı da unutulmamalıdır. Esâsında sûfîleri diğer âlimlerden üstün kılan vasıf da bu değil midir? Sûfîler hayatları boyunca ilim öğrenmenin yanında Allah'ın rızasını arzulayarak ilimlerini hayata aktarmak sûretiyle irfân sahibi olmuş, böylece toplum içerisinde seçkin bir hale gelmişlerdir. Tarihte nice insanların unutulması karşısında Bahâeddin Nakşibend, Abdülkadir Geylânî, Yûnus Emre, Mevlânâ ve Ahmed Yesevî gibi sûfîlerin hâlen yâd edilmesi, onların bu vasıflarının bir tezahürü olsa gerektir.

Hz. Âdem'in üstünlüğünü gören melekler ona saygı ile secde etmişlerdir. Bazı sûfîlere göre Hz. Âdem'e secde edilmesi, Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve hikmetinin hayret verici izlerinin Hz. Âdem'in şahsında zuhur etmesi sebebiyledir. Zira Hz. Âdem'in zâhirdeki varlığı, Allahu Teâlâ'nın hakikatteki varlığını temsil etmektedir.

Öte yandan bir kısım sûfîlere göre Hz. Âdem'in topraktan yaratılması, alçak gönüllü ve Allahu Teâlâ karşısında huşû ve tevâzû sahibi olması ile doğrudan ilgili görülmektedir. Buna mukabil şeytan kibirli bir varlıktır. Zira şeytan basit bir

toprak parçasından yaratıldığı gerekçesiyle büyüklenerek Hz. Âdem'i hakir görmüş, ona secde etmeyerek ilâhî emre karşı gelmiş ve melekler gibi hayırlı bir topluluktan ayrılma gafletinde bulunmuştur.

Oysaki küçük gördüğü Âdem (as) hilâfet sırrına mazhar olmuş, bütün isimler kendisine öğretilmiş, kendisine ilâhî nefha üfürülmüş ve Allah'ın cemâl ve celâl sıfatlarının tecellisine istidatlı kılınmıştı. Şeytan onun bu özelliklerini göremeyip yalnızca beşerî yapısını, bozgunculuk ve kan dökme gibi hayvânî sıfatlarına odaklanmış, bundan dolayı kibirlenerek ona secde etmeyi kabul etmemiştir. Kaynaklarda İblis'in şaşı veya tek gözünün kör olduğuna işâret edilmesi de onun bu özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Allahu Teâlâ'nın Hz. Âdem'e verdiği değeri kıskanan İblis onu aldatarak rabbi karşısında hata işlemesine sebep olmuştur. Zira bazı sûfîlere göre Allahu Teâlâ şeytanı, Allah'ın sevgili kulları ile Allah'a âsî olan cehennemlikleri ayırmak için bir imtihan vesilesi olarak yaratmıştır. Şeytan, Allah'a karşı gelme konusunda insana yol gösteren olumsuz anlamda bir rehber konumundadır. Sermayesi ise dünyadır. Ona uyan günahkâr ve fâsıklar, dinleri karşılığında dünyalığı satın alırlar. Buna mukabil zâhidler ise dünyalığa yüz çevirip Allah'ın rızasını kazanmak için çabalarlar.

İnsan ancak şeytanın her türlü oyun ve aldatmalarına karşı durabildiğinde hakiki anlamda halifelik makamına yükselebilecektir. Bundan dolayıdır ki insanın yaratılış amacına uygun hareket edebilmesi için Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet etmesi, nefsini terbiye etmesi, ahlâkını güzelleştirmesi ve böylece Allah'ın razı olduğu bir kul olup insan-ı kâmil derecesine yükselmesi gerekmektedir. Kulun bu yolda doğru adımlar atabilmesi ise kâmil bir mürşidin rehberliği ile mümkün olacaktır.

İDRÎS (AS)

Hz. Âdem ve Hz. Şît'ten sonra Kabiloğulları'na gönderilmiş ilk peygamber Hz. İdrîs'tir. Kur'ân'da hakkında çok fazla bilgi yer almayan Hz. İdrîs'ten, iki âyette övgüyle bahsedilmektedir. Bunlardan ilki "Kitapta İdrîs'i de an. Hakikaten o, özü sözü dosdoğru bir insan ve bir peygamberdi. Biz onu yüce bir makama yükselttik." (Meryem 19/56-57) âyeti olup burada doğru sözlülüğü ve sahip olduğu yüksek mânevî mevkii vurgulanmaktadır. (*DİA*, XXI, 479)

Hz. İdrîs'in makamı ile ilgili çeşitli yorumlar yapılmıştır. Mi'râc hâdisesi esnasında dördüncü semada Peygamber (sas) Efendimiz'in İdrîs (as) ile karşılaşması, söz konusu makam ile ilişkilendirilmiştir. Buna göre Peygamber (sas) onun hakkında, "Miraca çıkarıldığımda İdrîs (Peygamber)'i dördüncü kat semada gördüm." buyurarak onun bu yüce makamına işâret etmiş olmalıdır (Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 19, no. 3157). Hz. Peygamber, diğer bir hadiste bu karşılaşmadan şöyle bahsetmektedir: "Dördüncü kat semaya vardık… (bir süre sonra) İdrîs'in (as) yanına gittim ve ona selâm verdim. O da bana, 'Bir kardeş ve peygamberden sana merhaba!' dedi." (Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6, no. 3207).

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de bu makamın Allah'ın nezdinde

mükevvenatın üzerinde bulunan yüce bir makam olduğu belirtilmektedir. Onun makamı "Sonsuz kudret ve hükümranlık sahibi Allah'a yakın, O'nun nezdinde değerli ve şerefli bir konum" (el-Kamer 54/55) olacaktır. (*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye,* IV, 175.)

Hz. İdrîs'ten bahseden ikinci âyette ise "İsmâil'i, İdrîs'i ve Zülkifl'i de hatırla. Bunların hepsi sabredenlerdendi." (el-Enbiyâ 21/85) buyurulmaktadır. Bu âyet de Hz. İdrîs'in sabırlı kişiliğine işâret etmektedir. Öte yandan tefsirlerde Hz. İdrîs'in aynı zamanda bir terzi olduğu üzerinde durulmaktadır. Öyle ki o, her iğne saplayışında "sübhânallah" zikrini yaptığı rivâyet edilmektedir. Sabrı, doğru sözlülüğü ve çalışkanlığı ile İdrîs peygamber bizler için güzel bir örnektir. (Kurtubî, *el-Câmi'*, XI, 108)

NÛH (AS)

Hz. Âdem'den (as) sonra uzun yıllar geçmiş, insanlar hak dinden yüz çevirip kendi elleriyle oluşturdukları putlara tapar hale gelmiş, ahlâkları bozulmuş, içki, zina, haksızlık, azgınlık ve zulüm baş göstermiş yoldan çıkmış bir topluluk hâline gelmişlerdi. Bu durum karşısında Allahu Teâlâ onları hak yola davet etmek için Hz. Nûh'u peygamber olarak göndermişti. Nûh (as) onları, içlerinde bulundukları hazin durumdan kurtarmak için sık sık uyarmaktaydı:

"Ben sizi Allah'tan başkasına kulluk etmemeniz hususunda açıkça uyarmaya geldim. Allah'tan başka birtakım varlıklara tapınmaktan vazgeçmediğiniz takdirde o dehşetli günün azabına çarptırılmanızdan korkuyorum."

Fakat kavminin büyük bir bölümü onun uyarılarını dikkate almıyordu. Hatta inkâr edenlerin ileri gelenleri Hz. Nûh'a inanan az sayıdaki mümin hakkında ileri geri konuşarak sırf fakir olmaları gerekçesiyle onları ayak takımı ve önemsiz kimseler olarak görmekteydiler. Bunun için Hz. Nûh'a, "Bize göre sen de tıpkı bizim gibi sıradan bir insansın. Üstelik ilk bakışta görüldüğü üzere senin söylediklerine inananlar bizim toplumun reziller ve sefiller zümresinden ibaret. Ayrıca

bizden üstün bir tarafınız olabileceğini de düşünmüyoruz. Bilakis inancımız odur ki siz yalancısınız."

Aslında inkârcıların bu sözleri kendilerinin ne kadar aşağı bir konumda olduklarını göstermekteydi. Zira nefsin kölesi olmuş kimselerin süflî bakışları ile ulvî hakikatleri anlamaları mümkün olamazdı. Onlar bu dar bakışlarıyla Hz. Nûh'tan, kendisine inanan fakir kimseleri etrafından uzaklaştırmasını istemekte ve bunun yanında gaybdan birtakım haberler vermesini de talep etmekteydi. Onların bu tepki ve mânasız istekleri karşısında Nûh (as):

"Ey kavmim! Peki ya ben rabbimden gelen kesin bilgiye/vahye dayanıyorsam ve bana rabbim tarafından peygamberlik verildiyse… Bu durumda akıbetinizi hiç düşündünüz mü? Hâl böyleyken sizin bir türlü anlayıp kavramak istemediğiniz bu gerçeğe ille de inanın diye niçin kendimizi yoralım ki?"

"Ey kavmim! Ben Allah'ın âyetlerini tebliğ karşılığında sizden ücret istemiyorum. Benim mükâfatımı Allah verecektir. Ayrıca şunu bilin ki ben sizin rezil-sefil diyerek aşağıladığınız müminleri yanımdan kovacak da değilim. Velev ki kovacak olsam, onlar yarın bir gün rablerine kavuşacaklar; o zaman benden şikâyetçi olmazlar mı?"

"Görüyorum ki siz müminleri aşağılamak ve onları yanımdan kovmamı istemekle çok yanlış bir iş yapıyorsunuz. Ey kavmim! Sizin isteğinizi dikkate alıp da o müminleri yanımdan kovacak olursam, yarın Allah'ın huzurunda bunun hesabını verirken hanginiz bana sahip çıkabilir? Hiç düşünmüyor musunuz?"

"Ben size 'Allah'ın lütuf ve nimet hazinelerine sahibim.' demiyorum; ne gaybı bildiğimi iddia ediyor ne de 'Ben bir meleğim.' diyorum. Bunları söylemediğim gibi, sizin hor görüp aşağıladığınız müminler hakkında, 'Allah onlara hiç-

bir lütufta bulunmaz.' şeklinde bir yargıda da bulunamam. Onların niyetlerini Allah çok iyi bilir; Şayet ben bu tür sözler söylersem işte o zaman çok büyük bir yanlış yapmış olurum."

Hz. Nûh'un bu sözleri karşısında kavminin ileri gelenleri "Ey Nûh! Bizimle onca zaman mücadele ettin ve çok ileri gittin; ama artık yeter! Mademki anlattığın şeylerin doğruluğundan dem vuruyorsun, öyleyse bizi tehdit edip durduğun şu azabı getir de görelim!" diyerek inkârlarında inat etmekteydiler.

Nûh (as) ise şöyle karşılık veriyordu: "Dilediği takdirde o azabı ancak Allah getirir ve siz bu azaptan asla kaçıp kurtulamazsınız. Öte yandan Allah azgınlık içinde kalmanızı ve böylece helâke mahkûm olmanızı dilemişse, ben size ne kadar öğüt versem de bunun hiçbir faydası olmaz. Ama şunu iyi bilin ki Allah sizin rabbinizdir ve siz yarın bir gün hesap vermek üzere O'nun huzuruna geleceksiniz." (Hûd 11/25-36)

Nûh (as), kavminin kendisini kabul etmemesi, yalancılıkla itham etmesi hatta daha da ileri giderek ona işkence yapmaya kalkması karşısında "Ben mağlup oldum, yardım eyle!" (Kamer 54/9-10) diyerek rabbine yalvarmaya başladı:

"Ey Rabbim, ben kavmimi gece gündüz imana davet ettim, fakat davetim sadece onların kaçışını artırdı. Sen onları bağışlayasın diye kendilerini her davet edişimde, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, örtülerine büründüler, inanmamakta ısrar ettiler, çok kibirlendiler. Sonra onları açık açık davet ettim. Sonra hem açık hem gizli çağırdım, dedim ki: Rabbinizden bağışlanma dileyin, çünkü o çok bağışlayıcıdır. Size gökten bol bol yağmur versin, sizi mallarla ve oğullarla desteklesin, sizin için bahçeler var etsin, sizin için ırmaklar var etsin." (Nûh 71/5-12)

"Onlar bana karşı geldiler, malı ve çocuğu kendini azdıran liderlere uydular, çok büyük tuzaklar kurdular, 'Sakın ilâhlarınızı bırakmayın!' dediler… Ve gerçekten birçoklarını saptırdılar." (Nûh 71/21-24) "Artık onlarla benim aramı ayır, beni ve beraberimdeki inananları kurtar." (Şuarâ 26/118) "Kâfirlerden hiç kimseyi de yeryüzünde bırakma, eğer bırakırsan kullarını saptırırlar." (Nûh 71/26-27)

Bunun üzerine Hz. Nûh'a şöyle vahyolundu: "Kavminden şimdiye kadar iman etmiş olanlardan başka artık hiç kimse sana inanmayacak. Onların yaptıklarından dolayı artık üzülme. Sen şimdi bizim gözetimimiz altında, vahyimiz doğrultusunda bir gemi inşâ etmeye başla; ama sakın o zalimlerin/müşriklerin affı için bana yalvarma. Çünkü onlar sulara gömülüp gidecekler."

Nûh (as) rabbinden aldığı emirle bir taraftan gemiyi inşâ ederken diğer taraftan da kavminin ileri gelen kâfirleri gelip geçerken onunla alay ediyorlardı. Hz. Nûh onlara şöyle seslenmekteydi: "Siz şimdi bizimle alay ediyorsunuz ama elbet gün gelir, biz de sizinle alay ederiz. Bu dünyada zelil ve perişan edici cezaya kimin çarptırılacağını, âhiretteki sürekli azaba da kimin mahkûm olacağını vakti gelince göreceksiniz." (Hûd 11/36-37)

Hakikaten Hz. Nûh'un uyarısı gerçekleşmişti. Gemi tamamlandıktan sonra azap günü gelip çatmış, her taraftan sular fışkırmaya başlamıştı. Bu esnada Hz. Nûh'a, kendisine inanan kimselerden başka o bölgede yaşayan her canlı türünden birer çift alıp gemiye yerleştirmesi emredildi. Nûh (as) ailesinden bazı fertlerin de bulunduğu az sayıdaki mümine Allah'ın adını anarak "bismillah" demek sûretiyle gemiye binmelerini söyledi. Sonunda adeta göğün kapıları açıldı ve sağanak yağmurlar yağmaya başladı. Yeryüzü sularla doldu-

ğunda gemi, yolcularıyla birlikte dağ gibi dalgaların arasında yüzmeye başladı.

Derken Nûh (as), inkârcılarla hareket edip kendisinden ayrı düşen oğluna, "Haydi evlâdım gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin; ne olur o kâfirlerin arasında kalma!" diye seslendi. Oğlu, "Ben bir dağa tırmanırım, o dağ beni suda boğulmaktan kurtarır." diye kendince akıl yürüttü. Bunun üzerine Nûh (as), "Bugün hiç kimse Allah'ın helâk hükmünden kaçıp kurtulamaz. Ancak O'nun merhamet ettiği kimseler kurtulacak." diyerek seslendi. Ne var ki bu esnada aralarına büyük bir dalga girdi ve oğlu dalgalar arasında kayboldu.

Maksat hâsıl olduktan sonra Allah'ın emri ile yeryüzü, sularını çekti; gökyüzü yağmurlarını dindirdi. Gemi de Cûdi dağı üzerinde karaya oturdu. Tufan sonrasında oğlunun hâline üzülen Nûh (as) rabbinin kendisine aile fertlerinin helâkten kurtarılacağına dair verdiği sözü hatırlatarak, "Oğlum da benim ailemdendi. Şüphesiz senin verdiğin söz mutlaka yerini bulur. Kaldı ki sen en adil hüküm verensin; öyleyse oğlumu niçin kurtarmadın?" diye sorunca Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: "Ey Nûh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim. Bundan böyle aslını esasını bilmediğin hiçbir hususta benden istekte bulunma. Dahası, bilirbilmez konuşmaktan, yerli-yersiz istekte bulunmaktan seni men ediyorum."

Hz. Nûh oğlu için sarf ettiği sözlerden dolayı pişmanlık duydu, Allah'a yalvarıp yakardı ve "Rabbim! Aslını esasını bilmediğim bir hususta senden talepte bulunmaktan sana sığınırım. Eğer sen beni bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen, ziyana uğrayanlardan olurum." diyerek hemen tövbe etti. Bunun üzerine Hz. Nûh'a şöyle buyuruldu:

"Ey Nûh! Hem sana hem de beraberindeki müminlere ve aynı zamanda gelecekteki mümin nesillerinize tarafımızdan bahşedilmiş esenlikle nice bereketlere kavuşmak üzere gemiden inin. Gelecek nesiller arasında da tıpkı senin kavmin gibi kâfirlikte direnen insanlar olacak. Biz onları bir süre dünya nimetlerinden faydalandıracak, sonra da müthiş elemli bir azaba çarptıracağız." (Hûd 11/42-48)

Evet, hak ile bâtılın mücadelesi her mekân ve zamanda devam edecektir. Kıyamete kadar Nûh (as) gibi insanlığı hakka çağıran kimseler olacak, bunun karşısında ayak direyip küfür üzere devam etmek isteyenler hakkın karşısında duracaktır. Nitekim Nûh (as) örneğinde olduğu gibi peygamberler kurtuluşa götüren İslâm gemisinin kaptanlarıdır. Onların gemisi şeriat, kurtuluş ise şeriat gemisine binerek Allah'ın emir ve yasaklarını uygulamak sûretiyle Hakk'a ulaşmaktan geçmektedir.

Peygamberlerin vârisleri ise âlimler/mürşidlerdir. Mürşidler de tıpkı Hz. Nûh gibi insanları iyiye, güzele, kurtuluşa, Allah'ın rızasına çığıran rehberlerdir. Nasıl ki Hz. Nûh'a iman edip gemisine sığınanlar kurtulmuş ise kâmil bir mürşidin rehberliğine sığınanlar da onlar gibi olacaktır. Bunun için sûfîler, hakiki bir şeyhe ittiba eden sâlikin, kendisi bunun farkında olmasa da, gece gündüz denizde seyretmekte olan gemi içerisindeki bir kimse gibi Hak yolunda seyrü seferde olacağını dile getirmektedir. Evet, Peygamberlere ulaşmak tarihen mümkün olmamış olsa da insanlara hakikat yolunu göstererek rehberlik eden mürşidlerle beraber olmak onların yönlendirmesiyle hareket etmek her zaman imkân dâhilindedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus rehber olarak benimsenecek kişinin hakiki anlamda kemâl sahibi bir Allah dostu olmasının gerekliliğidir. Zira yanlış kişilerin gemisine binerek onların rehberliğinde hareket etmek

kişiyi yanlış yola sevk edecek ve neticede menzile ulaşmak mümkün olmayacaktır. Kişiyi hayra ve Hakk'a götürecek doğru kimseleri bilmenin ölçüsü ise Kur'an ve Sünnet'e uygunluktur. Hakk'a isyan söz konusu olduğunda ise kişinin hiç kimseye itaat etmemesi en temel ilkedir.

Tasavvufta insan-ı kâmil olarak nitelendirilen mürşid, Allah'ın dışındaki varlıklara (mâsivâya) yönelen her türlü ilgiyi Allah'a döndürmeye gayret göstermeleri bakımından peygamberlerden miras kalan misyonu yerine getirmektedir. Zira insanoğlunun Allah'ın dışında dayandığı, güvendiği, medet umduğu her türlü varlık onu adeta tufan gibi kuşatmış, özgürlüğünü elinden almıştır. Ne var ki aciz bir varlık olan insanoğlu kendi aklınca gittiği yolu hak görmekte, küfür, zevk ü safâ, oyun ve eğlencede inat ederek dünyanın aldatıcı yüzüne teslim olmaktadır. Fakat onun göremediği bir hakikat vardır ki gerçek hürriyet ancak yalnızca Allah'a bağlanmak, O'na güvenmek ve O'na sığınmak ile mümkün olacaktır.

En güzel bir sûrette yaratılmış olan insanın gaflet uykusundan uyanarak her türlü mâsivâdan sıyrılıp Cenâb-ı Hakk'a dönmesi Kur'an ve Sünnet'in izinde, kâmil bir mürşidin rehberliğinde mümkün olacaktır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî bu hususu şöyle dile getirmektedir:

Bunun için Peygamber buyurdu ki: "Ben zamânın tûfânında gemi gibiyim."

"Biz ve ashabımız Nûh gemisi gibiyiz; el atan kurtulur."

Şeyh ile olduğun vakit, sen çirkinlikten uzaksın; gece gündüz yürür haldesin, gemidesin.

Bir can bağışlayıcının canının hıfzındasın, gemide uyumuş ve yol gitmektesin.

Zamanın peygamberinden ayrılma; kendi bilgi ve adımına yaslanma!

Kılavuzsuz yol gidersen aslan olsan da gururlanır, sapıklık ve zelillik içinde olursun.

Sakın şeyhin kanatlarının gayri ile uçma, tâ ki şeyhin askerlerinin yardımını göresin!

Bir zaman onun lütfu, senin kanadındır; onun kahrının ateşi bir dem senin hamalındır (*Mesnevî*, 4. Defter, no. 539-547).

HÛD (AS)

Allahu Teâlâ insanı kendisini tanıması ve yalnız O'na kulluk etmesi için yaratmıştır. Bu yaratılış gayesine uygun bir hayat sergilemeyen, Allah'a şirk koşan, peygamberlerini yalanlayan ve her türlü kötülüğü meslek edinen toplumları ise gazabına uğratmış, yaşadıkları coğrafyanın özellikleri ve insanların zaaflarına göre de çeşitli musibetlerle helâk etmiştir. Allah'a isyanları sebebiyle çeşitli şekillerde cezalandırılan toplumlar, dersler çıkartılmak sûretiyle müminlerin hayatlarına yön vermesi için Kur'an kıssalarının önemli bir konusu olmuştur.

Hûd (as) ve kavminin hikâyesi de Kur'an'da konu edilen bu kıssalardan biridir. Hûd (as) esmer, gür saçlı ve güzel yüzlü bir nebîdir. Hûd (as) Âd kavmine onları içlerinde bulundukları isyankâr ve rezil durumdan çekip çıkartması için gönderilmiştir. Âd kavmi Güney Arabistan'da Yemen yakınlarında kum tepelerinden oluşan bir araziye sahip olan Ahkâf bölgesinde yaşayan bir kavimdir (Ahkâf 46/21). Yöneticilerinin isminden dolayı Âd kavmi olarak anılmaktadır.

Âd kavmi, Nûh kavminin helâk edilmesinin ardından onların yerine getirilmiş bir topluluk olmakla birlikte zamanla yaşayış ve inkârları hasebiyle onlardan altta kalır yanları kal-

mamıştı. Hiç ölmeyecekmişçesine dünya için çalışan, eşsiz bağ ve bahçelere ve mülklere sahip bu kavim servetlerinin kendilerine verdiği güç ve ihtişam ile gurur ve kibir içerisinde kendilerine gönderilmiş olan peygambere imandan kaçınmaktaydı. Vücut yapıları itibariyle de güçlü ve kuvvetli olmaları hasebiyle de kibirleri had safhaya varmıştı. Tıpkı Nûh kavmi gibi bu topluluğun da kalpleri kararmış, paslanmış ve gerçeği göremeyecek bir hâl almıştı. Her şeye rağmen Hûd (as), kavminin gönlüne tevhid ve mârifeti yerleştirmek için çok çabalamaktaydı.

Hz. Hûd kavmine, kendisinin Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğunu, ilâh olarak yalnızca Allah'ı tanımalarını, O'ndan başka gerçek anlamda bir ilâh olamayacağını bildirmekte bundan dolayı yalnızca O'na kulluk etmelerini öğütlemekte ve "Neden hâlâ O'nun azabından sakınmazsınız?!" diyerek kavminin vurdum duymazlığı karşısında hayretini ifâde etmekteydi.

Hûd (as) onlara yapmış olduğu bu tebliğ karşılığında ne para istiyor ne de kendisi için bir fayda sağlıyordu. Esasında gerek peygamberlerin gerekse onun varisleri olan veli kulların kalplerinin, tebliğ ve irşad faaliyetlerinde Allah'tan başka varlıkları düşünmek ve onlardan meded ummak gibi her türlü olumsuz duygu ve düşünceden uzak olması gerekiyordu. Bulundukları makam da zaten böyle oldukları için kendilerine bahşedilmişti. Hûd (as) da hakkında ileri sürülebilecek her türlü iddia ve töhmeti ortadan kaldırmak için tıpkı diğer peygamberin de yaptığı gibi bu hususu açıkça vurgulamak istemişti: "Ey kavmim! Ben Allah'ın âyetlerini tebliğ karşılığında sizden bir ücret istemiyor, mükâfat beklemiyorum. Benim mükâfatımı beni yaratan Allah verecektir. Neden hiç düşünmez, öğüt almazsınız?! Ey kavmim! Haydi, artık rabbinize iman edip af dileyin. İşlediğiniz günahlardan

duyduğunuz pişmanlıkla tövbekâr olup O'na yönelin; O da size gökten bereket kaynağı yağmurlar yağdırsın, gücünüze güç katsın. Bu öğütlerimden yüz çevirip kâfirlikte ve nankörlükte ısrar etmeyin." (Hûd 11/51, 52).

Hz. Hûd'un bu sözleri tevbe ve istiğfârın önemini vurgulaması bakımından ayrı bir önem arz etmektedir. Zira o, istiğfârın neticesinde bolluk, bereket ve Allah'ın, onların gücüne güç katmasını bir mükâfat olarak sunuyordu. Onun sözleri, sadece kendi kavmi için değil, tevbe ve istiğfâr etmeye devam eden tüm müminler için bir müjde barındırmaktadır.

Hud'un (as) müjde ihtiva eden sözleri karşısında kavmi küfründe inat ederek şöyle karşılık veriyordu: "Ey Hûd! Sen bize hiçbir mucize göstermedin. Dolayısıyla biz sırf senin sözlerine itibar ederek tanrılarımızdan vazgeçecek değiliz. Kaldı ki biz senin söylediklerine hiç inanmıyoruz." Bu sözlerle de kalmıyor onu tanrılarından birinin çarpmış olduğunu dahi iddia ediyorlardı (Hûd 11/54).

Hz. Hûd'un her türlü ikna yoluna başvurmuş olmasına rağmen onlar "Rabbimiz peygamber göndermek isteseydi, insan değil melekleri gönderirdi. Bu yüzden biz sizin tebliğ ettiğiniz inancı reddediyoruz." diye karşılık veriyorlar, "Var mı bizden daha güçlüsü?" diye böbürlenerek meydan okuyorlardı (Fussilet 41/14, 15).

Âd kavmi, dünyalığa kendilerini çok kaptırmıştı. Öyle ki gördükleri her yüksek tepeye bir bina dikmek sûretiyle gösteriş ve rahat peşinde koşuyor, sırf keyiflerine düşkünlükleri dolayısıyla yaptıkları köşklerde sonsuza dek yaşayacaklarını zannediyorlardı. Bununla da kalmayıp hak hukuk tanımadan zorbalıkla insanlara zulmediyorlardı. Bu vahim durumları karşısında Hûd (as) onlara "Gelin, artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana uyun. Aklınıza gelen her

türlü nimeti size bahşeden; sizi sürü sürü hayvanlar, oğullar, uşaklar, bağlar, bahçeler, pınarlar ve çaylar gibi sayısız nimet içinde yüzdüren rabbinize itaatsizlikten sakının. Aksi hâlde, o dehşetli günün azabına çarpılacak olmanızdan korkarım." diyerek başlarına gelecek kötü akıbet karşısında onları uyarıyordu (Şuarâ 26/127-135).

Kavmi ise tüm bu çırpınışlarına aldırış etmiyor hatta içlerinden ileri gelenler, "Bizce sen akıldan noksan yalancının birisin." demeye bile cüret ediyorlardı. Hûd (as) onlara şöyle karşılık veriyordu:

"Ey kavmim! Ben zannettiğiniz gibi akıldan noksan biri değilim; bilakis âlemlerin rabbi Allah tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Bakın, ben size rabbimin âyetlerini tebliğ ediyorum. Yine ben bütün dürüstlüğüm ve samimiyetimle size öğüt veriyorum. Kâfirliğin mukadder kıldığı feci akıbet hakkında sizi uyarsın diye içinizden biri vasıtasıyla rabbinizden size öğüt ve uyarı gelmiş olmasını niçin yadırgıyorsunuz? Düşünün bir kere, Allah Hz. Nûh kavminin helâk olup gitmesinin ardından sizi meydana getirip bu topraklarda yaşamanıza imkân verdi. Üstelik boylu boslu, güçlü kuvvetli insanlar olmanız bakımından cömertliğini sizden hiç esirgemedi. Bütün bunları bir düşünsenize! Allah'ın size lütfettiği bunca nimeti düşünün de imana gelip kurtuluşa erin (A'râf 7/65-70). İşte ben Allah'ı şahit tutuyorum ve siz de şahit olun ki kendilerine tanrılık yakıştırdığınız, Allah'ın ilâhlığına ortak koştuğunuz o putlardan tamamen uzağım. Haydi, artık hepiniz bir araya gelip beni ortadan kaldırmak için ne tür bir plan yapacaksanız yapın ve gözümü açmama bile fırsat tanımayın. Ben hem benim hem de sizin rabbiniz olan Allah'a güvenip dayanmışım. Zaten yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki O'nun sınırsız kudretine bir şekilde boyun eğmiş olmasın. Benim rabbim sınırsız kudret sahibi olmakla birlikte hak

ve adaletten de hiç şaşmaz. Şimdi siz bu öğütlerimden yüz çevirmekte ısrar ederseniz, bilin ki ben size ulaştırmakla yükümlü olduğum vahiyleri tebliğ görevimi ifa ettim. Şunu iyi bilin ki rabbim dilerse sizin yerinize başka bir toplumu getirir. Ayrıca siz imandan yüz çevirmekle O'na hiçbir zarar vermiş olmazsınız. Şüphesiz rabbim her şeyi görür gözetir." (Hûd 11/54-57).

Hz. Hûd'un bunca söz sarf edip gayret etmesi karşısında onlar şöyle dediler: "Demek sen bundan böyle bir tek Allah'a kulluk etmemiz ve dolayısıyla atalarımızın öteden beri tapındığı putlarla bütün bağlarımızı koparmamız için karşımıza dikildin! Mademki sen söylediklerinde dürüst ve samimisin, o halde bizi tehdit edip durduğun şu azabı getir de görelim!" (A'râf 7/65-72).

Onların bu alaycı sözleri Allah'ın azabını hak ettiklerinin açık bir işâretiydi. Zira onlar hakikati görmüyor atalarının uydurdukları sahte tanrılara tapınmak konusunda ısrarcı bir tavır takınıyorlardı. Hûd (as) ise "Azabın ne zaman geleceğini ancak Allah bilir. Ben sadece bana vahyedilen gerçekleri size anlatıyorum. Ama görüyorum ki siz öğüt ve nasihatlerimin kıymetini bilmeyen bir topluluksunuz." diyordu (Ahkâf 46/21).

Âd kavminin inkârda inat etmesi, üstüne üstlük bir de Hûd peygamberi alaya almaları üzerine Allah'ın azabı gelip çatması işten bile değildi. Aradan çok zaman geçmemişti ki bulutlar Âd kavminin üzerine çökmeye başladı. Halk yoğun bir tabaka hâlinde bulutların kendilerine doğru yaklaştığını görünce ilk etapta "İşte bize yağmur ve bereket getiren bir bulut!" diye sevindiler. Zira uzun zamandan beri ne bir yağmur yağmış ne de bir bulut görmüşlerdi. Ancak Hûd (as) işin vahametini hemen anlayarak "Hayır!" dedi, "O sizin, 'Bir an önce gelsin de görelim.' diyerek alay ettiğiniz şeyin ta ken-

disi. Dahası o, elemli azaba dönüşecek bir kasırga. Hem de önüne gelen her şeyi rabbinin emriyle yıkıp yok edecek bir kasırga!"

Derken, Allah'ın azabı şiddetli ve soğuk bir rüzgâr ve kasırga olarak gelip çattı. Öyle bir kasırgaydı ki insanları kökünden sökülmüş hurma kütükleri gibi savurup atıyor, geçtiği yerlerde taş üstünde taş bırakmıyor, her şeyi toz duman ediyordu (Kamer 54/20). Allah onların kökünü kazımak için o şiddetli kasırgayı aralıksız olarak sekiz gün yedi gece boyunca estirdi. Netice itibariyle onlardan geriye bomboş evlerinden başka bir şey kalmadı. Hâlbuki Allahu Teâlâ onlara nice nimetler ve imkânlar bahşetmişti. Fakat nankörlük edip Allah'ın peygamberini ve âyetlerini inkâr etmeleri onların sonunu hazırladı (Ahkâf 46/24-26). Onların bilmedikleri bir şey daha vardı ki onlar dünya hayatında böyle şiddetli bir azap tatmış olmakla birlikte âhirette bundan kat kat daha ziyadesiyle bir azapla karşılaşacaklar ve orada kendilerine yardım eli uzatacak kimse de bulunmayacaktı (Fussilet 41/16).

Öte yandan Hz. Hûd (as) ve onunla birlikte iman edenler, Allahu Teâlâ'nın rahmet ve merhametinin bir göstergesi olarak hem dünyada hem de âhiretteki şiddetli azaptan kurtuldu (Hûd 11/58). İman edenler bu azaptan kendi amelleriyle değil ancak Allah'ın rahmeti ile kurtulmuşlardı. Zira Allah'ın rahmeti olmaksızın kimse kendi ameli ile cennete giremeyecekti.

Allahu Teâlâ dünyada güçlü kuvvetli, refah içerisinde kibirlenerek yaşayan ve kimseye muhtaç olmadıklarını düşünen bir kavmi rüzgârla helâk etmiştir. Hûd (as) ve kavminin başından geçen bu olay aslında her asırda ve günümüzde de yaşanabilecek ibretlik bir vakıadır. Peygamber (sas) Efendimiz de kendi ümmetinin başına da böyle bir azabın gelip çatması hususunda hayatı boyunca endişelenmiştir. Nite-

kim hadislerde belirtildiğine göre muhtelif yönlerden gelen bulutlar veya şiddetli bir rüzgâr gördüğünde Peygamber Efendimiz'in yüzü değişir, benzi solar, renkten renge girer, huzursuz ve endişeli bir hale bürünürdü. Hz. Âişe böyle telaşlandığı bir günde "Yâ Rasûlallah! İnsanlar bulut veya rüzgâr gördüklerinde yağmur yağacak diye sevinirler. Fakat bunları gördüğünde yüzünden onlardan hoşlanmadığın hemen anlaşılıyor. Bunun sebebi nedir?" diye sorduğunda Peygamber (sas) "Ey Âişe! Onun azap olmayacağından emin olamıyorum. (Âd) kavminin azabı rüzgâr ile oldu. Onlar azabı gördüklerinde 'İşte bize yağmur ve bereket getiren bir bulut!' demişlerdi." sözleriyle benzer bir sonun kendi kavmi için de olmasından korktuğunu dile getirmişti (Buhârî, Tefsîr, (Ahkâf) 2, no. 4828).

Peygamber (sas) ümmeti için böyle endişelenirken müminlere düşen geçmiş ümmetlerin başlarına gelen hâdiselerden ibret almak; Allahu Teâlâ'nın emir ve yasakları doğrultusunda hayatlarını şekillendirmek ve O'nun rızasını kazanacak sâlih ameller işlemektir. Zira peygamberlere karşı gelenlerin, onun getirdiği dinin emir ve yasaklarını inkâr eden ve hatta alaya alanların sonu helâk olan bu kavimlerinkinden farklı olmayacaktır.

Öte yandan en şiddetli belâların peygamberlere ve Allah'ın sâlih kullarına geldiği tarih boyunca görülmüştür. Allah'ın mümin kullarına bir imtihan olarak göndermiş olduğu belâ ve musibetler karşısında yapılması gereken yine Allah'ın ipine sarılmak, ona sığınmak ve tevekkül etmek olacaktır.

SÂLİH (AS)

Peygamber Efendimiz (sas) Tebük seferi dönüşü Medine ile Şam arasındaki Vâdilkurâ'da bulunan Hicr Vadisi'nde konakladıklarında; ashâbına "Onların başlarına gelen musibetin sizin de başınıza gelmemesi için, (kendilerine) zulmetmiş olan kimselerin yerleşim yerlerine ağlayarak (ibret alarak) girin!" buyurdu. Yalnızca bu uyarı ile de kalmadı, bu mevkide helâk olan topluluğun bir zamanlar kullanmış oldukları su kuyularından içmemeleri ve ihtiyaçları olsa bile suyunu hiçbir sûrette kullanmamaları konusunda onları uyardı (Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 17 no. 3379, 3380).

Efendimiz'in (sas) bu uyarıları ashabının zihninde merak uyandırmıştı. Acaba bu kavim ne yapmıştı? Aradan asırlar geçmesine rağmen Peygamber Efendimiz neden ashabını bu konuda sıkı sıkı tembihleme ihtiyacı hissetmişti?

Evet, bu kavim Sâlih Peygamber'in gönderilmiş olduğu Semûd kavmi idi. Semûd kavmi, Hz. Hûd'u (as) yalanlayıp inkâr ettikleri için helâk olan Âd kavminin devamı kabul edilen bir Arap topluluğuydu. Bu kavim, etrafı sarp kayalıklarla çevrili Hicr Vadisi'nde yaşamakta, bundan dolayı ashâbü'l-Hicr olarak da anılmaktaydı. Yaşadıkları bölgenin jeolojik yapısına uygun olarak kayaları yontmak sûretiyle binâ ettik-

leri evler ve düzlüklere kurdukları saraylarla şöhret bulmuşlardı (Hicr 15/80-84). Ayrıca taş oymacılığı ve nakkaşlık sanatındaki hünerlerini imâr ettikleri yapılarda sergiliyorlardı. Hicr Vâdisi'ndeki bu bölge Semud kavminin yapılarının bazı kalıntılarını halen barındırmaktadır. Öyle ki bugün onların yaşadıkları bu bölge, kendilerine gönderilen Hz. Sâlih'e atıfla Medâin-i Sâlih olarak da anılmaktadır.

Semûd kavmi başlangıç itibariyle tevhid ehli bir topluluktu. Fakat sonraları tıpkı kendilerinden önce helâk edilmiş olan kavimler gibi doğru yoldan saparak putlara tapınmaya başlamışlardı. Bunun üzerine kendilerine Hz. Sâlih (as) peygamber olarak gönderildi.

Sâlih Peygamber, kavminin en itibarlı ailesine mensup, güvenilir ve hatta kavmi tarafından gelecekte onların menfaatine yapacağı işler için ümit beslenen bir kimseydi. Ne var ki peygamber olarak gönderildiğinde kavmi ona inanmamakta diretti.

Sâlih (as) onlara: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka gerçek ilâhınız yoktur. Sizi topraktan var eden, yaşadığınız toprakları mamur hâle getirmenize imkân veren O'dur. Haydi, artık rabbinize iman edip af dileyin. O'na tövbe edin!" diyerek seslendi. Fakat onun bu sözleri kavminin çıkarlarına aykırıydı. Bundan dolayı onu hemen kabul etmeleri mümkün değildi. Öyle de oldu. Kavminin ileri gelenleri Hz. Sâlih'e "Ey Sâlih! Sen bugüne kadar aramızda kendisine ümit bağlanılan, aklı başında biriydin. Şimdi sana ne oldu da atalarımızın tapındıkları tanrılara kulluk etmekten bizi men etmeye çalışıyorsun? Doğrusu, bizi kabule davet ettiğin inancın aslı ve esası hakkında ciddi şüphelerimiz var." diyerek Hz. Sâlih'in getirdiği dini kabul etmeye yanaşmadılar (Hûd 11/61-62).

Sâlih Peygamber hiçbir maddi menfaat beklemeden onla-

rı yalnız Allah'a kulluk etmeleri yönünde uyarmaktaydı. Onlarsa, inkârda inat ediyorlardı. Aralarında Hz. Sâlih'e iman edenlerin sayısı çok azdı. Sâlih Peygamber inanmayanlara "Ey kavmim! İman edip iki cihanda huzur ve mutluluk içinde yaşamak varken ne diye 'Azap gelsin de görelim.' derecesine bir azgınlık içindesiniz? Ne olur sanki rahmet ve merhametine nail olmak için Allah'tan af dileseniz?" diyerek hak yola gelmeleri için nasihatlerde bulunmaktaydı (Neml 27/46).

Sâlih (as) Semûd kavmini, kendilerinden önce helâk olan Âd kavmini somut bir örnek olarak onlara sunuyor ve ibret almaları konusunda onları uyarıyordu. Ayrıca Âd kavminin helâkinin ardından kendilerine yaşam nimetini bahşedenin Allah olduğunu, yine ancak onun ihsânı ile memleketin en güzel yerlerinde konaklar inşâ edip dağlık bölgelerdeki kayaları oyup barınaklar yapabildiklerini hatırlatıyordu (A'râf, 7/73-79).

İman etmemekte direten kavim bir taraftan da ahlâksızlık ve zorbalık etmeye devam ediyordu. Öyle ki ileri gelen kâfirler, "Sen ve beraberindekiler bize uğursuz geldiniz." diyerek başlarına gelen kuraklık ve kıtlık gibi hâdiseleri Hz. Sâlih'e nispet etmek sûretiyle onun üzerinde baskı kuruyorlardı. Sâlih (as) ise onlara, başlarına gelen uğursuzluğun, kâfirlikleri ve nankörlükleri sebebiyle Allah katından geldiğini bildirmekteydi (Neml 27/47). Zira onlar sırf azgınlıkları yüzünden küçümseyip peygamberlerini yalanlayarak şöyle söylüyorlardı: "Ne yani, herhangi birimizden farkı bulunmayan bir adamın peşinden mi gideceğiz? Eğer biz ona uyarsak, asıl o zaman hüsran ve helâke mahkûm oluruz. Hem sonra aramızda başka kimse yokmuş gibi ona mı vahiy verilmiş? Hayır o, yalancı ve şımarığın biridir." (Kamer 54/23-31).

Öte yandan Semûd kavminin ileri gelenleri, Sâlih Peygamber'e iman etmiş az sayıdaki mümini zayıf ve güçsüz

görüyor, "Sahi siz, Sâlih'in peygamber olarak gönderildiğine ciddi ciddi inanıyor musunuz?" diyerek onlarla alay ediyorlardı. Buna mukabil müminler, "Evet, biz ona ve tebliğ ettiği vahye yürekten inanıyoruz." karşılığını vererek imanlarını haykırıyorlardı (A'râf, 7/75).

Sâlih (as) inkârcıların bu davranışları karşısında onlara şöyle hitap etti: "Siz bu topraklarda sonsuza dek hep böyle güven içinde yaşayacağınızı mı sanıyorsunuz? Bu bağlarda, pınarların başlarında, ekinler ve salkım saçak hurmalıklar arasında hep böyle sefa süreceğinizi mi düşünüyorsunuz? Kayaları ustaca yontarak yaptığınız bu evlerde hep böyle şımarıkça keyif çatacağınızı mı sanıyorsunuz? Haydi, artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana uyun. Haddi aşanların, memlekette bir tek hayırlı iş yapmayıp hayırsız işlerle bozgunculuk peşinde koşanların aklına uymayın."

Hz. Sâlih'in davetine karşılık inkârcı topluluktan bazı kimseler şöyle karşılık verdi: "Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin! Sen de nihâyetinde bizim gibi bir insansın. Mademki peygamberlik iddianda dürüst ve samimisin, o hâlde bir mucize getir de görelim!"

Bu kâfir topluluğun alaylı ve inatçı sözleri Hz. Sâlih'in moralini bozmuştu. Fakat Allahu Teâlâ kulunu yalnız bırakmayacaktı. Ona kâfirleri sınamak için bir deve gönderecekti. Bu deve başlı başına bir mucizeydi; sert bir kayanın içinden canlı olarak çıkacak, bütün kavmin tükettiği kadar su içecek ve içtiği miktarda da süt verecekti.

Allahu Teâlâ'nın kendisine deveyi bir mucize olarak göndereceğini haber vermesi üzerine Sâlih (as) onlara devenin onlar için bir mucize olduğunu bildirdi. Fakat sularını onunla paylaşmalarını istedi. Buna göre sudan nöbetleşe olarak belirli zamanlarda deve, belirli zamanlarda da onlar faydalanabilecekti. Sâlih (as) onları deveye zarar vermemeleri konu-

sunda da uyardı. Aksi hâlde, Allah'ın azabına uğrayacaklarını ifade etti (Şuarâ 26/141-159).

Bunun üzerine onlar kavmin en azgın olan dokuz elebaşını çağırdılar. Bunlar memlekette bozgunculuk yapar, dirlik ve düzen bırakmazlardı (Kamer 54/23-28). Bir gece vakti aralarında Hz. Sâlih'e ve ailesine baskın düzenleyip hepsini öldürmek konusunda anlaştılar. Bu işi gizlice yapıp olayda parmaklarının bulunmadığını iddia edeceklerdi (Neml 27/45-53). Onlar böyle bir plan yaptılar. Fakat bunun karşısında elbette ki Allah Teâla elçisini yalnız bırakmayacak ve onların tüm planlarını boşa çıkartacaktı.

Öte yandan devenin varlığı da onları rahatsız ediyordu. Çetenin elebaşı, Hz. Sâlih'in uyarılarına rağmen deveyi kesip arkadaşlarıyla birlikte parçaladı (Kamer 54/23-31). Üstelik bir de "Ey Sâlih! Şayet sen gerçekten Allah'ın elçisi isen, bizi tehdit edip durduğun şu azabı getir de görelim!" diye alay ediyorlardı (A'râf, 7/73-79). Böylece azabı hak ettiler. Sâlih (as) onlara üç gün beklemelerini ve azabın mutlaka başlarına geleceğini söyledi. Sonra pişman oldular ama artık iş işten geçmişti. Hiçbiri azaba uğramaktan kurtulamadı (Şuarâ 26/141-159).

Onların helâki, üzerlerine gelen şiddetli ses ve sarsıntı ile oldu. Tek bir ses ile adeta hayvan ağılına konulan kuru ot gibi oluverdiler (Kamer 54/31). Böylece Semûd kavminin inanmayan kesimi tamamıyla yok oldu. Ancak iman edip şirkten sakınanlar Allah'ın rahmet ve merhametinin bir göstergesi olarak azaptan kurtuldular (Hûd 11/68). Semûd kavminden bu güne önemli oranda sağlam kalan şehir kalıntıları, onların yaşadıklarına ibretlik bir vesika olarak Medâin-i Sâlih'te yer alıyor.

Peygamber (sas) Efendimiz'in ashabına dersler çıkarmaları için gösterdiği Medâin-i Sâlih, insana dünyaya gönderiliş

gayesini bir kez daha hatırlatmaktadır. Allah'ı tanıyıp onun rızası doğrultusunda amel işleyenler onun rahmetine ulaşırken onun emir ve yasaklarını görmezden gelenler Allah'ın rahmetinden uzak kalmaktadır.

Bazı sûfîlere göre insanlar Allah'ın rahmetine mazhar olma ve O'na yakınlık (kurbiyet) kurma konusunda çeşit çeşittir. Allahu Teâlâ kimi kullarının, hiçbir çaba sarf etmeden kendisine ulaşmalarını takdir eder. Böyle kimseler kendilerini maksada ulaşmaktan alıkoyacak engelleri def etmekle meşgul da olmazlar. Doğrudan Allahu Teâlâ'nın denetimine tâbî olurlar. Kur'an'da yer alan "(Resûlüm!) De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kadirsin." (Âl-i İmrân 3/26). "Allah hikmeti dilediğine verir." (Bakara, 2/269) ve "Allah'ın insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutup hapseden olamaz." (Fâtır 35/2) âyetleri bu kimselere işâret eder. Allah'ın peygamberlerine ve bazı veli kullarına bahşettiği nimet işte bu kabildendir.

Kimi insanlar da vardır ki Allah'tan başka her türlü uğraş bir süre onları Allah'tan uzaklaştırıp meşgul eder. Bu kimseler Allah'ın yardımıyla masivanın varlığını ortadan kaldırmaya çalışırlar. Nefsinin arzu ve istekleri ile mücahede ederler. Bu mücadelenin sonunda masivayı yok ederler. Artık kendileri için Allah'tan başka hiçbir varlık kalmaz. Bunlar Allahu Teâlâ'nın şu sözünü kendilerine rehber edinirler: "Bizim uğrumuzda mücâhede edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz." (Ankebût 29/69). Buna göre vuslat, çalışıp didinerek mücâhede etmenin de rol oynadığı bir makamdır.

Kimileri bu yolda gayeye ulaşamaz ve dünyanın aldatmacalarıyla oyalanırlar. Böylece Allah'ın rahmetinden uzak ka-

lırlar. Bundan daha kötüsü ise bu yoldan hiç haberdar olmayanların durumudur. Bu kimseler bulundukları yerde öylece kalırlar. Ne peygamber tanırlar, ne de Allah'ın emirlerinden haberdardırlar. Bu durum geçmişten bu güne hep böyle gelip geçmiştir. O zamanlar da peygamberler inkâr edilmiştir, bu gün de.

Deve, Hz. Sâlih'in peygamberliğinin bir alâmetiydi. Kavmi onu yok edip gereken tazim ve saygıyı göstermeyince sonunda azabın gelip çattığı, artık pişmanlığın kendilerine fayda veremeyeceği bir zamanda nedamet duymuşlardı. Aynı şekilde Kur'an da, bizim peygamberimiz Muhammed Mustafa'nın (sas) nübüvvet alâmetidir. Kur'an'ı reddedip onunla amel etmeyen ve ona tazim göstermeyenler yarın pişman olacaklar, onların paylarına da azap düşecektir. Fakat anlatılan bu kıssalardan ibret alıp doğru yola ulaşanlar, dünyada da âhirette de pişman olmayacaklardır.

İBRÂHİM (AS)

Hz. İbrâhim Kur'an'da adı müteaddit defalar geçen ulü'lazm peygamberlerden biri olup Hz. Nûh'un neslinden gelmektedir. O, inananların örnek alacağı, bağlanacağı ve peşinden gideceği büyük bir önderdir. Aynı zamanda o, Allah'ın halîli, sırdaşı ve dostudur. O, insanlar içerisinde ağır başlı, yufka yürekli, yumuşak huylu, misafirperver ve dürüst bir kimsedir. O Allah'ın dostu olduğu gibi Peygamber (sas) Efendimiz'in de dostudur. Mirac gecesinde bütün peygamberlerle görüşen Peygamberimiz (sas), onlar içinde en çok Hz. İbrâhim ile benzeştiğini söylemiş ve diğer bir konuşmasında "Her peygamberin diğer peygamberlerden bir dostu vardır. Benim dostum ise atam ve rabbimin dost edindiği (İbrâhim)dir." buyurmuştur (Müslim, Îmân, 271; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'an, 3).

İbrâhim (as) ilk defa sünnet olan ve saçına ilk ak düşen kişidir. Rivâyete göre İbrâhim (as), saçının ağardığını görünce hemen rabbine sormuştur: "Yâ Rabbi bu nedir?" Allahu Teâlâ cevap vermiştir: "Olgunluktur yâ İbrâhim!" bu cevap üzerine hoşnut olan İbrâhim (as) şöyle buyurmuştur "Rabbim, olgunluğumu artır!" (Muvatta', Sıfatü'n-nebî, 3)

Hz. İbrâhim, Allah'a yürekten bağlanarak şirkten arınmış

bir inançla iman etmiş hakiki bir mümindir. O, asla müşriklerden olmamıştır. İbrâhim'in (as) aksine gönderildiği toplum kendi elleriyle yaptıkları putlara tapan, azgın, inkârcı ve zâlim bir toplumdur. Ne yazık ki Hz. İbrâhim'in öz babası Âzer de onlardan biridir. İbrâhim (as) mücadeleye kendi babasını ikna etmekle başlayacaktır.

İbrâhim (as) babasını, içinde bulunduğu hazin durumdan kurtarmak düşüncesiyle ona şöyle seslenmiştir: "Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir faydası da dokunmayan bu putlara niçin tapıyorsun? Babacığım! Bana, sana verilmeyen bir bilgi vahiy ve peygamberlik bahşedildi. Bu yüzden, bana tâbî ol da seni doğru, düzgün bir yola ulaştırayım. Babacığım! Ne olur, artık şeytana itaat etme! Çünkü şeytan Rahman'a isyan etmiştir. Babacığım! Korkum o ki sen bu gidişle Rahman'ın azabına uğrayacaksın; şeytanla dost olduğunu da maalesef o zaman anlayacaksın."

Hz. İbrâhim'in bu kibar ve nazik çağrısı karşısında babası ona biraz da sesini yükselterek sinirle karşılık verir: "İbrâhim! Demek sen benim tanrılarımdan yüz çeviriyorsun ha! Bak, yeminle söylüyorum, eğer bundan vazgeçmezsen, ağzıma geleni söyler, seni rezil-kepaze ederim. Şimdi yıkıl karşımdan ve bir süre de gözüme gözükme!"

Bunun üzerine Hz. İbrâhim, "Canın sağ olsun!" der ve ekler: "Sana iman nasip edip seni affetmesi için rabbime yalvaracağım. Çünkü rabbim bana karşı çok lütufkârdır. İşte ben sizi de Allah'tan başka ilâh yerine koyduğunuz o putları da terk edip gidiyorum. Ben yalnız rabbime kulluk ediyorum. Umarım, babamın affı için ettiğim duadan dolayı bedbaht olmam." (Meryem 19/41-47)

İbrâhim (as) içerisinde yaşadığı toplumun inanç ve yaşayışlarını sorgulamış, putlara tapmanın mânasızlığını anlamış, Allah'ın göklerde ve yerde tesis ettiği düzenin ne muhteşem

bir düzen olduğunu idrak etmişti. Fakat içinde bulunduğu toplum bunu kavramaktan acizdi. Onlar bazı gök cisimlerine ve bunları temsil eden putlara tapıyor ve onların bu âlemde etkileri olduğunu düşünüyorlardı.

İbrâhim (as), gece hava kararınca bir yıldız görmüş ve çevresindeki müşriklere Allah'tan başkasına ilâh edinmenin mantıksızlığını kavratmak için, "Demek benim rabbim bu!" demişti. Fakat yıldız görünmez olunca, "Bakın, ben böyle kaybolup giden şeyleri sevmem." dedi. Başka bir zaman ayın doğduğunu gördü. Bu sefer de, "Demek benim rabbim bu!" dedi. Fakat ay batınca, "Rabbim bana doğru yolu göstermeseydi, hiç şüphesiz ben de bu dalâlet batağına saplanıp kalmış kimseler gibi olurdum." dedi.

Yine İbrâhim (as) doğan güneşi görünce, "Benim rabbim bu olsa gerek; çünkü bu daha büyük ve daha parlak." dedi. Fakat güneş batınca, "Ey kavmim! Bakın, ben sizin tanrılık yakıştırdığınız putlardan tamamen uzağım." dedi ve ardından ekledi: "Ben kendimi şirkten arınmış bir inanç üzere yalnız Allah'a, gökleri ve yeri yaratan Allah'a adadım. Bilin ki ben Allah'a eş ve ortak koşan biri değilim."

Bunun üzerine kavmi onunla münakaşa etmeye başladı. Hz. İbrâhim onlara şöyle söyledi: "Allah bana doğru yolu göstermişken siz hâlâ O'nun tek gerçek ilâh olup olmadığı hususunda benimle tartışıyorsunuz, öyle mi! Bilin ki ben sizin Allah'a eş ve ortak koştuğunuz ve beni gazabıyla tehdit ettiğiniz sözde tanrılardan asla korkup çekinmem. Ama rabbim bana bir zarar gelmesini takdir etmişse o başka. Rabbim sınırsız ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Neden hiç düşünmez, aklınızı başınıza almazsınız?

Allah, gerçekten tanrı olduklarına dair size hiçbir delil indirmediği halde, siz onları Allah'a eş ve ortak koşmaktan korkup çekinmeyeceksiniz, ama ben sizin O'na ortak koş-

tuğunuz putlardan korkacağım, öyle mi? Onlardan neden korkayım ki? Mademki siz her şeyi biliyorsunuz, o hâlde söyleyin bakalım, bu iki taraftan hangisi, siz mi yoksa ben mi korkudan emin olmakta daha haklıyım? İman etmiş ve imanlarına şirk bulaştırmamış kimseler var ya, işte korkudan emin olmak onların hakkıdır. Çünkü onlar doğru yolda olan kimselerdir." (En'âm 6/74-83)

İbrâhim (as) yalnızca babasına değil, kavminin ileri gelenlerine de sesleniyordu "Ey kavmim! Allah'ı lâyıkıyla tanıyıp yalnız O'na kulluk edin. O'na ortak koşmaktan sakının. İşte bu sizin hayrınıza olacaktır. Siz Allah'ı bırakıp birtakım putlara tapınıyor ve kendi ellerinizle vücuda getirdiğiniz o putlara tanrılık yakıştırıyorsunuz. Oysa Allah'ı bırakıp tapındığınız o putlar size hiçbir nimet verme kudretine sahip değildir. Öyleyse rızkı Allah katından isteyin. Yalnız O'na kulluk edin ve O'nun size verdiği nimetlere iman ve itaatle şükredin. Unutmayın ki sonunda hesap vermek üzere O'nun huzuruna çıkarılacaksınız. Şayet beni yalanlarsanız, bilin ki bu tutumunuzla bana herhangi bir zarar vermiş olmazsınız. Kaldı ki sizden önce gelip geçen nice ümmetler de peygamberlerini yalanlamıştı. Bir peygamberin görevi zorla iman ettirmek değil, Allah'ın âyetlerini açıkça tebliğ etmekten ibarettir." (Ankebût 29/16-18)

Yine bir gün İbrâhim (as) babasına ve kavmine, "Tanrı diye tapınıp durduğunuz bu heykeller de neyin nesi?" diye sordu. Onlar, "Biz atalarımızdan böyle gördük. Onlar da bu heykellere tapıyorlardı; şimdi biz de aynısını yapıyoruz." diye cevap verdiler.

İbrâhim (as) ise "Peki, onlara yakardığınızda sizi işitiyorlar mı? Yahut onlara ibadet ettiğinizde sizi ödüllendiriyorlar mı ya da ibadetten vazgeçtiğinizde size ceza veriyorlar mı?"

Onlar, "Hayır! Ama biz atalarımızdan böyle gördük; on-

lar da putlara tapıyorlardı." Bunun üzerine İbrâhim (as) şöyle dedi: "Peki, şimdi anladınız değil mi sizin ve gelip geçmiş atalarınızın tapındığı putların tanrılıkla hiçbir ilgisinin olmadığını? Bilin ki ben o putların düşmanıyım; fakat âlemlerin rabbi olan Allah'ın dostuyum. Çünkü O beni yaratan, bana doğru yolu gösteren, beni yedirip-içiren, derde düştüğüm zaman bana şifa veren, canımı alacak ve günü gelince beni tekrar hayata kavuşturacak olandır. Hesap günü hata ve kusurlarımı bağışlamasını umduğum da yine O'dur." (Şuarâ 26/69-89). "Gerçek şu ki siz de atalarınız da düpedüz şaşırmış, dalâlete saplanmışsınız." dedi. Onlar, "Sen ciddi misin, yoksa bizimle şaka mı yapıyorsun?" diye sordular. İbrâhim (as), "Şaka filan yaptığım yok. Bakın, sizin tek gerçek rabbiniz, göklerin ve yerin rabbi olan ve bütün bu varlıkları yaratan Allah'tır. İşte ben de bu gerçeğe şahitlik edip yürekten inanan biriyim." dedi.

Bu arada Hz. İbrâhim putperest kavmine ders vermek için bir oyun planlamıştı. İbrâhim (as), bir şenlik günü halkın meşguliyetini fırsat bilerek puthaneye girdi ve en büyüğü hariç orada bulunan putların hepsini parçaladı. Orada olup bitenleri kendisine sormaları için de en büyük puta dokunmayarak baltayı putun boynuna astı. Halk manzarayı görünce büyük bir şok yaşayarak, "Tanrılarımıza bunu yapan kim?" diye hiddetlendi. İçlerinden bazıları, "İbrâhim adında bir gencin tanrılarımız hakkında ileri geri konuştuğunu duymuştuk." dediler. Bunun üzerine, "Öyleyse onu halkın huzuruna çıkaralım. Belki birileri bu işi onun yaptığına tanıklık eder." diye karar aldılar.

Halkın önünde, "Söyle bakalım İbrâhim," dediler, "Sen mi yaptın bu işi tanrılarımıza?" İbrâhim (as) da şöyle cevap verdi: "Ne münasebet! Bence bu işi en büyükleri, yani şu en büyük put yapmıştır. Ama en iyisi siz gidin bizzat kendile-

rine soruverin. Tabii eğer konuşabilirlerse…" Bunun üzerine birbirlerine, "Bu konuda İbrâhim'i suçlamakla haksızlık ettik galiba!" dediler.

Fakat çok geçmeden yine eski düşüncelerine dönüp, "Sen de biliyorsun ki bu putlar konuşamaz." dediler. İbrâhim (as) da onlara şöyle karşılık verdi: "Peki, o hâlde ne diye Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar verme gücü bulunmayan bu putlara tapınıyorsunuz? Tüh, size de yazıklar olsun, Allah'ı bırakıp tapındığınız o putlara da! Siz hiç düşünmez, aklınızı başınıza almaz mısınız?"

Bunun üzerine putperest halk şöyle dedi: "Şimdi eğer işe yarar bir şey yapacaksak İbrâhim'i ateşe atıp yakalım, böylece tanrılarımıza sahip çıktığımızı göstermiş olalım."

Kralları Nemrut, hemen Hz. İbrâhim'i yakalatıp hapsettirdi. Büyük bir ateş yaktırdı. Ateşte yakmak için oradan çıkarttığında ona "Bizi kendisine çağırdığın rabbin kimdir?" dedi. İbrâhim (as) "Benim rabbim hayat veren ve öldüren bir rabdir" deyince Nemrut, "Ben de hayat verir, ben de öldürürüm. Mesela, kimi idam mahkûmlarını bağışlarım, kimilerini de darağacında sallandırırım." diye karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. İbrâhim, "İşte Allah güneşi doğudan doğduruyor; haydi sen de batıdan doğdur da görelim!" deyince, Nemrut afallayıp kaldı (Bakara 2/259). Zira onun çevresindeki müneccimler ve sihirbazlar güneşin batıdan doğmasının hiçbir sûrette mümkün olamayacağını dile getirmekteydi. Bundan dolayıdır ki Allahu Teâlâ kıyamet yaklaştığında güneşi batıdan doğuracak ve böylece kudretini inkârcılara gösterecek, böylece onarı aciz bırakacaktır.

Nemrut'un askerleri Hz. İbrâhim'i tam ateş yığınının içerisine atmışlardı ki işler düşündükleri gibi olmadı. Rabbi kulunu o zâlimlere karşı korudu. Allahu Teâlâ "Ey ateş! İbrâhim'e karşı serin ve güvenli ol!" buyurdu ve Hz. İbrâhim

hiçbir zarar görmeden o ateşten kurtuldu. Hz. İbrâhim'i ortadan kaldırmayı istemişlerdi ama Allahu Teâlâ onları tam anlamıyla hüsrana uğrattı (Enbiyâ 21/51-70).

Hz. İbrâhim'i inkâr eden ve dahası onu kendi saltanatı için bir tehdit olarak gören Nemrut, dünyanın her türlü aldatıcı zinetleri karşısında insanın düşebileceği durum için güzel bir örnektir. Nitekim Allahu Teâlâ Nemrut'a hiçbir kula nasip olmamış bir servet vermiş fakat o bunları kendisine bahşedeni görmeyip ilâhlığını ilân etme cüreti sergilemiştir. Bu durum insanoğlunun muhtaçlıktan kurtuldukça ne denli azgınlaşabildiğini gösteren bir misaldir. Burada Nemrut, öyle bolluk ve imkânlar içerisindedir ki artık kendisine verilen bütün nimetlere karşı nankörlük eder bir hale gelmiştir.

Sûfilere göre bütün bu duygu ve olumsuz davranışlarının kaynağı nefistir. Eğer insan ruhunu tasfiye ederek özünü terbiye eder, onu nefsin arzu ve isteklerinden arındırırsa kemâle doğru yol almaya başlayacaktır. Fakat bu yolculuk her zaman kişinin tek başına başarabileceği bir seyahat değildir. İnsanı bu yola sevk edecek ve başarılı olmasını sağlayacak kişi insanların bizzat nefislerini terbiye etmekle vazifeli mürşid-i kâmillerdir. Mürşidin terbiyesi, müridi her türlü masivadan uzaklaştıracak, böylece onu kendi varlığından geçerek Allah ile var olma mertebesine yükselecektir. Fakat aksi gerçekleşip kişinin özü bozulduğunda ise tıpkı Nemrut'ta görüldüğü gibi tanrılık davasını güdecek derecede hatalı bir duruma düşebilecektir. Bunun için akıl sahibi her kulun şirkin her çeşidinden uzaklaşması, her türlü kötü ahlâktan kendini arındırıp güzel ahlâk ile ahlâklanması ve dünyanın zinetlerine aldanmayarak Allahu Teâlâ'ya tüm varlığı ile yönelmesi ayrı bir önem arz etmektedir.

LÛT (AS)

Kur'an-ı Kerîm'de ismi geçen peygamberlerden birisi de Hz. Lût'dur. Hz. İbrâhim'in yeğeni olduğu kaynaklarda geçen Lût (as), kendisine ilim ve hikmet verilmiş bir peygamberdir. O, vahiy ile müşerref olarak diğer insanlara üstün kılınmış, hayırlı, faziletli ve sâlih bir kimsedir.

Hz. İbrâhim, kavmini, putlara tapmamaları ve Allah'ın varlığına ve birliğine inanıp iman etmeleri konusunda uyardığında kavmi onu inkâr etmiş, ancak Hz. Lût gibi az sayıda yakını ona inanmıştır. Lût (as) ise müminler içerisinde amcasına ilk iman eden kimse olarak kayda geçmiştir. O, daha sonra Hz. İbrâhim'in hicretinde ona eşlik etmiş, bereketli Filistin-Şam topraklarına yerleştiğinde hep yanında olmuştur. Bir zaman sonra peygamberlik ile vazifelendirilmesiyle amcasının yanından ayrılarak bugün Ürdün ve Filistin arasındaki Lût Gölü (Ölüdeniz) olarak anılan mevkide Sodom şehrine yerleşmiştir.

Hz. Lût'un peygamberliği hiç de kolay olmayacaktır. Nitekim gönderildiği Sodom şehrinin halkı, fena işler yapan kötü bir kavimdir. Erkekler arası eşcinsel ilişkinin yaygın olduğu bu toplum, livata olarak anılacak eşcinselliğin ilk örneklerini sergilemiştir. Rivâyetlere göre bu şehir çeşit çeşit meyve ve

hububatın yetiştirildiği zengin bir muhittir. Yaşadıkları toprakların imkânlarını paylaşmak istemeyen halk, bölgelerine dışarıdan insanların gelmesini engellemek için onlara saldırarak tecavüz etme yoluna gitmiştir. Zamanla bu kötü iş adet hâline gelmiş ve neredeyse garip ve fakirlerin dışında kimse evliliğe yanaşmaz hale gelmiştir. Bundan dolayı Hz. Lût, öncelikle gönderildiği bu kavmi söz konusu çirkin davranışı terk etmeleri konusunda uyararak vazifesine başlamıştır. Zira Lût (as), kavminin yaptığı kötü fiile anlam verememekte ve hayretle onlara seslenmektedir:

"Siz nasıl insanlarsınız? Allah'tan korkmaz mısınız? Dünyada sizden önce hiçbir toplumun yapmadığı iğrenç bir işi nasıl yapabiliyorsunuz? Siz kadınları bırakıp şehvetinizi tatmin için erkeklerle ilişkiye giriyorsunuz; böyle iğrenç bir işi nasıl yapabiliyorsunuz? Bu olacak iş değil! Siz gerçekten azıp yoldan çıkmış bir topluluksunuz. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana uyun. Üstelik ben bu tebliğ vazifem karşılığında sizden herhangi bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatımı âlemlerin rabbi Allah verecektir."

Kavmi ise Hz. Lût'un bu sözlerine hiç aldırış etmemektedir. Lâkin onların kendisini dinlememesi Hz. Lût'u hiçbir zaman yıldırmamıştır. Onlara her fırsatta yaptıklarının çok kötü bir davranış olduğunu dile getirmeye devam etmektedir: "Siz, nasıl oluyor da rabbinizin size eş olarak yarattığı kadınları bırakıp erkeklerle ilişkiye girebiliyorsunuz? Doğrusu siz iyice azmış bir topluluksunuz!"

Hz. Lût'un bu sözleri üzerine azgın kavmi ise "Ey Lût! Bize ahlâk dersi vermekten vazgeçmediğin takdirde bu memleketten kesinlikle sürülüp çıkarılacaksın." diyerek onu tehdit etmektedir. Onların tehditlerine aldırış etmeyen Lût (as), sözlerine şöyle devam etmektedir: "Ben sizin bu yaptıklarınızdan tiksiniyorum ve sizi şiddetle kınıyorum."

Halkın çirkin davranışları karşısında toplu bir helâke uğramalarından dolayı endişelenen Lût (as) bir taraftan da Allah'a dua etmektedir: "Rabbim! Beni ve ailemi bunların yaptıkları iğrenç işin kötü akıbetinden kurtar."

Azgın halk, Hz. Lût'un ikazlarını umursamıyor üstüne üstlük bir de onu yalanlamaktadır. Onların ileri gelenleri küstahça, "Mademki sen özü sözü doğru birisin, o hâlde bizi tehdit edip durduğun şu Allah'ın azabını getir de görelim!" diye konuşurlar. Hatta "Bunları memleketimizden kovalım. Güya bunlar pek namuslu insanlarmış!" diyerek Hz. Lût'u sürgüne göndermeyi dahi düşünürler. Bu durum karşısında Hz. Lût'un elinden ise Allah'tan yardım istemekten başka bir şey gelmez.

Lût (as), "Rabbim! Büsbütün azıp yoldan çıkmış bu halka karşı sen yardım eyle bana!" diye yalvarıp yakarır. Bir müddet sonra Allahu Teâlâ onun dualarına icabet ederek onu bu durumdan kurtarmak için iki melek gönderir.

Melekler öncelikle amcası Hz. İbrâhim'in yanına uğrarlar. Ona ihtiyarlık çağında olmasına rağmen bir evlât sahibi olacağını müjdeleyeceklerdir. İnsan kılığında gelmelerinden dolayı Hz. İbrâhim, onların gerçek kimliklerini fark etmeyerek acıkmış olabileceklerini düşünür ve onlara kızarmış dana eti ikrâm eder. Misafirlerin yemeğe el sürmediklerini görünce önce onları yadırgar, sonra içine bir korku düşer. Hz. İbrâhim, önceki peygamberlerin başına gelenlerin kendisine de geleceğinden korkmuştur. Durumu fark eden melekler, "Korkma! Biz senin kavmini cezalandırmak için gönderilmedik." derler. Daha sonra o sırada Hz. İbrâhim'in misafirlerine hizmet eden yaşlı karısı Hz. Sâre'ye İshak adlı bir evlât ve Ya'kub isimli bir torun sahibi olacağı müjdesini verirler.

Hz. İbrâhim onların sözlerine çok şaşırır. Hz. Sâre ise "Olacak şey değil! Ben bu koca karı hâlimle çocuk mu do-

ğuracağım? Üstelik kocam da adamakıllı yaşlanmışken… Bu gerçekten şaşılacak bir şey!" diyerek hayretini ifade eder. Onun bu sözleri karşısında melekler, "Allah'ın takdirine mi şaşıyorsun? Ey hane halkı! Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinize olsun. Şüphesiz O her türlü övgüye ve yüceltmeye layıktır." diyerek söylediklerinin gerçek olduğunu ve hiçbir zaman Allah'tan ümit kesmemeleri gerektiğini vurgularlar. Hz. İbrâhim onların bu sözleri karşısında "Ben hiç ümidimi keser miyim? Rabbinin rahmetinden ancak dalâlete saplananlar ümit keserler." der.

Melekler yalnızca Hz. İbrâhim'e çocuk müjdesi için gelmemişlerdir. Hz. İbrâhim de bunun farkındadır. Bundan dolayı onlara, "Ey elçiler! Buraya gelişinizin başka bir sebebi var mı yoksa sadece bana çocuk müjdesi vermek için mi geldiniz?" diye sorar. Onlar ise "Aslında biz günaha batmış bir halkı, yani Lût halkını yok etmek üzere gönderildik. Fakat Lût'un ailesi helâk olmayacak; biz onların hepsini kurtaracağız. Bir tek karısı hariç; çünkü Allah onun hakkında, 'Geride kalanlarla birlikte hareket ettiği için biz onun helâk olmasını takdir ettik.' buyurdular."

Hz. İbrâhim yufka yürekli, yumuşak huylu ve kendini Allah'a vakfetmiş bir kimsedir. Bundan dolayıdır ki içinde Hz. Lût'un da bulunduğu bir kavmin helâkine gönlü razı gelemeyerek meleklerle çekişmeye başlamıştır. Melekler ise "Ey İbrâhim! Vazgeç artık bizimle tartışmaktan; çünkü rabbinin azap ve helâk hükmü kesinleşti. Onları çarpacak azabı engelleme imkânı yok artık!" dedikten sonra Hz. Lût ve ailesinin güvende olacağı teminatını vererek yanından ayrılırlar.

Hz. İbrâhim'in yanından ayrılan melekler doğru Hz. Lût ile görüşmek üzere Sodom şehrine giderler. Hz. Lût, erkek kılığında kedisine gelen melekleri görünce halkın azgınlık ve hayâsızlığını düşünerek çok zor bir durumla karşı kar-

şıya olduğunu anlayarak kendi kendine "Bugün gerçekten çok çetin bir gün olacak." der. Sonra meleklere dönerek "Siz tanıdık bildik kimseler değilsiniz; hayırlı bir iş için gelmişe de benzemiyorsunuz." der. Melekler hemen karşılık verirler: "Ey Lût! Biz, rabbinin elçileriyiz. Korkma! Bu azgın halk sana kesinlikle ilişemeyecektir."

Öte yandan Hz. Lût'un hanımı, ona iman eder gibi gözükse de aslında gönlü hala inkârcı akrabalarıyla birliktedir. Hiç vakit kaybetmeden kocasının misafirlerini onlara haber verir. Kötü işler yapmaları ile bilinen halk, şehirlerine gelen bu yabancıları haber alınca sevinç içerisinde hemen Hz. Lût'un kapısına dayanırlar. Hz. Lût, onlara, yaptıklarının yanlış olduğunu dile getirerek "Ey kavmim! Bakın, bunlar benim misafirlerim. Ne olur, beni mahcup edecek işler yapmayın. Allah'tan korkun da beni rezil etmeyin! İşte kızlarım. Sizin için en temiz, en nezih olanı onlarla evlenmenizdir. Allah'tan korkun da misafirlerimin yanında beni rezil etmeyin. Allah aşkına, yok mu içinizde aklı başında bir kimse?"

Halk ise ona şöyle karşılık verir: "Biz seni el âlemin işine karışmaktan, ötekini berikini koruyup kollamaya çalışmaktan men etmemiş miydik? Sen de çok iyi biliyorsun ki bizim senin kızlarında gözümüz yok. Aslında sen bizim ne istediğimizi çok iyi biliyorsun." Bu durum karşısında Hz. Lût, "Keşke size karşı koyacak bir gücüm ya da şerrinizden uzaklaşmak için sarp ve sağlam bir kaleye sığınma imkânım olsaydı." der.

Lût (as), yaşadıkları karşısında Allahu Teâlâ'ya sığınmıştır. Peygamber (sas) Efendimiz, "Allah, Lût'a rahmet etsin. O, sağlam bir kaleye sığınmıştı..." (Buhârî, Tefsîr, (Yûsuf) 5) buyurarak ashabına yaptığı sohbetlerde buna işâret etmektedir. Böylece Hz. Lût, Allah'a karşı duyduğu güven ve inkârcılar

karşısındaki mücadeleci kişiliği ile daima anılan örnek bir şahsiyet olma özelliğini taşımaktadır.

Hz. Lût, halkı Allah'ın azabı konusunda uyarmış fakat onlar bu uyarıları şüpheyle karşılayarak hiç aldırış etmemişlerdir. Üstelik Hz. Lût'un misafirleriyle cinsel ilişkiye girmek için ısrar etmektedirler. Bunun üzerine melekler şöyle derler: "Bu adamlara laf anlatacağım diye kendini yorma. Çünkü şehvet bunların gözünü döndürmüş, ne yaptıklarını bilmiyorlar. Ey Lût! Biz, rabbinin elçileriyiz. Korkma! Bu azgın halk sana kesinlikle ilişemeyecektir. Gecenin bir vaktinde ailenle birlikte bu şehirden ayrıl. İçinizden hiç kimse arkasına bakmasın. Karına gelince, onun durumu sizden farklı. Çünkü azgın halkın tepesine binecek azap onu da çarpacaktır. Onların helâki için belirlenen zaman sabah vaktidir ki şunun şurasında sabaha ne kaldı ki?" diyerek karısı dâhil halkın tamamen helâk olacağını bildirdi.

Böylece sabaha karşı Allah'ın azabının gelip çatacağını anlayan Hz. Lût, ailesi ile birlikte şehirden çıkar. Ardından sabaha karşı şehrin altı üstüne gelir. Gün doğarken korkunç bir deprem onları yakalayıverir. Üzerlerine de sert volkanik taşlar yağar.

Hz. Lût ve ona iman ederek halkın tüm kötülüklerinden uzak kalan aile fertleri kurtulur. Ne yazıktır ki Hz. Lût'un karısı da inkârcılar arasındadır. O da çok sevdiği akrabaları ile birlikte helâk olanlar arasına katılır. Allah'a ve Rasûlüne iman edip itaat eden kullar ise mükâfatlandırılan kimselerden olurlar (Kıssanın anlatıldığı âyetler: el-Enbiyâ 21/71-75; el-A'râf 7/80-81; eş-Şuarâ 26/161-169; Hûd 11/69-81; el-Hicr 15/55-60; Kamer 54/36-37).

Lût kavminin adet edindiği eşcinsellik, Peygamber (sas) Efendimiz'in "Ümmetim için korktuğum şeylerin arasında en korkunç olanı Lût Kavmi'nin işlediği cürümdür." (Tirmizî,

Hudûd, 24) diyerek ashabını sakındırdığı ahlâksız bir davranıştır. Müfessirlere göre Lût kavminin adet hâline getirdiği bu fiil, fuhşun en çirkin şeklidir. Allahu Teâlâ'nın zina, anne babaya isyan, hırsızlık, haksız yere adam öldürmek gibi büyük günahları işleyen kimselerin üzerine taş yağdırmazken eşcinsel bir kavmi bu şekilde helâk etmiş olması, bu günahın büyüklüğünü göstermektedir.

Kur'an-ı Kerîm'de anlatılan bu kıssadan alınacak pek çok ibret bulunmaktadır. Her şeyden önce Lût kavminin yaptığı ahlâksız davranışların benzerleri günümüzde yaygın bir şekilde işlenmektedir. Tıpkı o dönemde olduğu gibi benzer şekillerde Allahu Teâlâ'nın gazabının insanların üzerine gelebileceği hiç unutulmamalıdır. Zira Allahu Teâlâ Kur'an-ı Kerîm'de "Kendisine rabbinin âyetleri hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir! Muhakkak ki biz, günahkârlara, lâyık oldukları cezayı veririz." buyurmaktadır (es-Secde 32/22). Bu âyet, günahkârların yaptıklarının karşılığının elbette verileceğini bildirmektedir. Bunun için kula düşen, dünyanın neresinde olursa olsun günah işlemekten ve Allah'a asi gelmekten sakınmaktır. Allah'ın rızasını kazanıp mükâfatlara ermenin yolu ise Kur'an'ın yolunda, Hz. Peygamber'in sünnetine uygun bir yaşantı içerisinde olmak ve yasaklardan kaçınmaktır.

Öte yandan kıssada bir peygamberin karısı olmanın dahi kişinin kurtulması için yeterli bir vasıf olmadığı görülmektedir. Rivâyetlere göre Hz. Lût'un karısı ona hakiki anlamda inanmayarak münafıkça toplumu Hz. Lût aleyhine kışkırtmaktadır. Bundan dolayı helâk edilmeyi hak etmiştir. Bu durum Hz. Nûh ile oğlu arasında cereyan eden hâdiseyi hatırlatmaktadır. O da babasına iman etmemiş bundan dolayı da kâfirlerle birlikte helâk edilmiştir. Buradan anlaşılmaktadır

ki iman olmadan, akrabalığın kişiye hiçbir faydası bulunmamaktadır. Ancak iman edenler kurtuluşa ereceklerdir.

Hak yolunda ilerleyen mümin kul, Hz. Lût'un karısının düştüğü durumdan ders alarak kendisini oyalayacak dünyanın çeşitli meşgalelerine karşı tedbirini almalıdır. Bu doğrultuda Allah'tan başka hiçbir şeye iltifat etmemeli, Allah katında sineğin kanadı kadar kıymeti bulunmayan dünya menfaatleri için âhiretini heba etmemelidir.

Peygamber (sas) Efendimiz, ümmetinin dünyanın aldatıcı lezzetlerine kapılarak önceki ümmetlerin durumlarına düşmeleri hususunda daima endişe içerisinde olmuştur. Onun şu sözleri dünyalığa karşı müminlere yaptığı açık bir uyarıdır: "Vallahi sizin için fakirlikten korkmam. Ancak ben sizden önceki ümmetlerin önüne dünyanın yayıldığı gibi sizin önünüze de yayılıp onların o dünya (nimetleri) için yanıp tutuştukları gibi sizin de yanıp tutuşmanızdan ve bunun onları helâk ettiği gibi sizleri de helâk etmesinden korkarım." (Buhârî, Megâzî, 12)

İSMÂİL (AS)

Kur’an-ı Kerîm’de gerek rabbine gerekse insanlara verdiği sözlere sadâkat gösterip Allah’ın rızasını kazanması ile övülen Hz. İsmâil (as), yine kendisi gibi bir peygamber olan Hz. İbrâhim’in (as) oğludur.

Hz. İbrâhim ömrünün büyük bir bölümünü tevhid mücadelesi ile geçirmiş, başta babası olmak üzere kavminin kendisine iman etmeyeceğini anlaması ve dahası kendisini ateşe atarak öldürmeye teşebbüs etmeleri üzerine kavmini terk etme kararı alarak, “Ben rabbime, baskı ve zulme uğramaksızın rahatça ibadet edebileceğim bir yere gidiyorum. O, bana mutlaka bir yol gösterecektir.” diyerek, eşi Hz. Sâre ve kendisine iman eden bir avuç insanla birlikte doğup büyüdüğü şehir olan Urfa’yı bırakıp, Allah’ın kendisine vadettiği bereketli toprakları içinde bulunduran Şam bölgesine doğru yola çıkmıştı.

Hz. İbrâhim, bir taraftan hicret ederken, diğer taraftan da ilerlemiş yaşına rağmen, “Rabbim! Bana hayırlı ve faziletli kullarından olacak bir evlât bağışla.” diyerek rabbine yakarmak sûretiyle bir çocuk sahibi olma arzusunu dile getiriyordu (Sâffât 37/99-100).

Hz. İbrâhim’in evlât özlemi o dereceye varmıştır ki o dö-

nemde adet olduğu üzere, “Eğer Allah bana bir erkek evlât verirse, onu kendisine kurban edeceğim.” diye bir adakta dahi bulunmuştu. Ancak eşi Hz. Sâre kendisine evlât verebilecek bir durumda değildi. Eşinin bu özlemini bilen Hz. Sâre, Hz. İbrâhim’in bir evlât sahibi olabilmesi için fedakârlıkta bulunarak, hizmetçisi Hz. Hacer ile evlenmesini istedi. Çok geçmeden Allahu Teâlâ, Hz. İbrâhim’e kendisine yumuşak huylu, sabırlı ve ağır başlı bir evlât sahibi olacağı müjdesini verdi. Nihâyetinde ahlâkıyla insanlığa örnek olacak İsmâil (as) dünyaya geldi.

Küçük İsmâil’in aralarına katılmasıyla birlikte ailenin tüm ilgisi onun üzerinde yoğunlaştı. Hz. İbrâhim ve Hz. Hacer sevinç içerisinde vakitlerini küçük İsmâil ile geçiriyorlardı. Fakat her ne kadar kendisi bu evliliği teşvik etmiş olsa da, onların bu durumları karşısında Hz. Sâre, kadınlık tabiatı gereği duygularına hâkim olamıyor ve kıskançlıktan ne yapacağını bilemiyordu. Öyle ki, Hz. Sâre artık onlarla beraber yaşayamayacak bir hale geldi. Bu durum evdeki huzuru iyice kaçırdı.

Allahu Teâlâ, Hz. İbrâhim’e, eşi Hz. Hacer ve çocuğu İsmâil’i, içinde Kâbe’nin bulunduğu ekin bitmez çorak vadiye götürüp oraya bırakmasını istedi. Hz. İbrâhim rabbine tam anlamıyla teslimiyet göstererek emri harfiyen yerine getirmek için hanımını ve henüz annesinin sütüyle beslenen oğlunu alarak yola koyuldu. Mekke’ye vardıklarında yanlarında küçük bir kapta su ve az miktarda da yiyecek kalmıştı. Hz. İbrâhim kendisine emredildiği üzere onları bırakıp, geldiği gibi geri dönmeye başladı. Eşi Hz. Hacer paniğe kapılarak ona seslendi: “Bizi, kimsenin yaşamadığı bu topraklara terk edip gidecek misin?” Hz. İbrâhim duygulandı ve daha bir şey söyleyemeden Hz. Hacer durumu anlayarak, “Bizi burada bırakmanı sana rabbin mi emretti?” dedi. Hz. İbrâhim

"Evet, bu rabbimin emridir!" diye karşılık verdi. Hz. Hacer gâyet vakur bir şekilde "Öyleyse hiç korkma! O bizi korur ve bize zarar gelmesine mâni olur." dedi (Buhârî, Enbiyâ, 9).

Hz. İbrâhim yola çıkmış, geride ne suyun ne de yiyecek bir şeyin bulunduğu bir diyarda eşi ve çocuğu yalnız başına kalmıştı. Fakat Hz. İbrâhim daima onları düşünüyor ve Allah'a yalvarıyordu: "Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için böyle yaptım. Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler." (İbrâhim, 14/37)

Hz. Hacer ve Hz. İsmâil ıssız bir arazide yapayalnız kaldılar. Çok geçmeden yanlarındaki erzak ve su da tükendi. Hz. Hacer hemen evlâdı için etrafı gözlemeye başladı. Çocuğunu şimdiki Kâbe'nin olduğu yere bıraktı. Önce Safâ tepesine baktı. Acaba oraya çıksa birilerini görebilir miydi? Biraz düşündükten sonra hemen tepeye doğru koşmaya başladı. Tepeden etrafına bakındı fakat kimseyi göremedi. Safa tepesinden inip Merve tepesine doğru yöneldi. Bir taraftan da çocuğuna bakıyordu. Çocuğunu göremediği yerlerde hızlı hızlı yürüyordu. Merve tepesine çıkıp etrafı araştırdı. Ardından tekrar Safâ tepesine yöneldi. Gidip gelmeleri toplamda yedi defayı buldu. Onun bu koşuşu, hac ibadetindeki sa'yin temelini oluşturacaktı.

Hz. Hacer tam ümidini yitirmişti ki, bir ses işitti. İleride çocuğunun yanında topukları veya kanatlarıyla kumları kazan bir melek gördü ve ardından da bir su şırıltısı duydu. Bu Zemzem'in sesiydi. Hz. Hacer hemen koştu, suyun çıktığı yeri eliyle çevirip küçük bir havuz hâline getirdi. Su kıymetliydi ve Hz. Hacer zayi olmasını istemiyordu. Asırlar sonra onun bu davranışını ashabına anlatan Peygamber Efendimiz

(sas), "Allah İsmâil'in annesine (Hacer'e) rahmet etsin! Şayet o (suyun etrafını çevirmede) acele etmeseydi Zemzem, akan bir pınar olurdu." buyurmuştu (Buhârî, Enbiyâ, 9).

Hz. Hacer biriken suyu hemen kırbasına doldurarak önce küçük İsmâil'e verdi, sonra kendisi doya doya içti. Böylece sütü yeniden birikmeye başladı ve yavrusunu emzirip doyurabildi. Melek onlara bir de müjde verdi: "Size zarar gelmesinden sakın korkmayın. İşte şurası Allah'ın evi hâline gelecek. O evi, şu çocukla babası inşâ edecekler. Allah, sevdiği kimseleri zayi etmez."

Hz. Hacer, meleğin bu sözlerinden Hz. İbrâhim'in tekrar yanlarına döneceğini anlamıştı. Çok geçmeden Zemzem'in de bereketiyle, o ekin bitmez vadi hayat bulmaya başladı (Buhârî, Enbiyâ, 9).

Hz. İbrâhim (as) yanlarından ayrılmıştı fakat zaman zaman onları ziyaret etmeyi ihmal etmiyordu. Küçük İsmâil, babasının ne yaptığını anlayacak yaşa geldiğinde Hz. İbrâhim, "Canım oğlum! Rüyamda Allah'ın emri uyarınca seni kurban ettiğimi görüyorum. Bir düşün, bu işe ne dersin?" dedi. Hz. İsmâil ise "Babacığım! Sana emredilen şeyin gereğini yap. Allah'ın izniyle benim sabırlı biri olduğumu göreceksin." dedi (Sâffât, 37/102).

Hz. İbrâhim çocuğunun elinden tutup kurban edeceği yere ilerlerken, şeytan da boş durmuyor, ona musallat oluyordu. Zira şeytan, onları rabbinin emrine asi gelerek yoldan çıkartmak için güzel bir fırsat bulmuştu. Hz. İbrâhim durumu fark ederek hemen ona yedi taş attı. Fakat şeytan onları kandırmak için önlerini kesmeye devam etti. Hz. İbrâhim yedi taş daha fırlattı ve sonra yedi taş daha… Onun şeytana attığı bu taşlar günümüz hac ibadetinin temel sembollerinden olan cemrelerin özünü teşkil edecekti. Şeytan her ne kadar hem anne ve baba hem de kurban edilecek çocuğu isyana

teşvik etse de onlar Allah'ın emrine tam anlamıyla itaat ederek, "Eğer bu rabbimizin emriyse itaat etmekten daha güzel ne olabilir ki?" diyorlardı.

Nihâyet ikisi de Allah'ın emrine tam anlamıyla teslimiyet gösterdi. İstenilen yere gelindiğinde Hz. İsmâil tereddüt etmeden yere yattı, yanağını toprağa koydu. Bir taraftan da babasından yüzünü örtmesini ve ellerini bağlamasını istedi (Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XX, 506-8).

İbrâhim, oğlunu şakağı üzere yatırınca karşıdan bir melek ve büyük bir koç belirdi. Ardından Allahu Teâlâ ona şöyle seslendi: "Ey İbrâhim! Sen bu teslimiyetinle rüyanın gereğini yerine getirmiş oldun. Oğlunu kurban etmekten seni muaf tuttuk. Biz teslimiyet sahibi kullarımızı işte böyle mükâfatlandırırız."

Hz. İbrâhim'in yaşamış olduğu bu hâdise gerçekten her insanın kaldıramayacağı zor bir imtihandı. Fakat nihâyetinde çocuğun yerine fidye olarak İbrâhim'e değerli bir kurban kesmesi emredildi ve böylece onun da sonraki nesiller arasında hep övgüyle anılması sağlanmış oldu. Teslimiyetlerinin karşılığında her ikisi de mükâfatlarını aldılar.

Hz. İbrâhim, cömertliği ile tanınan bir peygamberdi. Cömertliği o dereceye varmıştı ki en kıymetli varlığı olan oğlunu tüm varlığı ile teslim olduğu Allahu Teâlâ'ya kurban etmekten geri durmamıştı. Aynı şekilde oğlu İsmâil de canını Hak yoluna kurban etmekte bir an bile tereddüt etmemişti. Onların bu tavırları tasavvufta iki önemli makam olan rıza ve teslimiyetin birer sembolü olmalarını sağlamıştır.

Öte yandan bazı sûfîler Hz. İbrâhim'in böyle bir imtihana tâbi kılınmasını muhabbet makamında olması ile açıklamaktadır. Zira muhabbet makamında, kulun Allah'tan başkasını gönlüne sokması makbul görülmemektedir. Hz. İbrâhim ise tabiatının bir gereği olarak evlâdını çok sevmektedir. Fakat

hakiki dost olan Allah'tan gayrısına aşırı şekilde bağlanması gayretullaha dokunmuştur. Dolayısıyla böyle bir imtihana tâbî tutulmasındaki maksat, İsmâil'in (as) kurban edilmesi değil, Hz. İbrâhim'in, gönlünden Allah'tan başka her şeyi çıkartmasıdır. Hayatı boyunca yaşamış olduğu mücadeleler ve imtihanların yanında bu hâdisede de görülmüştür ki Hz. İbrâhim'in Allah'a olan sevgisi babasından, kavminden, mal varlığından ve nihâyetinde evlâdından dahi vazgeçecek kadar büyüktür.

Hz. İbrâhim Allah'a yürekten inanıp güvenen, çeşitli imtihanlar karşısında daima kararlı ve güçlü kişiliğiyle başarılı olan bir kuldur. Bunun mükâfatı olarak o daima Allah'ın hayırlı ve faziletli kulları arasında yer almış, üstelik peygamberliğe mazhar kılınacak İsmâil ve İshak gibi evlâtlarla müjdelenmiştir (Sâffât 101-113). Onun soyundan Allah'a samimiyetle kulluk eden nice insanlar da Allah'ın hidâyete ulaştırıp âlemlere üstün kıldığı (En'âm, 6/86) zümrenin önde gelen mensuplarıdır. Bu duaların kabulünü gösteren en önemli emare ise İsmâil (as) soyundan gelen Muhammed Mustafa (sas) olmuştur.

Hz. İbrâhim, Allahu Teâlâ'nın "Seni insanlara önder yapacağım" müjdesine nail olmuş bir peygamberdir. Onun bu önderliği Kâbe'yi tekrar inşâ etmesiyle doğrudan alâkalıdır. Zira Kâbe Hz. Âdem zamanında bina edilmiş, fakat aradan geçen zaman diliminde yıkılıp tamamen gözden kaybolmuştur. Allahu Teâlâ İbrâhim (as) ve İsmâil'i (as) Kâbe'nin yeniden inşâsı ile vazifelendirmiştir.

Sık sık oğlu İsmâil'i Mekke'de ziyaret eden İbrâhim (as) yine bir ziyareti esnasında oğluna rabbinin kendilerine Beytullah'ı yeniden inşâ etmelerini emrettiğini haber verir. Hz. İsmâil de hiç tereddütsüz ona yardım edeceğini söyler. Allahu Teâlâ'nın bildirdiği yerde Kâbe'nin temellerini bulup buradan binayı yavaş yavaş yükseltmeye başlarlar. Bir taraf-

tan da "Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin." diyerek dua ederler (Bakara, 2/127; Buhârî, Enbiyâ, 9).

Kâbe'nin tamamlanması sonrasında Allahu Teâlâ, bu mâbedin tüm inananların ibadet edebileceği ve buraya sığınanların kendilerini güvende hissedebilecekleri bir yer olduğu ilân edilir. Böylece hac ibadetinin inananlara duyurulması sağlanır. (Bakara, 2/125; Hac, 22/27-28). İşte o zaman İbrâhim (as) rabbine şöyle yakarır: "Rabbim! Burayı güvenli bir belde kıl. Bu topraklarda Allah'a ve âhiret gününe iman ederek yaşayacak insanlara bereketli rızıklar lütfet." Allahu Teâlâ da ona şöyle karşılık verir: "Hiç tasalanma; zira ben kâfirlikte direnen kimseyi bile bu üç günlük dünyada nimetlerden faydalandırırım. Ama sonra onu cehenneme sürüklerim. Ne kötü bir son duraktır cehennem!" (Bakara, 2/126).

Sûfîler Beytullah'ı yani Allah'ın evini zâhirî anlamdaki Kâbe'nin yanında mânevî bir mâna vererek "kalp" olarak da yorumlarlar. Allahu Teâlâ'nın Hz. İbrâhim ile oğlu Hz. İsmâil'e yöneltilen "Evimi (Kâbe'yi), tavaf edenler, orada tefekkür ve ibadet için bulunanlar, rükû ve secde edip namaz kılanlar için arınmış halde tertemiz tutun." emrini de bu bağlamda açıklarlar. Onlara göre kalp evinin mâsivâdan temizlenmesi ve yalnızca Allah'a has kılınması bu âyetten çıkarılabilecek ikinci bir manadır. Zira kalp Allah'ın nazargâhıdır. İlâhî nurların ve sırların tecelli edebilmesi için buranın mutlaka temizlenip tasfiye edilmeye ihtiyacı vardır. Şemseddîn-i Sivâsî bu hususu şöyle ifade eder:

Sür çıkar ağyârı dilden, tâ tecelli ede Hak;
Padişah konmaz saraya, hane mamur olmadan!

(Allah'tan gayrısını gönülden çıkart ki Cenâb-ı Hak oraya tecelli etsin. Zira saray imar edilmeden padişah içerisine yerleşmez.)

İSHAK (AS)

Hz. İbrâhim'in Hz. Sâre isimli eşinden olan oğlu Hz. İshak, dünyaya geleceği anne ve babasına müjdelenmiş bir peygamberdir. Kur'ân'da Hz. İshak'a vahyedildiği, onun peygamberliğe mazhar kılınmasının yanında hayırlı, faziletli, basiret sahibi ve mübârek bir kimse olduğu belirtilmektedir. O, Allah katında seçkin, faziletli, âhiret yurdunu düşünen, ihlâslı ve samimi bir kuldur. (en-Nisâ 4/163; el-En'âm 6/84, el-Enbiyâ 21/72; es-Sâffât 37/112, 113; Hûd 11/71; Sâd 38/45.)

Babası Hz. İbrâhim, ilerleyen yaşlarında çocuk sahibi olmak istemiş, öncelikle ona İsmâil daha sonra ise İshak müjdelenmiştir. Hz. İshak'ın dünyaya gelişi, bir melek vasıtasıyla Hz. İbrâhim ve eşi Hz. Sâre'ye bildirilmiştir. Melekler Hz. İbrâhim'in yanına geldiğinde insan görünümünde olmalarından dolayı Hz. İbrâhim, onların gerçek kimliklerini fark etmeyerek acıkmış olabileceklerini düşünmüş ve onlara kızarmış dana eti ikram etmiştir. Misafirlerin yemeğe el sürmediklerini görünce önce onları yadırgamış, sonra içine bir korku düşmüştür. Hz. İbrâhim, önceki peygamberlerin başına gelenlerin kendisine de geleceğinden korkmuş, durumu fark eden melekler, "Korkma! Biz senin için değil, Lût kavmini cezalandırmak için gönderildik." demişlerdir. Daha sonra, o

sırada Hz. İbrâhim'in misafirlerine hizmet eden yaşlı karısı Hz. Sâre'ye İshak adlı bir evlât ve Ya'kub isimli bir torun sahibi olacağı müjdesini vermişlerdir.

Hz. İbrâhim onların sözleri karşısında şaşkınlık içerisinde kalmıştır. Hanımı Hz. Sâre ise "Olacak şey değil! Ben bu koca karı halimle çocuk mu doğuracağım? Üstelik kocam da adamakıllı yaşlanmışken… Bu gerçekten şaşılacak bir şey!" diyerek hayretini ifâde etmiştir. Onun bu sözleri karşısında melekler, "Allah'ın takdirine mi şaşıyorsun? Ey hane halkı! Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinize olsun. Şüphesiz O her türlü övgüye ve yüceltmeye layıktır." diyerek söylediklerinin gerçek olduğunu ve hiçbir zaman Allah'tan ümit kesmemeleri gerektiğini vurgulamışlardır. Hz. İbrâhim onların bu sözleri karşısında "Ben hiç ümidimi keser miyim? Rabbinin rahmetinden ancak dalalete saplananlar ümit keserler." demiştir (el-Hicr 15/52-57; Hûd 11/69-76).

Kur'ân'da Hz. İbrâhim ve oğlu İshak'tan şöyle bahsedilmektedir: "Biz ona sâlihlerden bir peygamber olacak İshak'ı müjdeledik. Biz İbrâhim'e ve İshak'a bereketler ihsan ettik. Onların soyundan Allah'a samimiyetle kulluk eden insanlar da geldi kendilerine zulmeden kimseler de." (es-Sâffât 37/112, 113). Geç yaşına rağmen Allah'ın kendisine iki evlât nasip etmesi karşısında Hz. İbrâhim "İhtiyar halimde bana İsmâil'i ve İshak'ı lutfeden Allah'a hamd olsun!" diyerek memnuniyetini ifâde etmektedir (İbrâhîm 14/39).

YA'KÛB (AS) VE YÛSUF (AS)

Peygamber (sas) Efendimiz'in "Kerîm oğlu Kerîm oğlu Kerîm oğlu Kerîm; İbrâhim'in oğlu İshak'ın oğlu Ya'kûb'un oğlu Yûsuf'tur." (Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 19) buyurarak yücelttiği iki peygamber, Ya'kûb (as) ve oğlu Yûsuf'un (as) hayat hikâyesi Ku'an-ı Kerîm'de kıssaların en güzeli olarak ifâde edilir. Kerîm, cömert, şerefli, ahlâklı ve asaletli kimselere verilen bir sıfattır. Kerîm olan iki zâtın anlatıldığı bu kıssa da elbette ki en güzel kıssa olarak isimlendirilecektir.

Ya'kûb (as), Hz. İbrâhim'in torunu ve aynı zamanda Hz. İshak'ın oğludur. Ya'kûb (as), Kur'an-ı Kerîm'de İsrâil olarak da isimlendirilir. Onun soyundan gelenler Benî İsrâil (İsrâiloğulları) olarak anılır. Yûsuf (as) da onun on iki oğlundan biridir.

Hz. Yûsuf (as) bir gün rüyasında on bir yıldız ile güneş ve ayı görür ki hepsi Hz. Yûsuf'un önünde saygıyla eğilmektedir. Rüyayı babasına anlattığında Hz. Ya'kûb, "Canım oğlum! Bu rüyanı kardeşlerine sakın anlatma. Olur ki kıskançlık edip sana bir kötülük yapmaya kalkışırlar. Çünkü şeytan insan için çok yaman bir düşmandır. Bu rüyandan anlaşıldığı üzere rabbin seni seçkin kılacak; yine seni rüyaları yorumlama, olayların gerçek mahiyetlerini anlayıp kavrama ilmiyle

donatacak ve daha önce ataların İbrâhim ve İshak'a lütfettiği nimetini peygamberlikle tamamına erdirdiği gibi sana ve Ya'kûb'un soyuna bahşettiği nimeti de aynı şekilde tamamına erdirecektir. Şüphesiz rabbin her şeyi bilen, her şeyi yerli yerince edip eyleyendir." diyerek oğlunu uyarır.

Hz. Yûsuf ve aynı anneden olan kardeşi Bünyamin, babalarının bir başka sevdiği iki kardeşti. Bunun farkında olan diğer kardeşleri ise onları kıskanıyor ve babalarının yanlış bir tutum içerisinde olduğunu düşünüyorlardı. Bir gün toplanıp aralarında bu durum karşısında neler yapabileceklerini istişare etmeye başladılar. İçlerinden birisi "Yûsuf'u öldürelim veya onu uzak bir diyara götürüp bırakalım. Böylece babamızın sevgi ve ilgisi sırf bize kalsın. Yûsuf'u ortadan kaldırdıktan sonra sulh ve sükûn içinde yaşayan kimseler oluruz." dedi. İçlerinden daha insaflı olan kardeşi ise "Bence Yûsuf'u öldürmeyelim. Eğer ille de bir şey yapacaksak onu derin bir kuyunun dibine atalım. Oradan gelip geçen kervanlardan biri onu bulur ve uzak diyarlara götürür." dedi. Bu fikir herkesin aklına yatmıştı. Geriye yalnızca babalarını ikna edip Hz. Yûsuf'u götürmek kalmıştı.

Kardeşler hep birlikte Hz. Ya'kûb'un yanına varıp Yûsuf'un da kendileriyle birlikte gelmesini teklif ettiler. Ya'kûb (as) onların niyetini bilircesine Yûsuf'u göndermek istememiş, bunun üzerine kardeşler, "Baba! Sen bize Yûsuf'u niçin emanet etmiyorsun; bu konuda bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun hep iyiliğini isteriz, kılına bile zarar gelmesini dilemeyiz. İzin ver, yarın o da bizimle beraber gelsin, doyasıya gezip oynasın. Biz ona gözümüz gibi bakarız." diyerek ısrarcı oldular. Hz. Ya'kûb ise "Onu alıp götürmeniz beni kaygılandırır. Korkarım ki dalgın olduğunuz bir anda onu kurt kapar." diyerek onların planlarına dâhil olmayan bir eksikliği tamamlamış oluyordu. Zira onların akıllarına böyle

bir bahane hiç gelmemişti. Artık Yûsuf'u kuyuya attıklarında babalarına hangi yalanla gideceklerini biliyorlardır.

Babalarının tedirgin olduğu bu hususu öğrendikten sora onu "Vallahi biz bu kadar kalabalık iken onu kurt kaparsa, yazıklar olsun bize!" diyerek ikna edip yanından ayrılırlar. Yûsuf'u yanlarına alırlar ve çöle doğru ilerlerler. Başlangıçta çok iyi davrandıkları küçük kardeşlerini kuyunun başına geldiklerinde hırpalamaya başlarlar. Sonra gömleğini çıkarıp kuyuya atarlar.

Akşam geç vakitte ağlaya sızlaya babalarının yanına varıp "Baba! Biz aramızda yarış yapmak için biraz uzaklaşmış, Yûsuf'u da eşyalarımızın başında bırakmıştık. Ama geri döndüğümüzde bir de ne görelim, bir kurt onu kapıp yemiş. Şimdi biz ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın." derler ve kardeşleri Yûsuf'un üzerine kestikleri kuzunun kanını sürdükleri gömleğini gösterirler. Fakat gömleği kurdun parçaladığı şekliyle yırtmayı akıl edemezler. Durumu fark eden Hz. Ya'kûb ise onlara inanmayıp "İşin doğrusu şu ki kıskançlık duygularınız size çok kötü bir iş yaptırmış. Bu saatten sonra bana düşen, güzelce sabretmek olsa gerektir. Sizin bu anlattığınız yalanlar karşısında acımı bastırmam da ancak Allah'ın yardımıyla mümkündür." der. Böylece Hz. Ya'kûb için sabırla geçirilmesi gereken bir süreç başlar.

Aradan birkaç gün geçer, kuyunun bulunduğu yere bir kervan gelir ve içlerinden birini su alması için kuyuya gönderirler. Tam kova kuyuya sarkıtılır ki içeride bir çocuk bulunduğu görülür. Çocuğu bir ticaret malı olarak satmak üzere yanlarına alırlar. Mısır'a vardıklarında küçük Yûsuf'u az bir meblağ karşılığında satarlar. Yûsuf'u Mısır'ın hazine bakanı satın alır ve karısına "Bu çocuğa iyi bak. Belki bize ileride bir yararı olur veyahut bakarsın onu evlât ediniriz." der. Hz. Yûsuf, Allah'ın takdiri gereği iyi bir ailenin yanına

yerleştirilir ve böylece Mısır'da iyi bir konuma gelmesi için gerekli zemin hazırlanmış olur.

Allahu Teâlâ, Hz. Yûsuf'a rüya tabir etme, olayların mahiyetini anlayıp kavrama, yöneticilik kabiliyeti ve muhakeme yeteneği gibi onu diğer insanlardan özel kılacak bazı kabiliyetler bahşeder. Bunların yanında bir de Hz. Yûsuf'a eşsiz bir güzellik ihsân olunur. Peygamber (sas) Efendimiz "Yûsuf'a (as) güzelliğin yarısı verildi." sözleriyle zaman zaman bu hususu vurgulamaktadır (Müslim, Îmân, 259).

Ahlâkî güzelliğinin yanında bir de fizyonomik güzelliğinin bulunması Hz. Yûsuf'u çok çekici kılmaktadır. Öyle ki evinde büyüdüğü hazine bakanının eşi Züleyha ona âşık olur. Bununla da kalmaz, fırsat bulduğu bir esnada onu koynuna almak isteyerek kapıları sımsıkı kapatıp, "Haydi gel bana!" der. Hz. Yûsuf ise "Böyle bir şey yapmaktan Allah'a sığınırım! Kaldı ki senin kocan benim efendim, velinimetimdir. Ben onun çok iyiliğini gördüm, ona hıyanet edemem." sözleriyle onu reddeder. Sonra ondan uzaklaşmak için kapıya doğru yönelir. Arkasından giden Züleyha gömleğini arkadan tutar ve gömlek yırtılır. Tam dışarı çıkacaktır ki kapıda kadının kocasıyla karşılaşırlar. Kadın hemen söze atılarak "Senin karının namusuna göz diken bu adamın cezası herhâlde ya hapis ya da çok ağır bir ceza olmalı!" der ve böylece Hz. Yûsuf'a iftira atar. Fakat gömleğin arkadan yırtılmış olması kadını ele verir. Hz. Yûsuf'un suçsuz olduğu anlaşılır. Ne var ki kadının kocası bu hâdisenin duyulmasını istemez ve onları olaydan kimseye bahsetmemeleri konusunda uyarır.

Ancak konu burada kapanmamış ve olayı duyan şehrin kadınları çoktan "Aziz'in karısı uşağıyla düşüp kalkmak istemiş, ona sırılsıklam âşık olmuş. Belli ki kadın iyice azmış." diye dedikoduya başlamıştır. Züleyha, dedikodulara son vermek için zengin bir sofra hazırlatarak kadınları evine

davet eder. Davete icabet eden kadınların yemek esnasında kullanmaları için ellerine birer bıçak verir. Bu esnada Hz. Yûsuf'a, "Çık şunların karşısına da seni bir görsünler." der. Kadınlar Hz. Yûsuf'u görünce onun güzelliği karşısında hayret ve şaşkınlıkla ellerini keserler ve "Aman Allah'ım! Bu bir insan olamaz; bu olsa olsa harika bir melek!" derler. Züleyha ise "İşte siz beni bu delikanlı yüzünden kınayıp durdunuz. Evet, ben onu koynuma almak istedim; ama o bunu reddetti. Şimdi yeminle söylüyorum ki Yûsuf benim isteğimi yerine getirmezse mutlaka zindana atılacak ve orada sürüm sürüm sürünecek." diyerek kötü niyetini açığa vurur.

Bunun üzerine kadınlar Hz. Yûsuf'u ikna etmeye çalışırlar. Hz. Yûsuf ise onların istediklerini yapmaktansa zindanlarda çürümeyi tercih ederek Allah'tan yardım ister. Aziz ve adamları Hz. Yûsuf'un suçsuz olduğunu görmelerine rağmen dedikoduları önlemek için onu zindana atarlar.

Hz. Yûsuf zindana girdikten sonra rüya tabir etmekle herkesin tanıyıp sevdiği bir kimse hâline gelir. Günlerden bir gün, Hz. Yûsuf ile beraber zindana atılan iki genç gördükleri rüyaları tabir etmesi için ona anlatır. Gençlerden biri rüyasında kendisini üzüm sıkarken görmüş, diğeri ise rüyasında başının üstünde ekmek taşıdığını ve o ekmeği kuşların gagaladıklarını görmüştür. Onların rüyalarını yorumlayan Hz. Yûsuf, birisinin hapisten kurtulup eskiden olduğu gibi hükümdara sakilik yapacağını, diğerinin ise asılacağını ve başını kuşların gagalayacağını söyler. Hapisten kurtulacağını düşündüğü kişiye de "Hapisten çıkınca efendine benden söz et." diyerek suçsuzluğunun açığa çıkmasını arzular. Ne var ki şeytan, efendisinin yanında Hz. Yûsuf'tan söz etmeyi ona unutturur. Böylece Hz. Yûsuf beş on sene daha zindanda kalır.

Aradan yıllar geçer, bu sefer hükümdar bir rüya görür.

Hemen yakınındaki kâhinleri çağırarak onlara "Ben rüyamda yedi semiz inek gördüm. Bu yedi semiz ineği yedi cılız inek yiyordu. Bir de yedi yeşil başak ile yedi kuru başak gördüm. Efendiler! Mademki siz rüya tabirinden anlayan kimselersiniz, o hâlde benim bu rüyamı da yorumlayın." der. Fakat rüya onlara çok karışık gelir ve işin içinden çıkamazlar. Nihâyet Hz. Yûsuf'un iki zindan arkadaşından kurtulanı onu hatırlar ve rüyanın yorumunu öğrenebileceğini söyler. Hemen zindana giderek rüyayı anlatır.

Hz. Yûsuf rüyayı şöyle yorumlar: "Yedi sene boyunca her zamanki gibi ekip biçin. Ancak bu bolluk döneminde tarlalardan kaldırdığınız hasadı –yiyecek ihtiyacınızı karşılayacak miktar hariç– depolayın. Çünkü ilk yedi yılın ardından yedi yıl sürecek bir kıtlık dönemi gelecek ve daha önceden bu dönem için sakladığınız tüm mahsulü size tükettirmek sûretiyle silip süpürecek. O kadar ki elinizde çok az bir miktarda tohumluktan başka mahsul kalmayacak. Bu yedi yıllık kıtlık döneminin ardından bol yağışlı bir yıl gelecek ve o yıl insanlar bolluk ve bereket içinde sıkıp sağacaklar."

Rüyanın tabiri kendisine anlatılınca hükümdar Hz. Yûsuf'u yanına çağırır. Fakat Hz. Yûsuf hemen huzuruna çıkmak istemez. Zira önce suçsuzluğu anlaşılmalıdır. Arkadaşına "Sen şimdi efendine git ve ona şunu bir sor: Vaktiyle, ellerini kesip yaralayan kadınların zoru neymiş?"

Durumdan haberdar olan hükümdar hemen kadınları huzurunda toplar ve "Yûsuf'u tahrik edip ayartmak istediğinizde ondan nasıl bir karşılık gördünüz? Onda da size karşı bir istek ve meyil var mıydı?" diye sorar. Kadınlar, "Hâşâ! Allah var, biz onun herhangi bir kötü davranışına şahit olmadık." diye cevap verirler. Bu sırada Aziz'in karısı, "Artık gerçek ortaya çıktı. Ona arzu duyup koynuna almak isteyen bendim.

Onun bütün söyledikleri doğrudur." der. Böylece Hz. Yûsuf temize çıkmış olur (Bkz. Yûsuf 12/1-53).

Peygamber (sas) Efendimiz, Hz. Yûsuf'un kendisine rüya sorulduğunda hiçbir menfaat beklemeden hemen tabir etmesi karşısındaki hayretini şu sözleriyle ashabına anlatmaktadır: "Kardeşim Yûsuf'un sabrına ve keremine hayret ettim. Allah onu bağışlasın, kendisine rüya hakkındaki yorum sorulduğunda (hemen cevapladı) ben olsaydım çıkıncaya kadar yorumlamazdım. Yine onun sabrına ve keremine hayret ettim. Allah onu bağışlasın, hapisten çıkması için geldiklerinde o, onlara (hapse atılma) gerekçesini haber verinceye kadar çıkmadı. Ben olsaydım (çıkmak için) hemen kapıya yönelirdim." (Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XI, 199)

Hz. Yûsuf kıssası pek çok ibretler ve hikmetler barındırmaktadır. Zira Yûsuf (as) her şeyden önce nefsinin hevâ ve isteklerine boyun eğmemiş, kendisine hâkim olarak Allah'ın rızasını arzulamıştır. Başına gelen tüm sıkıntılı olaylar karşısında rabbine sığınıp hiçbir sûrette isyan etmeyen Yûsuf (as) O'nun verdiği irşad vazifesini olanca gayretiyle yerine getirmeye çalışmıştır. Allahu Teâlâ da onun çabalarını karşılıksız bırakmayarak içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan onu kurtarmıştır. Onun sabrı ve iffeti biz müminler için güzel bir örnektir.

HZ. YÛSUF VE KARDEŞLERİ

Kardeşlerinin kıskançlığı neticesinde kuyuya atılan Hz. Yûsuf, Allah'ın yardımıyla sarayda büyüme fırsatı bulmasının yanında fizyonomisiyle de görenleri hayran bırakan bir gençtir. Ne var ki onun yakışıklı görünümü başına iş açmış ve atılan iftira neticesinde uzun bir müddet hapis yatmak durumunda kalmıştır. Suçsuzluğunun anlaşılmasıyla temize çıkan Hz. Yûsuf, hükümdarın güvendiği bir danışman konumuna gelmiş, daha sonrasında ise hazinenin başına getirilmiştir. Hiç şüphesiz Hz. Yûsuf'un Mısır'da böyle önemli bir makama gelerek iktidar sahibi olması Allah'ın ona bir lütfu ve ikrâmıdır. Zira Allah, işinin hakkını veren dürüst kullarının emeğini zayi etmemektedir.

Aradan yıllar geçmiş, Hz. Yûsuf devlet kademelerinde önemli vazifeler yürütmüştür. Bu zaman zarfında rüyanın tabiri gerçekleşmiş, Kenan diyarında bir kuraklık ve kıtlık baş göstermiştir. Bunun üzerine gıda yardımı almak isteyen kardeşleri Mısır'a gelerek maliyeden sorumlu olan Hz. Yûsuf'un huzuruna çıkarlar. Hz. Yûsuf onları ilk bakışta tanır. Fakat aynı durum kardeşleri için geçerli değildir. Karşılarındaki bu yetkilinin Hz. Yûsuf olduğunu tahmin bile edemezler.

Hz. Yûsuf, kardeşlerinin talep ettikleri tahıl yüklerini hazırlatır. Esasında kıtlıktan dolayı tahıl karneye bağlanmıştır

ve istekte bulunan kimsenin bizzat gidip alması gerekmektedir. Fakat Hz. Yûsuf, onlara, yanlarında olmamasına rağmen yaşlı babaları ve küçük kardeşleri için de erzak verir. Oradan ayrılacakları esnada kardeşlerine "Bir dahaki gelişinizde, o sözünü ettiğiniz kardeşiniz Bünyamin'i de getirin. Gördüğünüz gibi ben size tahılı fazla fazla veriyorum. Böylece sizi en güzel şekilde ağırlıyorum. Gelecek seferde o kardeşinizi bana getirmezseniz benden ne bir ölçek tahıl bekleyin ne de yanıma uğrayın." der. Onlar da babalarını razı edebilirlerse kardeşlerini getireceklerini söylerler.

Bu arada Hz. Yûsuf, adamlarına, onların ödedikleri ücretleri yüklerinin içerisine koymaları talimatını verir. Böylece evlerine vardıklarında Hz. Yûsuf'un kendilerine yapmış olduğu ihsân ve ikrâmı anlayıp tekrar geleceklerdir.

Hz. Yûsuf'un kardeşleri Kenan diyarına döndüklerinde babalarına "Baba! Gelecek sefer Bünyamin'i yanımızda götürmediğimiz takdirde bize bir ölçek bile tahıl verilmeyecek. Bu yüzden kardeşimizi de bizimle beraber Mısır'a gönder ki tahıl alabilelim. Hiç şüphen olmasın ki bu kez onu çok iyi koruyacağız." derler. Ne var ki Hz. Ya'kûb çocuklarına güvenmeyerek "Daha önce abisi Yûsuf'u size güvenip emanet ettiğim gibi, şimdi de onu size emanet edeyim, öyle mi? Benim güvenim size değil ancak Allah'adır. Çünkü en güvenilir koruyucu Allah'tır. O merhametlilerin de en merhametlisidir." der.

Kardeşler Mısır'dan getirdikleri tahıl yüklerini açtıklarında verdikleri paraların tamamının kendilerine iade edilmiş olduğunu görerek "Baba! Biz daha ne isteyelim, bak işte ödediğimiz paralar bize geri verilmiş. Şimdi bize izin ver de Mısır'a tekrar gidelim; ailemize yine erzak getirelim. Hiç tasalanma, biz kardeşimizi gözümüz gibi koruruz. Hem sonra onun sayesinde fazladan bir deve yükü tahıl daha almış

oluruz. Zaten bu ilk seferde getirdiğimiz tahıl bize yetmez." derler.

Hz. Ya'kûb oğullarına güvenmez fakat yapacak başka bir şeyi yoktur. Onlardan kardeşlerini sağ salim geri getireceklerine dair söz vermelerini ister. Onların hepsi söz verince Hz. Ya'kûb konuşmalarına Allah'ın şâhid olduğunu hatırlatarak onlara şöyle nasihatte bulunur:

"Evlâtlarım! Kalabalık bir yabancı grubu olarak Mısırlıların dikkatini çekmemeniz için şehre tek kapıdan değil, farklı kapılardan girin. Gerçi ben tedbir adına ne söylersem söyleyeyim, Allah'ın sizinle ilgili takdirine engel olamam. Bilin ki hüküm ve takdir yalnız Allah'ındır. Bu yüzden ben yalnız O'na güvenirim. Birine güvenmek isteyenler de yalnız O'na güvensinler."

Hz. Ya'kûb'un oğulları, babalarının nasihatini tutarak şehre farklı kapılardan girerler. Bir müddet sonra Hz. Yûsuf'un huzuruna çıkarlar. Hz. Yûsuf kardeşi Bünyamin ile özel olarak ilgilenir ve bir fırsatını bulduğunda ona öz kardeşi olduğunu, diğer kardeşlerinin ona yaptıklarından dolayı üzülmemesi gerektiğini söyler. Bu arada erzak hazırlanır. Ne var ki Hz. Yûsuf, kardeşi Bünyamin'in yükünün içerisine kıymetli bir su tası yerleştirmiştir. Tam oradan ayrılacaklardır ki birisi arkadan "Hey kervancılar! Durun, siz hırsızlık yapmışsınız!" diye seslenir.

Yaşadıkları bu durum karşısında merak ve tedirginlik içerisinde "Nedir kaybettiğiniz?" diye sorarlar. İçlerinden birisi "Hükümdarın su tasını kaybettik, onu arıyoruz. Onu kendiliğinden getirene bir deve yükü tahıl verilecek." der. Hz. Yûsuf'un kardeşleri "Vallahi, biz bu memlekete hırsızlık, yankesicilik gibi işler yapmak için gelmedik. Bunu siz de biliyorsunuz. Biz hırsız falan değiliz." derler.

Hz. Yûsuf'un adamları, "Peki, yalancı çıkarsanız? O zaman söyler misiniz, sizin örfünüzde işlediğiniz bu suça nasıl bir ceza verilir?" diye sorarlar. Onlar da "Tas kimin yükün-

den çıkarsa o kişi tasın sahibinin kölesi olur. Biz hırsızları böyle cezalandırırız." diye cevap verirler.

Kardeşleri, Hz. Yûsuf'un huzuruna getirilince yükleri aranır ve kardeşi Bünyamin'in yükünün içerisindeki tas bulunur. Hz. Yûsuf, böyle bir oyun ile öz kardeşini yanında alıkoymak istemektedir. Kardeşlerinin yanından tas çıkması karşısında onu müdafaa etmek yerine "Şayet o çalmışsa buna hiç şaşırmayız. Çünkü onun ağabeyi de yıllar önce hırsızlık yapmıştı." derler. Bu sözleri karşısında öfkelenmesine rağmen Hz. Yûsuf onlara bir şey belli etmez fakat kendi kendine "Ey kardeşlerim! Acınacak haldesiniz. Bu ithamlarınızın asılsız olduğunu Allah biliyor elbet!" diye söylenir.

Kardeşleri Bünyamin'i Mısır'da bırakıp babalarının yanına dönemeyeceklerini düşünerek Hz. Yûsuf'a "Vezir hazretleri! Bu çocuğun yaşlı bir babası var; evlâdını kaybetmeye dayanamaz. Onun yerine birimizi alıkoysanız, gördüğümüz kadarıyla siz iyiliksever birisiniz." diye ricada bulunurlar. Hz. Yûsuf ise "Suçsuz birini cezalandırmaktan Allah'a sığınırım. Biz malımızı kimin yükünde bulduysak ancak onu alıkoyarız. Aksi takdirde zulmetmiş oluruz." diye karşılık verir.

Bünyamin'i kurtarmaktan ümitlerini kesen kardeşler bir kenara çekilip aralarında konuşmaya başlarlar. Ağabeyleri, "Bünyamin'i sağ salim geri getireceğimize dair babamızın bizden Allah adına yemin ettirerek kesin söz aldığı hepimizin malumu. Üstelik yıllar önce Yûsuf'a yaptığımız kötülük de ortada. Hâl böyleyken biz ne yüzle geri döneceğiz? Vallahi, babam bana kardeşimizi almadan memlekete dönüş izni vermedikçe yahut en adil hâkim olan Allah kardeşimi kurtarmama dair hükmünü tecelli ettirmedikçe ben bu ülkeden ayrılmayacağım. Varın siz memlekete gidin ve babamıza şöyle deyin: 'Baba! Bünyamin hırsızlık yapmış. Biz onun hırsızlık yaptığına şahit olmadık; sadece su tasının ona ait yükün ara-

sında çıktığını gördük. Gerçi sana oğlunu koruma sözü vermiştik; ama başımıza böyle bir olay geleceğini nerden bilebilirdik? Bütün bu anlattıklarımızda bize inanmıyorsan, gittiğimiz şehrin ahâlisine veya memlekete birlikte döndüğümüz kervancılara sor. Vallahi biz doğru söylüyoruz.'" der.

Oğulları, babalarının yanına gelerek olan biteni anlattıklarında Hz. Ya'kûb "Hayır! İşin doğrusu şu ki kıskançlık duygularınız yine size çok kötü bir iş yaptırmış. Bu saatten sonra bana düşen, güzelce sabretmek olsa gerek. Ümidim odur ki Allah yarın bir gün evlâtlarımın hepsine yeniden kavuşmayı nasip eder. Şüphesiz O her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi yerli yerince edip eyleyendir." der daha sonra arkasını dönerek "Vah, Yûsuf'um!" diye iç çeker.

Hz. Ya'kûb, evlâdına duyduğu özlemden dolayı o kadar ağlar ki sonunda gözleri görmez olur. Fakat yine de isyan etmez, kederini içine atar. Onun bu hâlini gören oğulları, "Baba! Vallahi, sen 'Yûsuf'um' diye diye kederinden eriyeceksin yahut ölüp gideceksin." derler. Hz. Ya'kûb ise "Ben şikâyetimi, derdimi yalnız Allah'a arz ediyorum. Ayrıca ben Allah'ın lütfuna dair sizin bilmediğiniz birçok şeyi biliyorum. Evlâtlarım! Şimdi gidin ve ne yapın edin Yûsuf ile kardeşi hakkında bir haber almaya çalışın. Ama sakın Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Unutmayın ki Allah'ın rahmetinden ancak kâfirler ümidini keser." der.

Bunun üzerine Hz. Ya'kûb'un oğulları tekrar Mısır'a döner ve Yûsuf'un huzuruna çıkarak "Vezir hazretleri! Biz ve diğer aile fertlerimiz yine darlık ve sıkıntı içindeyiz. Size ödeyebilecek paramız da oldukça az. Ama siz yine de lütfedip bize bolca tahıl verin; kardeşimiz Bünyamin'i de bize bağışlayın da onu geri götürelim. Şüphesiz Allah bağışta bulunanların mükâfatını verir." derler.

Onların bu çaresiz hallerini gören Hz. Yûsuf, olan biteni

anlatmaya karar verir ve “Siz vaktiyle cahilce hareket ederek Yûsuf’a ve Bünyamin’e neler yaptığınızı hatırlıyorsunuz, değil mi?” der.

Hz. Yûsuf’un kardeşleri büyük bir şaşkınlık içinde durumu anlayarak “Yoksa sen Yûsuf musun?” diye karşılık verirler. Hz. Yûsuf, “Evet, ben Yûsuf’um; işte bu da kardeşim. Gerçekten Allah bize lütufta bulundu. Uzun zaman süren ayrılıktan sonra bizi tekrar birbirimize kavuşturdu. Kim günahkârlıktan sakınır, başına gelen sıkıntı ve dertlere sabrederse bilsin ki Allah böyle güzel işler yapanların mükâfatını zayi etmez.”

Onun bu sözleri karşısında hatalarını anlayan kardeşleri “Vallahi tüm samimiyetimizle söylüyoruz, Allah hakikaten seni bizden üstün kılmış. Gerçekten biz çok yanlış işler yapmışız.” derler. Hz. Yûsuf ise “Bugün artık sizi kınayıp azarlayacak değilim. Ben sizi affettim, dilerim Allah da sizi affetsin. Şüphesiz O merhametlilerin en merhametlisidir. Şimdi siz bu gömleğimi alıp götürün, babamın yüzüne sürün; o zaman görmeye başlayacaktır. Daha sonra da aile fertlerinizin hepsini alıp bana getirin.” der.

Oğulları Mısır’dan ayrıldığı esnada Hz. Ya‘kûb yanındakilere “Eğer beni bunaklıkla suçlamazsanız, size bir şey diyeceğim; vallahi ben Yûsuf’un kokusunu alıyorum.” Hz. Ya‘kûb’un sözlerine inanmayan yakınları “Vallahi, senin o eski şaşkınlığın devam ediyor.” derler. Aradan çok geçmez, oğullarının içerisinde bulunduğu kervanın önünden giden kişi Hz. Yûsuf’un sağ olduğu müjdesini vererek gömleği Hz. Ya‘kûb’un yüzüne sürer. Hz. Ya‘kûb da o an görmeye başlar ve ardından “Ben size ‘Allah’ın lütfuna dair sizin bilmediğiniz birçok şeyi biliyorum’ dememiş miydim?” der.

Oğulları babalarının yanına vardıklarında duydukları pişmanlığı “Baba! Günahlarımızı bağışlaması için Allah’a dua et. Çünkü biz gerçekten çok yanlış işler yaptık.” sözle-

riyle ifâde ederler. Hz. Ya'kûb ise şöyle karşılık verir: "Bağışlanmanız için rabbime dua edeceğim. Çünkü O tövbekâr kullarına karşı gerçekten çok affedici, çok merhametlidir."

Hz. Yûsuf'un yaşadığını öğrenen Hz. Ya'kûb ailesini alıp Mısır'a gider. Oraya varınca hep birlikte Hz. Yûsuf'un huzuruna çıkarlar. Hz. Yûsuf annesini ve babasını bağrına basarak "Bundan böyle Mısır'da Allah'ın izniyle huzur ve güven içinde yaşayın." der. Sonrasında Hz. Yûsuf anne ve babasını makamına çıkarıp oturtur. İşte bu esnada daha önce gördüğü rüya gerçekleşir. Hem anne ve babası hem de bütün kardeşleri onun önünde saygıyla eğilirler.

Bu manzara karşısında Hz. Yûsuf, "Canım babam! Yıllar önce görmüş olduğum rüyanın gerçek hayattaki tezahürü işte bu! Rabbim o rüyayı şimdi gerçekleştirmiş oldu. O bana nice lütuflarda bulundu. Beni zindandan kurtardı; sizi çölden çıkarıp buraya getirdi; üstelik şeytan benimle kardeşlerimin arasını açtıktan sonra bizi tekrar birbirimize kavuşturdu. Şüphesiz rabbim dilediği şeyi akıl sır ermeyecek şekilde gerçekleştirir. Çünkü O her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi yerli yerince edip eyleyendir. Rabbim! Sen bana makam-mevki ve iktidar lütfettin. Rüyaları yorumlamayı, olayların gerçek mahiyetini anlayıp kavramayı öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan rabbim! Dünyada da âhirette de velinimetim sensin. Benim canımı sana yürekten teslim olmuş bir kul olarak al ve beni hayırlı kulların zümresine dâhil et." (Yûsuf, 12/54-102).

Hz. Yûsuf'un gördüğü bir rüya ile başlayan uzun kıssa yine o rüyanın gerçekleşmesiyle sona ermiştir. Hz. Ya'kûb sabır ve tevekkülünün karşılığını almış, oğulları yaptıkları hatayı anlayarak tevbe etmiş, Hz. Yûsuf ise iffeti ve sadâkati ile dünya ve âhirette saadete ulaşmıştır.

EYYÛB (AS)

Kur'an-ı Kerîm'de ismi zikredilen peygamberlerden biri de Hz. Eyyûb'dür. Daha çok sabrı ile hatırlanan Eyyûb (as), kendisine vahiy gönderilip hidâyete erdirilmiş, her daim Allah'a yönelen ihlâslı bir peygamberdir (en-Nisâ 4/163; el-En'âm 6/84; Sâd 38/44). Ona Eyyûb isminin verilmesi, kelime anlamı ile ilişkili olarak, gizli veya açık şekilde, rahatlıkta ve sıkıntıda her zaman Allah'a yönelmesi ve rabbine dönüş yapması dolayısıyladır.

Rivâyete göre o, baba tarafından Hz. İshak'ın, anne tarafından da Hz. Lût'un soyundan gelmektedir. Eyyûb Peygamber, en güzel ahlâkî vasıflara sahip merhametli, takvâ ehli, misafire ikrâm eden, dul ve yetimlerin dertleriyle ilgilenen, içinde bulunduğu nimetlerden dolayı daima rabbine şükreden bir kimse olarak anılmaktadır. Ne var ki kendisine ancak üç kişinin iman ettiği rivâyet edilmektedir.

Eyyûb (as) uzun boyu ve gür saçıyla heybetli bir görünüme sahip aynı zamanda zengin bir kimsedir. Çok sayıda öküz, eşek, deve, sığır ve at gibi hayvana, kendisine hizmet eden kölelere ve geniş arazilere sahiptir. Evlât ve aile bakımından da nasipli olan Eyyûb (as) dünyada zengin bir yaşam sürerken Allah'a en güzel bir şekilde kulluğunu sergilemeyi

de ihmal etmemektedir. Fakir, yetim ve ihtiyaç sahiplerine ihsanda bulunma hususuna ihtimam gösteren Hz. Eyyûb (as) dünya ve âhireti imar etmenin en güzel örnekliğini teşkil etmektedir.

Öte yandan Eyyûb Peygamber'in güzel hasletleri şeytanı rahatsız etmiş olmalı ki, onu, sahip olduğu bu nimetlerden uzaklaştırmanın çarelerini soruşturmaktadır. Bunun için de onun bir imtihana tâbî tutulması gerektiğini sürekli telkin etmektedir. Sonunda istediği olmuştur. Eyyûb Peygamber'in başına çeşitli musibetler gelmiş, malı mülkü helâk olup evlâtları vefat etmiştir. Kendisi de hastalanarak uzun yıllar sıhhat bulamamış, bu durumu fırsat bilen şeytan onu isyana teşvik etmenin yollarını aramıştır.

Bu süreçte Eyyûb (as) mal, evlât ve beden ile imtihan olunmuş, fakat bu imtihan müddetince hiçbir zaman rabbine isyan etmeyerek imtihanı başarı ile tamamlamıştır. Hz. Eyyûb'un tâbî tutulduğu bu imtihan, onun işlemiş olduğu bir günaha karşılık da değildir. İsmâil Hakkı Bursevî'ye göre bu imtihan onun nasıl bir iç dünyası olduğunu herkesin görmesi ve Allah katındaki değerinin anlaşılması için bir vesiledir. Öyle de olmuştur. Hz. Eyyûb, musibetler karşısında sabrın nasıl olması gerektiğini bizzat tecrübe ederek göstermiştir.

Kuşeyrî'nin de ifade ettiği gibi sabır, Allah'ın takdirine itiraz etmemektir. Sabır ilâhî hükmün altında durmaktır. Sabır belâdan zevk almak, onun üstesinden gelmeyi güç görmemektir. Sabır güzel edeble Allahu Teâlâ ile birlikte olmaktır. Hz. Eyyûb'un şükrü de şikâyeti de rabbinedir. O, çektiği sıkıntı ve rahatsızlık süresince daima rabbinin merhametini müşahede etmiş, çektiklerinin kendisini terbiye edip sabır makamına çıkaracağının şuurunda olmuştur. Böylece nefsinin sıfatlarından fani olup Allah'ın ahlâkına bürünmeyi hedeflemiştir. Esasında tüm zorluklar karşısında sabredebilme-

sinin Allah'ın kendisine bir lütfu olduğunu da bilmiştir. Zira sabır, Kur'an-ı Kerîm'de de ifade edildiği gibi ancak Allah'ın yardımı ile gerçekleşecektir (en-Nahl 16/127).

Hz. Eyyûb'un sabrı mutasavvıflar için güzel bir örnek, öğüt ve ibrettir. Nitekim bir yoruma göre Hz. Eyyûb'un hastalığa mübtelâ olması, bir nevî riyâzet ve mücâhededir. Bu hastalık vesilesiyle o, yüce makamlara ulaşarak kemâle ermiştir. Sıkıntılı geçen süreç sonucunda tıpkı cismânî hastalıkların onun bedenini terk ettiği gibi rûhânî marazlar da izâle olmuştur. Böylece zâhirini ve bâtınını perdeleyen illetler yok olmuştur. Âbid ve zâhidler de Hz. Eyyûb'u örnek alarak karşılaştıkları zorlukları mânevî gelişimleri için bir fırsata dönüştürme dirâyetini göstermişlerdir.

Peygamberler ve evliyâullah gibi insanların en özel kesimi için kulluğun şartı belânın geldiği anda sabır, Allah'ın kazasının cereyan ettiği anda ise rıza göstermektir. Hz. Eyyûb'un tavrı da tam bu istikamettedir. Kâmil insan mertebesine ancak belâlara sabretmek, her işi Allah'a tefvîz etmek (sonucunu O'nun takdirine bırakmak), Allah'ın kazası gereği gerçekleşen hâdiseler karşısında rıza göstermekle ulaşılır.

Allahu Teâlâ'nın, şeytanı peygamberler ve evliyası üzerine musallat kılması onları hakir görmesinden değildir. Bilakis bu imtihanlar vesilesiyle onlar sabreden mahbublar derecesine yükseleceklerdir. Zira onlar daima Allahu Teâlâ'nın himayesi ve gözetimi altındadırlar.

Belâlar içerisindeyken Allah ile birlikte olmak, seçkin kimselerin hayat tarzıdır. Sıhhat üzere iken Allah ile birlikte olmak ise sıradan kimselerin yapacağı iştir. Zira seçkin kimseler belâya mübtela olduklarında onu gönderenin Allah olduğunu bilirler. Yeterli olgunluğa erişememiş kimseler ise bu şuura sahip olmadıkları için uğradıkları belâlar karşısında sabredemeyerek isyan edebilirler. Bazı sûfîlere göre; belâ

evliyanın azığı, asfiyânın ise tercihidir. Her peygamber kendi döneminde çeşitli belâ ve sıkıntılarla yüz yüze gelmiştir. Hz. Nûh kendi kavminin tepkisiyle karşılaşmış, öz evlâdı bile ona inanmamış, gözlerinin önünde helâk olmuştur. Hz. İbrâhim, Nemrut'un ateşine atılmış ve sonrasında evlâdı Hz. İsmâil'in kurban edilmesi karşısında tam bir teslimiyet örneği göstermiştir. Hz. Ya'kûb, çocuklarından ayrı kalmış, Hz. Zekeriyyâ ve Hz. Yahyâ şehit edilmiş ve Hz. Mûsâ Firavun ile karşı karşıya kalmıştır. Aynı durum veliler için de geçerlidir. Kimisi yıllarca gurbette kalmış, kimisi açlık ve fakirlik, kimisi hastalıklarla mücadele etmiş, kimisi şehit edilmiştir.

Tarih boyunca en büyük sıkıntılar peygamberler başta olmak üzere Allah'ın sevdiği sâlih kulların ve sırasıyla kademe kademe iyi müminlerin başına gelmiştir (İbn Hanbel, *Müsned*, I, 173, no. 1481). Peygamber (sas) Efendimiz de "Müslümanlar benim başıma gelen musibetlere baksınlar da kendi musibetleri karşısında güçlü olsunlar." (Muvatta', Cenâiz, 14, no. 563) buyurarak bu gerçeğe işâret etmiş ve böylece ashabına moral vermiştir. Bu durum, onların, imtihan içerisinde oldukları bilinciyle daha gayretli hareket etmelerini sağlamıştır. Onlar için ümitsizlik ve isyan asla söz konusu olmamıştır.

Ashabına, musibetler karşısında daima sabır ve tevazu ile Allah'a yönelmelerini tavsiye eden Peygamber (sas) Efendimiz, bir seferinde onlara şöyle buyurmuştur: "Birinizin başına bir musibet/acı bir şey geldiği zaman, 'Biz Allah'a aidiz ve biz O'na döneceğiz. Allah'ım! Başıma gelen musibetin/acının mükâfatını senden bekliyorum, bundan dolayı bana ecir ihsan et, benim için onu daha hayırlısıyla değiştir.' desin." (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 17-18, no. 3119) Efendimiz bu sözleriyle her bir musibetin müminin günahları için kefaret olacağı müjdesini vermiştir (Müslim, Birr ve sıla, 49, no. 6565).

Hz. Eyyûb'un sabrı ile meşhur olması da yakalandığı bu hastalıktan üç, yedi veya on sekiz yıl gibi uzun bir müddet kurtulamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Hz. Eyyûb, yıllarca hastalığa sabretmesinin ardından sonunda bu hastalığa dayanamayarak Allahu Teâlâ'ya, "…Şüphesiz ki ben bir derde müptelâ oldum, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin, (bana şifâ ver!)" diyerek kendisini bu hastalıktan kurtarması için niyaz etmiştir.

Hz. Eyyûb, duasında doğrudan Allah'tan kendisini iyileştirmesini istememiş, "Sen merhametlilerin merhametlisisin." buyurarak edebi muhafaza etmiş ve ima yoluyla şifa vermesini arzulamıştır. Yine sabırla geçen yılların ardından dile getirdiği bu arzusunu da yalnızca Allah'a iletmiştir. Tıpkı Hz. Ya'kûb'un duasında olduğu gibi. Zira Ya'kûb (as), Hz. Yûsuf'un arzusuyla gözlerine ak düşüp göremez hale geldiğinde "Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah'a arz ederim." demiştir (Yûsuf 12/86).

Hz. Eyyûb'un duası üzerine Allahu Teâlâ, "Ayağınla yere vur; işte orada yıkanıp içmekle şifa bulacağın soğuk bir su var." diye vahyetmiştir. Allahu Teâlâ onun duasına karşılık hastalığını iyileştirmiş, her türlü dert ve tasayı ondan gidermiştir. Bununla kalmamış, ona birçok evlât ve hayırlı bir nesil ihsân etmiştir (Sâd 38/41-44; el-Enbiyâ 21/83-84).

Rivâyetlere göre Hz. Eyyûb'un bu sıkıntılı hastalık süresince hanımı muhtemelen evin geçimi gibi sebeplerle onun iyiliği için gün boyu evinden uzak kalmıştır. Ne var ki Hz. Eyyûb zamanla onun hakkında kötü düşüncelere kapılmaya başlamıştır. Nihâyetinde sinirlenen Eyyûb (as) iyileşince ona yüz sopa vurmaya yemin etmiştir. Hz. Eyyûb'ün, bu sıkıntılı günlerde hanımına yüz sopa vuracağına dair yaptığı yeminiyle ilgili olarak Allahu Teâlâ ona "(Ey Eyyûb!) Eline

bir demet ekin sapı al, onunla eşine vur; böylece yeminini bozmamış olursun." tavsiyesinde bulunmuştur (Sâd 38/44).

Bu tavsiye Hz. Eyyûb'un hanımının masumiyetini ve yüz sopayı hak etmediğini göstermektedir. Buna rağmen Hz. Eyyûb'un yeminini bozmaması için böyle bir çözüm yolu bulunmuştur. Aksi takdirde Hz. Eyyûb haksız yere birisine sopa vurarak yahut bunu yapmazsa yeminini bozduğu için günaha girmiş olacaktır. Hile-i şer'iyye kabilinden uygulanan bu çözüm yolu ile iki şekilde de günaha girme durumundan kurtulan Hz. Eyyûb, hanımının kendisine yapmış olduğu iyiliğe de kötü bir karşılık vermemiş olmaktadır.

Öte yandan Eyyûb (as) ile ilgili meşhur bir rivâyet de onun Allah'ın nimetlerine karşı tavrı ile ilgilidir. Tüm bu sıkıntılı hastalık ve fakirlik imtihanından başarıyla geçip tekrar eski sıhhatine ve zenginliğine kavuşan Eyyûb Peygamber, bir keresinde banyo yaptığı bir esnada üzerine üşüşen altın sarısı çekirgeleri elbisesini açarak toplamaya başlamıştır. Zira o dönemde bu çekirgelere çok değer atfedilmektedir. Onun bu davranışı karşısında Allahu Teâlâ "Ey Eyyûb! Ben sana şu gördüğün şeylerden daha fazlasını vermedim mi?" diye seslenmiş, o da, "Evet yâ Rabbi (verdin), ancak senin bereketinle verdiğin diğer nimetlerden müstağni kalamazdım." cevabını vermiştir (Buhârî, Tevhîd, 35, no. 7493).

Eyyûb Peygamber'in topladığı bu değerli çekirgeler, onun Allah'tan gelen nimetleri reddetmeyip bu nimetlerden de bir şekilde istifade etme yoluna gittiğini göstermektedir. Bu hâdise helâlinden olduğu sürece Allah'ın kuluna bahşettiği bu gibi dünya malına sahip olabileceğini göstermektedir. Bunun yanında kula düşen, elde ettiği zenginliğin şükrünü eda etmektir. Tasavvufî açıdan da meseleye bakıldığında kişinin kendisini dünyalığa kaptırmadan mal mülk sahibi olmasında bir mahzur olmadığı açığa çıkmaktadır. Burada dikkat edil-

mesi gereken husus; dünyanın fani olduğunu unutmamak ve daima âhirete yönelik hazırlıkta bulunmaya da ihtimam göstermektir.

Benzer bir durum Peygamber (sas) Efendimiz ile Hz. Ömer arasında geçen bir diyalogda da görülmektedir. Peygamber Efendimiz, yaptığı bir iş karşılığında Hz. Ömer'e ücret vermiş, Hz. Ömer ise kendisine verilen bu ücreti almak istemeyerek "Ben bu işi Allah rızası için yaptım." demiştir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz "İstemediğin hâlde sana bir şey verilirse onu ye ve tasadduk et." buyurmuştur (Müslim, Zekât, 112, no. 2408). Bu hadis, kişinin kendisine takdim edilen ücret veya hediye gibi maddî ikrâmları geri çevirmesinin doğru olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda Hz. Eyyûb de Allah'ın ikrâmı olarak gördüğü çekirgeleri sahiplenmekten geri durmamıştır.

Hz. Eyyûb başına gelen acı hâdise ve ıstırap dolu hastalık imtihanını sabır ve Allah'a tevekkül ile nihâyete erdirmiş, sonunda nice nimet ve ikrâmlara mazhar olmuştur. Aynı durum her çağda yaşayan müminler için de geçerlidir. Türlü sıkıntılı durumlar karşısında Allah'tan yardım isteyip kadere rıza ve teslimiyet gösterilmesi durumunda elbette ki en güzel mükâfat Allah tarafından müminlere de bahşedilecektir. Nitekim Peygamber (sas) Efendimiz bu müjdeyi bizlere vererek şöyle buyurmuştur: "Müminin durumu ne ilginçtir! Her hâli kendisi için hayırlıdır ve bu durum yalnız mümine mahsustur. Başına güzel bir iş geldiğinde şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir sıkıntı geldiğinde ise sabreder; bu da onun için hayır olur." (Müslim, Zühd ve rekâik, 64, no. 7500).

ŞUAYB (AS)

Hz. Şuayb, Medyen halkına gönderilmiş bir peygamberdir. Kur'an-ı Kerîm'in ifâdesiyle o, Medyenlilerin arasından seçilmiş, onların kardeşleri olan Şuayb'dır. Medyen ise Kuzeybatı Arabistan'da bulunan bir bölgenin ismidir. Burası aynı zamanda Hz. Mûsâ'nın Mısır'dan çıktıktan sonra evlenip yıllarca yaşadığı yer olarak da bilinir. Şuayb (as) Hz. Mûsâ'nın kayınpederidir. Mûsâ (as) Medyen'e geldiğinde burada Hz. Şuayb'ın kızı ile evlendikten sonra sekiz veya on yıl onun yanında çalışmıştır.

Şuayb (as) uzun yıllar Medyen toplumuna yönelik tebliğ ve irşad vazifesini sürdürmüştür. Kavmine tatlı dil ve güzel bir üslûbla hitap ederek hak dine çağırmıştır. Onun tebliğ sürecindeki konuşmaları o kadar güzeldir ve tesirlidir ki bu sebeple o, hatîbü'l-enbiyâ "peygamberlerin hatibi" olarak anılmaya başlayacaktır.

Ticaret kervanlarının ana güzergâhlarının bulunduğu bir bölgede yaşıyor olmaları dolayısıyla Medyen halkının en önemli geçim kaynaklarını ticaret oluşturmaktadır. Bundan dolayı Hz. Şuayb'ın Medyenlilere olan tebliğinde tevhid vurgusunun yanında ticaretin dürüst yapılması mevzuu önemli bir yer işgal etmektedir.

Şuayb (as) nübüvvet ile vazifelendirilmesinin ardından Medyen halkının karşısına geçmiş ve "Ey halkım! Allah'ı lâyıkınca tanıyıp yalnız O'na kulluk edin. Sizin O'ndan başka gerçek ilâhınız yoktur. Bakın, size rabbinizden bir elçi geldi. Bundan böyle alıp sattığınız malları eksiksiz ölçüp tartın. İnsanların mallarını eksik ölçüp tartmak ve eksik değer biçmek gibi gayri meşru yollarla çalıp çırpmayın, haklarını yemeyin. Allah yaşadığınız beldeyi dirlik düzene soktuktan sonra orayı fesada boğmayın. Bilin ki eğer bana inanırsanız, bütün bu öğütlerimin hayrınıza olduğunu anlayacaksınız." buyurmuştu. Böylece o, yalnızca Allah'a kulluk edilmesini ve O'ndan başka hiçbir varlığın ilâh olamayacağını vurgulamakta, bunun yanında yaşadıkları bölgenin dirlik ve düzeni için gayret etmelerini güzel ve yumuşak bir üslûp ile öğütlemekteydi.

Medyenliler ise o dönemde ölçü ve tartıda çeşitli hileler yaparak ticaretlerinde muhatap oldukları insanları kandırmaktaydılar. Bundan dolayı Şuayb (as) Allah'ın bir olduğunu ve kendisinin onun seçilmiş elçisi olduğunu ilan ettikten sonra onları haksız kazançtan sakınmak hususunda uyarmaktaydı.

Şuayb (as) kavmi ile olan diğer bir konuşmasında ise şu öğüt ve uyarılarda bulunmuştu: "Ey kavmim! Alışverişlerinizde tam bir dürüstlükle eksiksiz ölçüp tartın. İnsanların mallarını eksik ölçüp tartmak, eksik değer biçmek gibi gayri meşru yollarla çalıp çırpmayın. Cinâyet, hırsızlık, eşkıyalık gibi hayırsız işler yaparak memleketi fesada boğmayın. Eğer gerçekten mümin olmaya niyetliyseniz, bilin ki Allah'ın emir ve yasaklarını çiğnemekten sakınmanız elbet sizin hayrınızadır. Bununla birlikte şunu da bilin ki ben sizi uyarmakla mükellefim; yoksa sizin başınıza iman ve ahlâk bekçisi olarak görevlendirilmiş değilim."

Hz. Şuayb'ın çabaları karşısında toplumun bir kesimi ona iman etmiş, diğer bir kısmı ise inkârcılıkta diretmiş, hatta iman edenlerin bu yoldan dönmeleri için baskı kurmaya başlamıştı. Bunun üzerine Şuayb (as) onlara şöyle seslenmekteydi: "Ey kavmim! Köşe başlarını tutup tehditler savurarak iman sahibi insanları Allah'ın yolundan döndürmeye çalışmayın. O dosdoğru yolu eğri göstermek için uğraşmayın. Düşünün bir kere, siz vaktiyle sayıca az, güçsüz ve fakirdiniz; Allah sizi çoğalttı ve mal mülk sahibi yaptı. Geçmişte peygamberlerini yalanlamak sûretiyle bozgunculuk edenlerin akıbetinin nasıl olduğuna bakın da ibret alın. Mademki bana gönderilen vahye bir kısmınız inanıyor, diğer bir kısmınız inkârda diretiyor, o hâlde Allah biz müminlerin kurtuluşuna, siz kâfirlerin de helâk oluşuna dair hükmünü verinceye kadar bekleyin. Hiç şüpheniz olmasın ki Allah gereken hükmü tam yerinde ve zamanında verecektir. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."

Hz. Şuayb'ın bu öğütleri karşısında Medyen halkının ileri gelen inkârcıları ona inanmak istemiyor ve şöyle karşılık veriyordu: "Ey Şuayb! Atalarımızın öteden beri tapındığı putlardan ve mallarımızı dilediğimiz gibi alıp satmaktan vazgeçmemiz gerektiğini, sana şu kıldığın namazın ve dinin mi emrediyor? Oysa sen ne kadar da yumuşak huylu aklı başında bir adamdın!"

Bunun üzerine Şuayb (as), "Ey kavmim! Söyleyin bakayım, ya ben rabbimden gelen vahye dayanıyorsam ve yine rabbim tarafından bana peygamberlik lütfedilmişse… Bu durumda akıbetinizi hiç düşündünüz mü? Kaldı ki ben sizi ölçü tartı hususunda men ettiğim şeyleri kendime serbest kılmak ve böylece menfaat sağlamak peşinde de değilim. Ben elimden geldiğince sizi ıslah etmek istiyorum. Bunu başarabilmem ise ancak Allah'ın yardımıyla mümkündür. Ben yalnız O'na güvenen ve yalnız O'na yönelen biriyim. Ey kavmim!

Bana olan düşmanlığınız sizi sakın Nûh kavminin, Hûd kavminin yahut Hz. Sâlih'in halkının başlarına gelenlere benzer bir felâkete uğramanıza yol açacak günahlar işlemeye sürüklemesin. Cümle âleme ibretlik bir cezaya çarptırılan Lût halkı da gerek helâk edildikleri zaman, gerekse yaşadıkları mekân bakımından çok uzağınızda değil. Bari onların akıbetinden ibret alın da rabbinizden af dileyin; günahlarınızdan duyduğunuz pişmanlıkla tövbekâr olup O'na yönelin. Şüphe yok ki benim rabbim tövbekâr kullarına karşı çok merhametli olup sevgiyle doludur."

Hz. Şuayb'ın onları hak yola getirmeye dair tüm bu öğütlerine karşılık inkârcı halk şöyle demekteydi: "Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğu bir kulağımızdan girip diğerinden çıkıyor. Ayrıca biz şunu çok iyi biliyoruz ki sen aramızda zayıf, güçsüz ve nüfûzsuz birisin. Sen oturup kalkıp şu kabilene dua et; eğer onların hatırı olmasaydı seni linç ederdik. Zaten bizim nazarımızda senin hiçbir itibarın ve kıymetin de yok."

Şuayb (as) ise onlara şöyle karşılık vermekteydi: "Ey kavmim! Demek size göre kabilemin hatırı Allah'ın hatırından daha önemli! Bu yüzdendir ki O'nun emirlerini hiçe sayabiliyorsunuz. Ama bilin ki rabbim bütün bu yaptıklarınızı sınırsız ilmiyle kuşatmıştır. Ey kavmim! Bana karşı elinizden geleni ardınıza koymayın. Ama bilin ki ben de Allah yolundaki mücadelemi sonuna kadar sürdüreceğim. Kim yalan söylüyormuş, azap kimi çarpacakmış, yakında görüp öğreneceksiniz. Bekleyip gözleyin; ben de sizinle birlikte bekliyorum."

Medyen halkının önde gelen kibirlileri Hz. Şuayb'a inanmamakla birlikte onu tehdit etmeye de kalkmışlardı: "Bak Şuayb! Ya bizim dinimize dönersin ya da biz seni ve sana inananları bu memleketten sürgün ederiz."

Şuayb (as) ise "Peki, ya sizin dininize dönmeyi istemiyorsak; bizi zorla mı dininize döndüreceksiniz? Allah bizi sizin

o batıl dininizden kurtarmışken şimdi biz kalkıp tekrar o dine dönersek, yalan ve uydurmaya dayalı inanç ve iddialarını Allah'a isnat eden iftiracılar durumuna düşeriz. Rabbimiz Allah dilemedikçe sizin dininize dönmemiz mümkün değildir. Rabbimiz sınırsız ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Biz yalnız Allah'a güvenip tevekkül ederiz." buyurmuştu. Bunun yanında Şuayb (as) onların bu inkârcı tavırları karşısında çıkış yolunu rabbine sığınmakta buluyordu: "Rabbimiz! Sen bizimle şu kâfir halkımız arasında gereken hükmü ver. Çünkü sen en doğru zamanda en doğru hükmü verirsin."

Medyen halkının önde gelen inkârcıları bir taraftan Hz. Şuayb'ı tehdit ederek gittiği yoldan döndürmeye çalışırken diğer taraftan da ona iman edenlerin gözünü korkutmaya gayret ediyorlardı. İnananlara, "Şuayb'ın peşinden gittiğiniz takdirde çok zararlı çıkar, hüsrana uğrarsınız." diyerek dünyalık menfaatleri kaybetmekle tehdit ediyor ve böylece onları inançlarından döndürmeye çalışıyorlardı. Fakat tüm bu uğraşları boşa çıkmıştı. Çok geçmeden Allah'ın azabı onları yerle bir etti.

Onları öyle dehşetli bir gürültü eşliğinde deprem yakaladı ki bulundukları yere kalakaldılar ve toplu halde helâk oldular. Öyle ki Hz. Şuayb'ı yalancılıkla suçlayanlar adeta o diyarda hiç yaşamamış gibi oldular. Allah'ın azabı neticesinde hüsrana uğrayanlar Hz. Şuayb'ı yalanlayanlar oldu. Medyenliler içerisinde Hz. Şuayb'a iman edenler ise Allah'ın rahmetinin ve merhametinin bir göstergesi olarak azaptan sağ salim kurtulup nice nimetlere nail oldular.

İnkârcı Medyenlilerin helâk olmasının ardından Şuayb (as) onlara dönerek "Ey kavmim! Ben size rabbimin âyetlerini tebliğ ettim; size gerekli öğütleri verdim. Şimdi ben kâfirlikte direnen böyle bir topluma nasıl üzüleyim?" buyurdu (Kıssa

için bkz. el-A'râf 7/85-95; Hûd 11/85-95; el-Ankebût 29/36-37).

Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Şuayb'ın Medyenlilerin yanı sıra ormanlık bölgede yaşayan Eyke halkını da irşad ettiğinden söz edilmektedir. Bazı müfessirler Eyke halkının, şiddetli sıcaktan dolayı ormana sığınan Medyenliler olduğu kanaatindedir. Eyke, "sedir ağacı, sık ve bol ağaçlıklı yer" anlamlarına gelmekte ve ormanlık alanda yaşayan topluluk Eyke halkı olarak adlandırılmaktadır. Öte yandan Medyen ve Eyke halkının Hz. Şuayb'ın tebliğine muhatap olmuş iki topluluk olmasının yanında iki farklı isimle anılan tek bir kavim olabilecekleri de belirtilmektedir.

Eyke halkı da Şuayb Peygamber'i yalanlamış zalim bir kavimdir. Şuayb (as) onlara "Allah'tan hiç mi korkmaz, sakınmazsınız? Ben size Allah tarafından gönderilen ve sözüne itimat edilmesi gereken bir peygamberim. O halde Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Üstelik ben bu tebliğ vazifem karşılığında sizden herhangi bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatımı âlemlerin rabbi Allah verecektir." demiştir.

Şuayb (as) Eyke halkına da tıpkı Medyenlilere yaptığı uyarıların benzerini yöneltmektedir: "Alışverişlerinizde ölçüyü tam tutun. Eksik ölçerek insanların hakkını yemeyin. Tarttığınız zaman da dosdoğru bir teraziyle tartın. İnsanların mallarını eksik ölçüp tartmak, eksik değer biçmek gibi hilelerle çalıp çırpmayın. Böyle hayırsız işler yaparak memlekette dirlik düzeni bozmayın. Sizi ve sizden önceki nesilleri yaratan Allah'a karşı gelmekten sakının."

İnkârda direnen halk ise Hz. Şuayb'a şöyle karşılık verir: "Belli ki sen adamakıllı büyülenmişsin. Ayrıca sen de en nihâyet bizim gibi bir insansın. Kanaatimizce sen yalancının birisin. Ama mademki ben peygamberim ve doğru söylüyo-

rum diyorsun, o hâlde gökten başımıza bir parça düşürerek bizi azaba çarptır da görelim!"

Şuayb (as) onlara şöyle cevap verir: "Rabbim bütün bu yaptıklarınızı ve dolayısıyla nasıl cezalandırılacağınızı çok iyi bilir."

Eyke halkı Hz. Şuayb'ı inkâr etmekle kalmamış, onu yalancılıkla itham etmiştir. Bundan dolayı onları, kara bulutların kapladığı bir günde şiddetli bir azab yakalar. O gün gerçekten çok dehşetli bir gündür. Öyle ki Eyke halkı helâk olup gider (eş-Şuarâ 26/176-191; Hicr 15/78).

Böylece peygamberlerine iman etmeyen bu inatçı ve zâlim kavimler deprem, şiddetli ses ve korkunç kasırgalarla azaba uğramışlardır. Her ne kadar bir müddet de olsa hâkimiyeti ellerinde tutup maddî refah içerisinde yaşasalar da dünyevî kaygılarla gittikleri yanlış yoldan dönmemiş olmaları onların sonunu getirmiştir.

Medyenlileri iman etmekten alıkoyan en önemli engel dünyaya olan bağlılıklarıdır. Ticarette uyguladıkları çeşitli hilelerle haksız kazanç elde etmeye alışmış olan bu topluluk Hz. Şuayb'ın kendilerini dürüst ticarete çağırmasından hiç memnun olmamıştır. Bundan dolayıdır ki daha çok kazanma hırsı ile kendilerine gönderilen peygamberi yalanlamış, tehdit etmiş ve sürgüne göndermeyi dahi düşünmüşlerdir.

Dünyalık elde etme arzusu, insanı hak yoldan uzaklaştıran karşı konulması zor bir imtihan vesilesidir. Peygamber Efendimiz (sas) de ashabını dünya malına karşı uyararak şöyle buyurmuştur: "Bu dünya malı, tatlı ve çekicidir. Kim onu tok gözlü bir şekilde alırsa o mal bereketlenir. Kim de onu açgözlülükle ve ihtirasla alırsa bereketi kaybolur. Hırslı insanlar yiyip yiyip de bir türlü doymayan obur kimseler gibidir. Veren el, alan elden daima daha üstündür." (Buhârî, Zekât, 50, no. 1472) Peygamber Efendimiz'in dünya malına

düşkünlüğe karşı uyarısı, dünyalığa karış ölçülü bir şekilde yaklaşmanın peygamberlerin öğretilerinde üzerinde önemle durulan bir konu olduğunu göstermektedir.

Dünyalığa tamah ederek onu elde etmek için her türlü usulsüzlüğü yapabilecek bir karaktere sahip olan Medyenliler, aza kanaat etmemelerinin bir neticesi olarak tüm müktesebatlarını kaybetmişlerdir. Böylece adları sanları unutulmuş ve adeta kendilerinden iz dahi kalmamıştır. Neticede batıl olan her şeyin yok olmaya mahkûm olduğu gibi onlar ve inançları da ortadan kalkmıştır. Buna mukabil iman edenler ise Allah'ın rızasını kazanıp dünyada ve âhirette çeşitli ikrâmlara mazhar olmuşlardır.

MÛSÂ (AS)

Hz. Mûsâ (as), Kur'an-ı Kerîm'de seçkin, ihlâs sahibi, samimi bir peygamber olarak geçer. O, fısıltıyla konuşabilecek kadar rabbine yaklaşma şerefine nâil olmasının yanında güvenilir, sözüne itimat edilen, şerefli ve çok değerli bir kişiliğe sahiptir. İsrâ ve Mi'râc hâdisesinde Hz. Mûsâ ile karşılaşan Peygamber (sas) Efendimiz "İsrâ yolculuğuna çıkarıldığım gece İmrân'ın oğlu Mûsâ'ya (as) rastladım. Uzun boylu esmer bir adamdı. Saçları kıvırcıktı." sözleriyle onun şemailinden bahseder (Müslim, Îmân, 267, no. 419; Buhârî, Bed'ü'l-halk, 7, no. 3239).

Allah'ın seçilmiş bir kulu olan Hz. Mûsâ'nın doğumundan nübüvveti sonrasında yaşanan hâdiselere varıncaya kadar hayatından önemli sahneler bir ibret nişanesi olarak Kur'an'da, defalarca anlatılır. Onun Kur'an'da çokça anılması, üstlenmiş olduğu görev ve hayat hikâyesindeki ibretlik hâdiselerin önemini göstermektedir.

Hz. Mûsâ'nın dünyaya geldiği dönemde Firavun, Mısır halkına, çeşitli sınıflara ayırmak ve bunlar arasında ayrımcılık yapmak sûretiyle, zulmetmektedir. O, adaletsizlik ve baskıda o kadar ileri gider ki onun zalimliği, güçsüz bir kavim olarak değerlendirdiği İsrâiloğulları'na ait yeni doğan erkek

bebekleri katletmeye kadar varır (el-Kasas 28/4; el-Bakara 2/49; İbrâhim 14/6). Esasında onun bu uygulaması, gördüğü bir rüyaya dayanmaktadır. Rivâyetlere göre Firavun, rüyasında Beytülmakdis'ten bir ateşin zuhur ettiğini ve Mısır'a kadar sıçrayarak evleri yakıp Mısır'ın yerel halkı olan Kıptileri yok ettiğini, buna mukabil hâkimiyeti altında bulunan diğer bir kavim olan İsrâiloğulları'na ise zarar vermediğini görür.

Rüyanın tabirini sorduğunda, İsrâiloğulları içerisinden doğacak bir çocuğun, vakti geldiğinde onun elinden saltanatını alacağı ve toplumun dinini değiştireceği yorumu yapılır. Bunun üzerine Firavun, İsrâiloğulları içerisinden dünyaya gelen erkek çocukların öldürülmesini emreder. Hz. Mûsâ'nın doğumu da işte bu yıllara denk gelir.

Hz. Mûsâ'nın dünyaya gelişinin hemen ardından onu Firavun'un şerrinden korumak isteyen annesi ne yapacağını bilemeyerek paniğe kapılır. Acaba bebeğini zalim hükümdarın şerrinden nasıl koruyacaktır? İşte tam bu esnada kendisine şöyle ilham olunur: "Çocuğunu bir süre emzir. Şayet hayatından endişe edersen onu nehre bırak. Hiç korkma, üzülme! Zira biz ona tekrar kavuşmanı sağlayacağız. Ayrıca onu ileride peygamberlikle görevlendireceğiz." (el-Kasas 28/7).

Bu müjdenin ardından annesi, başına bir iş geleceği korkusuyla hiç vakit kaybetmeden bebek Mûsâ için bir sandık hazırlatır. Daha sonra bebeğini su geçirmemesi için sıkıca sardığı sandığın içerisine koyarak nehre bırakır. Bir taraftan da ablasını onu uzaktan takip etmesi hususunda tembihler. Çok geçmeden Firavun'un ailesinden birisi onu nehirde görüp hemen alır. Firavun'un karısı Âsiye, "Bu çocuk bizim için bir neşe ve mutluluk kaynağı olabilir. Onu öldürmeyin; belki bize faydası dokunur. Bakarsın onu evlât ediniriz." diyerek Hz. Mûsâ'nın sarayda kalmasına vesile olur.

Sarayda, henüz yeni doğmuş bir bebek olan Hz. Mûsâ'nın karnının doyurulması için ilk ihtiyaç duyulan şey anne sütüdür. Fakat küçük Mûsâ, Allah'ın takdiriyle saray çevresindeki hiçbir sütanneyi kabul etmez. Bu esnada küçük Mûsâ'yı takip eden ablası, "Size bu çocuğun bakımını üstlenecek ve onu sevgiyle, ilgiyle büyütecek bir aileyi tavsiye edeyim mi?" der. Teklifinin kabul edilmesi ile birlikte annesinin Hz. Mûsâ'ya tekrar kavuşması sağlanmış olur. Böylece annesinin yanında rabbinin gözetiminde uzun yıllar iyi bir eğitim alır. Olgunluk çağına ulaştığında ise kendisine ilim ve hikmet verilir (el-Kasas 28/7-13; Tâhâ 20/38-40.)

Allahu Teâlâ, Hz. Mûsâ'yı Firavun'un yanı başında iyi imkânlar içerisinde yetiştirmiştir. Elbette ki Allahu Teâlâ onu nehre attırmadan ve Firavun'un eline hiç düşmeden de koruyabilecektir. Ne var ki Firavun'un davasının haksızlığı açığa çıksın diye Hz. Mûsâ'yı onun yanına yerleştirmiş ve düşmanının elinde büyümesini sağlamıştır.

Sarayda büyüme imkânı bulan Hz. Mûsâ henüz delikanlı sayılabilecek bir yaştayken şehre indiği bir esnada iki kişinin kavgasına şahit olur. Bunlardan biri kendi halkı olan İsrâiloğullarından diğeri ise düşman kabile Kıbtîlerden bir kimsedir. Kendisinden yardım istenmesi üzerine kavgaya karışan Hz. Mûsâ, Kıbtî şahsı eliyle iter. İtmenin şiddetiyle yere düşüp başını çarpan adam oracıkta can verir. Bunun üzerine Hz. Mûsâ "Bu, şeytanın işidir. O, gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır." der ve daha sonra "Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmettim. Beni affet." diyerek tevbe eder. Ertesi gün aynı şahsın tekrar başka bir Mısırlı ile kavga ettiğini görünce şahsın nasıl biri olduğunu anlayan Hz. Mûsâ "Sen ne azgın bir adammışsın!" diyerek ona yardım etmek yerine kavgayı ayırmakla yetinir. Bunun üzerine o şahıs Hz. Mûsâ'nın bir adamın ölümüne sebep olduğunu ifşa eder.

Hz. Mûsâ'nın bir kimseyi öldürdüğünün duyulmasının ardından şehrin ileri gelenleri toplanarak Hz. Mûsâ'yı ölümle cezalandırma kararı alır. Bu durumu haber alan Hz. Mûsâ korku ve endişe içerisinde "Rabbim! Beni bu zalimlerin eline düşmekten kurtar!" diye dua ederek şehirden ayrılmak durumunda kalır. Şehri terk etmesinin ardından Arabistan Yarımadası'nın kuzeybatısında yer alan Medyen'e doğru yola koyulur.

Hz. Mûsâ, Medyen'e vardığında su kuyularının bulunduğu yerde hayvanlarını sulamak isteyen iki kıza rastlar ve onlara yardımcı olur. Rivâyetlere göre bu iki kız Hz. Şuayb'ın (as) evlâtlarıdır. Hz. Mûsâ, onlarla görüşmesinin ardından bir gölgeye çekilir ve ne yapacağını bilemez bir vaziyette "Rabbim! Bana lütfedeceğin her türlü nimete öyle muhtacım ki…" diye niyazda bulunur.

Bir müddet sonra o iki kızdan birisi utana sıkıla Hz. Mûsâ'nın yanına gelir ve "Babam seni çağırıyor. Hayvanlarımızı sulamanın ücretini verecek." der. Hz. Mûsâ kızın babasına başından geçenlerden söz edince, Şuayb (as), "Korkma! Artık o zalim kavmin elinden kurtuldun." der.

Bu sarıda kızlardan biri, "Babacığım! Bu adamı ücretli işçi olarak tut. Zira ücretli çoban olarak bundan daha güçlü ve güvenilir birini bulamazsın." der. Bunun üzerine Şuayb (as) Hz. Mûsâ'ya reddedemeyeceği bir teklifte bulunur: "Benim yanımda sekiz yıl çalışmana karşılık seni kızlarımdan biriyle evlendirmek istiyorum. Çalışma süresini on yıla çıkaracak olursan bu bize ikrâmın olur. Yoksa seni zora sokmak istemem. İnşallah, benim sözünde duran iyi bir insan olduğumu göreceksin."

Hz. Mûsâ kendisine yöneltilen bu teklifi "Tamam, aramızda anlaştık. Sekiz ya da on yıl; bu iki süreden hangisini tamamlarsam tamamlayayım, bana karşı içinizde herhangi

bir dargınlık, kırgınlık olmasın. Bu konuşmamız ve anlaşmamıza Allah şahittir." diyerek kabul eder.

Rivâyetlere göre Mûsâ (as), Hz. Şuayb'ın kızlarından Safura ile evlenir ve Medyen'de on yıl kalır. Bu zaman zarfında Hz. Şuayb'ın mânevî eğitimine tâbî olur. Böylece Allahu Teâlâ'nın takdiri gereği annesinin yanında başlayan eğitimi Hz. Şuayb'ın gözetiminde tamamlanarak Hz. Mûsâ'nın peygamberliğe hazır hale gelmesi sağlanır. Sürenin sonunda ailesi ile birlikte Medyen'den ayrılarak Mısır'a doğru yola koyulur.

Hz. Mûsâ, gece karanlığında Sînâ Dağı'nın yamacını geçerken karşıda bir ateş görür. Ailesine, "Siz durun, ben şu dağın yamacında bir ateş gördüm. Ateşin bulunduğu yere gideyim, belki oradan bir kor parçası alıp getiririm yahut ateşin yanında bize yol tarif edecek birini bulurum." diyerek ateşin yanına gider. Hz. Mûsâ ateşin bulunduğu mevkiye varınca, ağacın bulunduğu yerden kendisine şöyle seslenilir:

"Ey Mûsâ! Benim, senin rabbin. Çıkar ayağındaki çarıkları; çünkü sen şu an kutsal bir vadide, Tuva'da bulunuyorsun. Ben seni peygamber olarak seçtim. Şimdi sana vahyedilenleri can kulağıyla dinle. Benden başka hiçbir ilâh yoktur. O hâlde yalnız bana kulluk et. Beni zikretmek, yüceltmek üzere namaz kıl. Hiç şüphe yok ki kıyamet günü mutlaka gelip çatacaktır. Onun vaktini gizli tutmayı diledim, zira herkes dünyada yapıp-ettiğinin karşılığını o gün görsün istedim. Kıyamete imanı olmayan, boş arzu ve heveslerinin peşinde koşan kimseler kıyamet ve hesap günü gerçeğine imandan seni saptırmasın. Aksi hâlde helâk olursun!"

Daha sora Allahu Teâlâ, Hz. Mûsâ'ya, "Sağ elindeki nedir, ey Mûsâ!" buyurur. Hz. Mûsâ, "O benim asamdır. Ona yaslanırım, onunla davarlarıma ağaçlardan yaprak çırparım. Yine onunla başka işler de yaparım." cevabını verir. Bunun

üzerine Allahu Teâlâ, "Şimdi onu yere bırak, ey Mûsâ!" buyurur (Tâhâ 20/11-17).

Hz. Mûsâ asasını yere bırakır bırakmaz onun bir yılan gibi hareket ettiğini görür ve korkup arkasına bakmadan kaçmaya başlar. Bunun üzerine Allahu Teâlâ, "Ey Mûsâ! Geri dön; korkma! Çünkü sen güvendesin." diye seslenir.

Daha sonra Allahu Teâlâ ona, "Şimdi de elini koynuna sok. Elin koynundan kusursuz bir beyazlıkta ışıl ışıl parlar hâlde çıkacaktır. Artık korkunu yenip kendini toparla, sakin ol! İşte bunlar Firavun ve onun ileri gelen adamlarına karşı sana rabbin tarafından verilmiş iki mucizedir. Şüphesiz onlar fâsık bir kavimdir." buyurur.

Bunun üzerine Hz. Mûsâ, "Rabbim! Ben vaktiyle onların adamlarından birini öldürdüm. Bu yüzden onların da beni öldürmelerinden korkuyorum. Gönlüme ferahlık ver. İşimi kolaylaştır; dilimdeki tutukluğu gider ki söyleyeceklerimi iyice anlayabilsinler. Kardeşim Harun benden daha etkili konuşur. Bu yüzden, onu da benimle birlikte peygamber olarak görevlendir; bana destek olsun. Çünkü ben Firavun ve adamlarının beni yalanlamalarından endişe ediyorum." der.

Onun sözlerine mukabil Allahu Teâlâ şöyle buyurur: "Senin gücünü kardeşinle takviye edeceğiz. Ayrıca ikinizi mucizelerimizle öyle güçlendireceğiz ki onlar size asla ilişemeyecekler. Sonunda sizler ve size uyanlar mutlaka galip geleceksiniz." (el-Kasas 28/13-38; Tâhâ 20/25-29).

Böylece nübüvvet ile vazifelendirilen Mûsâ (as), kardeşi Harun (as) ile birlikte daha güçlü bir şekilde Firavun'un karşısına çıkacak ve batıl ile mücadelesini en güzel şekilde sürdürecektir. Esasında o, daha çok küçük bir bebekken Allah'ın takdiri ile döneminin en iyi imkânları içerisinde annesinin yanı başında yetiştirilmiş, daha sonrasında Şuayb (as) vasıtasıyla peygamberliğe hazırlanmıştır.

Mûsâ (as), gelişiminin her aşamasında Allah'ın gözetimi ve koruması altında bulunmuş, yemesi ve terbiyesi gibi temel gereksinimlerinin dahi Allahu Teâlâ'nın isteği doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Onun bu durumu ile ilgili olarak Tasavvufta peygamberlere has bir derece/makam olarak ıstınâ' kavramından bahsedilir. Istınâ' makamı, Allah'ın bir kulunu özel olarak seçip yetiştirmesini ifade eder. Sûfîler, Allahu Teâlâ'nın bazı kullarıyla, tüm nefsani vasıf ve hazlarını izâle etmek sûretiyle, özel olarak ilgilendiğini düşünürler. Buna göre, nefsani duygu ve düşüncelerden arınmış olan kul kendi benliğinden de fânî olmuş olur. Artık gönlü Allah'tan gayrısı ile meşgul olamaz hale gelir. Risâlet vazifesinin dışında herhangi bir şey onu meşgul etmez. Allah'ın muradının dışında hiçbir şey ondan sadır olmaz. O, mâsivâyı (Allah'tan başka her varlığı) tamamen aradan çıkartarak Allah'a teslim olur.

Öte yandan Peygamber (sas) Efendimiz'in bildirdiğine göre, "Rabbi kendisiyle konuştuğu gün, Hz. Mûsâ'nın üzerinde yün bir elbise, yün bir cübbe, başında yünden bir külah ve yünden yapılmış şalvar vardır. Ayakkabıları da ölmüş bir eşeğin derisindendir." (Tirmizî, Libâs, 10, no. 1734.) Hz. Mûsâ'nın yün elbise giymesi mutasavvıflar için örnek teşkil etmiştir. Zira yün elbise, ulaşılması kolay ve bununla birlikte rahat bir kıyafet olmadığı için tevazuu ifade eden bir sembol hâline gelmiştir. Öyle ki tasavvuf isminin de yün anlamına gelen sûf kelimesinden türemiş olduğu ileri sürülmektedir. Bu bakımdan Hz. Mûsâ'nın tasavvuf kültüründe ayrı bir önemi bulunmaktadır. Hz. Mûsâ'nın karşısında Firavun ise içinde bulunduğu nimetlerin kendisini azdırdığı, bundan dolayı halkına çeşitli şekillerde zulmeden bir yöneticidir. Fakat bilmediği bir husus vardır ki yaptığı zulümler ve küfürde inatçılığı elindeki nimetleri kaybetmesine yol açacaktır. Allahu Teâlâ'nın gözetiminde özel olarak yetiştirilen Mûsâ (as) Firavun'un zulmüne karşı çıkıp hakkı söyleyecek ve Firavun'un saltanatı sona erecektir.

FİRAVUN'UN HELÂKİ

Peygamberler nübüvvet vazifeleri gereği toplumun her kesimi ile muhatap olan onlardan gelecek her türlü tepkiye göğüs geren seçkin şahsiyetlerdir. Hiç şüphesiz onların tebliğleri karşısında en şiddetli direnç gösterenler nüfuz alanlarının daralmasını istemeyen izzet ve itibar sahibi hükümdarlar olmuştur. Hz. Mûsâ'nın peygamberlikle görevlendirilmesinin ardından önündeki en çetin vazife de sarayında büyüme imkânı bulduğu Firavun'u imana çağırma görevi olacaktır.

Rabbinden aldığı nübüvvet vazifesi ile Mısır'a varan Hz. Mûsâ, kardeşi Hz. Harun ile birlikte Firavun'un huzuruna çıkarak peygamberliğini ilan eder. Hz. Mûsâ, ona: "Ey Firavun! Ben âlemlerin rabbi Allah tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Bana düşen, Allah adına sırf hak ve hakikati söylemektir. Bakın, size rabbinizden mucizeler getirdim. İsrâiloğulları'nın benimle birlikte Mısır'dan çıkıp gitmelerine izin ver." der.

Hz. Mûsâ'nın bu daveti üzerine Firavun öfkelenerek: "Biz seni küçük bir çocukken aramızda besleyip büyütmedik mi? Sen yıllarca bizim yanımızda kalmadın mı? Gerçi sonunda yapacağını da yapmış, bir adamımızın canına kıymıştın. Sen nankörün tekisin." diye çıkışır.

Hz. Mûsâ şöyle karşılık verir: "Evet, ben o işi yaptım; ama o zamanlar toydum. Anlayıp dinlemeden o işi yaptım; sonra da sizden korkup bu memleketten kaçtım. Ama rabbim bana geçen zaman zarfında doğru düşünme ve doğru karar verme kabiliyeti vererek beni peygamber olarak görevlendirdi. 'Biz seni küçük bir çocukken aramızda büyütüp beslemedik mi?' diye başıma kaktığın iyiliğe gelince, gerçekte o iyilik, İsrâiloğulları'nı köleleştirmenin bir neticesiydi. Şayet sen onlara zulmedip erkek çocuklarını katletmeseydin, annem beni bir sandığın içine koyup nehre bırakmaz ve ben de sizin aranızda yaşamazdım." (Şuarâ 26/18-22).

Onun bu sözleri karşısında Firavun alaylı bir üslupla, "Kimmiş sizin rabbiniz, ey Mûsâ?" diye sorar. Hz. Mûsâ anlatmaya başlar: "Bizim rabbimiz, her varlığa aslî tabiatını vererek yaratan, sonra da ona yaratılış gayesini gösteren Allah'tır." Firavun hemen araya girerek "Ya, demek öyle! Peki, öyleyse daha önceki kavimlerin durumu ne olacak? Allah'ı bırakıp başka ilâhlara tapınan o kavimler hep azaba mı çarptırıldılar yani?" diye sorar. Bunun üzerine Hz. Mûsâ, "Onlar hakkındaki bilgi rabbimin nezdinde kayıtlıdır. Benim rabbim asla yanılmaz, asla unutmaz. Rabbim, yeryüzünü size beşik yapan, orada size yollar açan ve size gökten yağmur indirendir. O şöyle buyurmuştur: 'İşte biz o yağmur sularıyla türlü çeşit bitkiler yeşerttik. Böyle yaptık ki hem siz bu nimetlerden yiyin, hem de hayvanlarınızı besleyin.'" (Tâhâ 20/49-58)

Öte yandan Firavun ailesinden olup imanını gizleyen bir kişi çıkarak "Ne o, yoksa siz bir adamı 'Rabbim Allah'tır.' diye inandığı için öldürecek misiniz? Hâlbuki o size rabbinizden hak ve hakikati gösteren apaçık deliller ve mucizeler getirdi. Şayet yalan söylüyorsa, yalanının cezasını çeker. Yok, eğer doğru söylüyorsa sizi uyardığı azap başınıza gelip çatar.

Şüphesiz Allah haddi aşanları ve yalancıları emeline ulaştırmaz. Ey kavmim! Bugün ülkede güç ve iktidar sizin elinizde; ama eğer Mûsâ'nın sözünü ettiği azap yarın bir gün başımıza gelirse Allah'ın azabından bizi kim kurtaracak? Ey kavmim! Ben daha önce gelip geçen halkların, Nûh, Âd, Semûd ve onlardan sonraki nice halkların başına gelen akıbetin sizin başınıza da gelecek olmasından korkuyorum. Bilin ki Allah kullarını durup dururken cezalandırmayı hiç istemez. Ey kavmim! Korkum o ki siz bu gidişle kâfirlerin feryat figan edecekleri kıyamet gününde korkunç azaba mahkûm olacaksınız. O gün azaptan kaçıp kurtulmaya çalışacaksınız, ama ne mümkün! Sizi Allah'ın azabından kurtaracak kimse olmaz. Unutmayın ki Allah kimi dalâlette bırakırsa onu hidâyete ulaştıracak kimse bulunmaz. Ey kavmim! Vaktiyle Yûsuf da atalarınıza hak ve hakikati gösteren deliller getirmiş; ama atalarınız onun getirdiği delillere, tebliğ ettiği gerçeklere de kuşkuyla bakmıştı. Yûsuf vefat edince de, 'Allah ondan sonra peygamber göndermeyecek.' demiştiniz. Bu yüzden, sonraki peygamberlere inanmamıştınız. Ama şu bir gerçek ki Allah haddi aşan, peygamberlerin tebliğine kuşkuyla bakan kimseleri dalâlette bırakır. Böyle kimseler kendilerine ulaşan herhangi bir delile dayanmaksızın Allah'ın Mûsâ'ya verdiği mucizeler hakkında ileri geri konuşurlar. Bu da gerek Allah katında gerek müminler nezdinde büyük bir öfkeye sebep olur. Evet, şu bir gerçek ki Allah kibirlenip böbürlenen ve zorbalık eden herkesin kalbini mühürler." (Mü'min 40/30-35).

Bu mümin kişinin sözleri üzerine Firavun "Efendiler! Ben sizin için benden başka bir tanrı tanımıyorum. Ey Hâmân! Tuğla ocağını tutuştur ve benim için yüksek bir kule inşâ et de Mûsâ'nın şu tanrısını çıkıp bulayım. Şüphesiz ben onun mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum." diyerek ken-

dince Hz. Mûsâ ile alay eder (el-Kasas 28/38; Mü'min 40/36-37).

Daha sonra Firavun Hz. Mûsâ'ya yönelerek "Madem mucize getirdin; o hâlde göster şu mucizeni. Tabii eğer doğru söylüyorsan!" der. Bunun üzerine Hz. Mûsâ, asasını yere bırakır. O anda asanın yılana dönüşüverdiği görülür. Ardından Hz. Mûsâ elini koynuna sokup çıkarır. Birden eli bembeyaz olur ve ışıl ışıl parlar.

Bu manzara karşısında Firavun'un ileri gelen adamları, "Belli ki bu adam işini iyi bilen bir sihirbaz. Amacı da sizi yerinizden yurdunuzdan etmek; tahtınızdan indirmek!" derler (el-A'râf 7/103-110).

Firavun yine ileri gelen adamlarına Hz. Mûsâ karşısında ne yapılabilir diye sorunca onlar şöyle derler: "Mûsâ'yı ve kardeşi Harun'u burada alıkoy; diğer şehirlere de adamlar gönder; usta sihirbazların tümünü toplayıp senin huzuruna getirsinler."

Tüm meşhur sihirbazlar Firavun'un huzuruna geldiklerinde, "Mûsâ'yı alt etmemiz durumunda bize büyük bir mükâfat var, değil mi?" derler. Firavun, "Elbette! Benim yanımda yüksek bir mevkii elde edeceksiniz." diye karşılık verir.

Daha sonra sihirbazlar Hz. Mûsâ'ya yönelerek "Mûsâ! "Hünerini ilkin sen mi gösterirsin yoksa biz mi gösterelim?" derler. Hz. Mûsâ, "Önce siz gösterin hünerinizi." der. Bunun üzerine sihirbazlar ellerindeki ipleri veya asalarını yere atar ve yılan gibi oynatarak bir sihir gösterisi yaparlar. Buna mukabil Hz. Mûsâ'ya "Elindeki asayı yere bırak!" diye vahyedilir. Hz. Mûsâ asayı yere bırakınca gerçekten yılana dönüşen asa onların göz aldatıcı büyü malzemelerini boşa çıkartır. Orada bulunan sihirbazlar Hz. Mûsâ'nın mucizesinin farkına vararak hep birden secdeye kapanır ve ona iman ederek

"Biz âlemlerin rabbine, Mûsâ ve Harun'un rabbine inanıp güvendik" derler.

Gördükleri karşısında sinirlerine hâkim olamayan Firavun, "Demek siz benden izin almadan ona inandınız, öyle mi? Sizin bu yaptığınız kesinlikle bir danışıklı dövüş! Belli ki siz Mısır'ın yerli halkını buradan çıkarıp İsrâiloğulları'nın hâkimiyetini sağlamak istiyorsunuz. Ama siz görürsünüz gününüzü! Ahdim olsun ki ellerinizi, ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi asacağım." diye tehditler savurur.

Sihirbazlar ise "İster as ister kes, hiç dert değil, biz zaten rabbimize döneceğiz. Ne var ki sen bizden sırf rabbimizin mucizeleri geldiğinde onlara inandık diye öç alıyorsun." karşılığını verirler. Daha sonra "Rabbimiz! Bize çokça sabır ve dayanma gücü ver. Canımızı sana yürekten teslim olmuş kulların olarak al." diye Allahu Teâlâ'ya niyazda bulunurlar.

Bu arada kavminin ileri gelenleri Firavun'a, "Ne o, yoksa sen Mûsâ ve halkının bu ülkeyi yangın yerine çevirmelerine, seni ve senin tanrılarını terk edip gitmelerine göz mü yumacaksın?" diyerek İsrâiloğulları'na karşı onu kışkırtırlar. Bu durum karşısında Firavun da "Tabii ki hayır! Onların erkek evlâtlarını katleder, kadınlarını ve kızlarını da sağ bırakıp kötü amaçlarımız için kullanırız. Nasılsa biz onlara istediğimizi yapacak güce sahibiz." der.

Firavun'un tehditleri karşısında Hz. Mûsâ kavmini "Sakın korkmayın! Allah'tan yardım isteyin ve bu zulme sabredin. Yeryüzünün asıl sahibi Allah'tır. O dilediği kullarını yeryüzüne vâris kılar. Bilin ki mutlu son Allah'a itaatsizlikten sakınanlar içindir." diyerek teskin etmeye çalışır. Fakat İsrâiloğulları, "Sen gelmeden önce biz bu memlekette baskı, zulüm ve işkence altında yaşıyorduk. Şimdi sen geldin ama biz yine baskı ve zulüm altında yaşamaktayız. Senin gelişinle

ne değişti ki?" diye serzenişte bulunurlar. Bunun üzerine Hz. Mûsâ, "Belki de rabbiniz düşmanınızı helâk edecek ve onların ardından yeryüzünde size güç ve imkân verecek, sonra da ne tür işler yapacağınıza bakacak ve böylece sizi sınayacak." sözleriyle kendisine inananlara moral verir.

Hakikaten de Allah inananlarla beraberdir. Zira Firavun ve ülkesi yaptıklarının bir cezası mahiyetinde yıllarca kuraklık ve kıtlıkla mücadele eder. Bununla akıllarını başlarına almaları umulmuştur. Fakat onlar bolluk ve refaha kavuştukları zaman, "Bu bizim en tabii hakkımız." derler. Buna mukabil darlığa düşüp yoklukla karşılaştıklarında ise bunun Hz. Mûsâ ve ona inananlardan kaynaklanan bir uğursuzluk olduğunu söylerler. Hâlbuki bu felâketler onların azgınlıkları sebebiyle Allah'tan gelmektedir. Ne var ki onlar bu gerçeği idrak etmekten çok uzak bir zihin dünyasına sahiptirler. Bundan dolayıdır ki onlar "Bizi büyülemek için her ne mucize gösterirsen göster, sana inanmayacağız!" derler. Bunun üzerine seller, çekirge sürüleri, haşere ve kurbağa salgınları ile Nil nehrinin suyunun adeta kana dönüşmesi gibi çeşitli felâketlerle karşılaşırlar. Fakat imana gelmemekte diretmeye devam ederler.

Onlar felâketlere maruz kaldıklarında, "Ey Mûsâ! Rabbinin sana verdiği peygamberlik hatırına ne olur bizim için dua et. Bizi bu musibetten kurtarırsan sana kesinlikle inanacak ve İsrâiloğulları'nın seninle birlikte Mısır'dan ayrılmasına izin vereceğiz." derler fakat musibet belli bir süre sonra bertaraf edilince, imana gelme sözlerinden hemen dönerler. Bundan dolayıdır ki helâk olmayı hak ederler (el-A'râf 7/110-136).

Firavun'un İsrâiloğulları üzerindeki zulüm ve baskısının giderek artması ile birlikte Mısır artık onlar için yaşanamaz bir memleket hâline gelir. Bunun üzerine Hz. Mûsâ'ya Mısır'ı terk edip Filistin topraklarına göç etmeleri emredilir.

Kavmi ile birlikte gece yarısı yola çıkan Hz. Mûsâ karşılarına çıkan denize asasını vurur. Deniz asanın dokunduğu yerden ikiye ayrılıverir. Böylece karşı kıyıya çıkma imkânı bulurlar. Bu arada Firavun da ordusu ile birlikte peşlerindedir (Tâhâ 20/77-79). Ancak tam denizde açılan yola vardıklarında deniz birden üzerlerine kapanır ve onları yutuverir. Bu esnada Firavun suda boğulmak üzereyken "Artık imana geldim. İsrâiloğulları'nın inandığı ilâhtan başka gerçek ilâh olmadığına iman ettim. Artık ben de müslümanlardan biriyim." der.

Ama artık iş işten geçmiştir. Onun son anlarındaki imanı makbul değildir. Kendisine "Demek şimdi aklın başına geldi! Oysa sen bugüne kadar Allah'a meydan okumuş ve olanca zalimliğin ve azgınlığınla memleketi fesada boğmuştun. Evet, şimdi senin cansız bedenini kıyıya çıkartacağız. Böylece senden sonra gelecek nesillere ibret olacaksın." denilir (Yûnus 10/90-92). Böylece Firavun'un cansız bedeni kavmi için bir ibret nişanesi olarak sergilenmiş olur.

HZ. MÛSÂ VE İSRÂİLOĞULLARI

İsrâiloğulları, Hz. Ya'kûb'un soyundan gelen topluluğa verilen isimdir. İsrâil, esas itibariyle Hz. Ya'kûb'un lakabıdır. Dolayısıyla onun nesli, kendisine nisbetle Benî İsrâil (İsrâiloğulları) adıyla anılır hale gelmiştir. Hz. Mûsâ (as) da İsrâiloğulları'na, kendi içlerinden gönderilmiş bir peygamberdir.

Mûsâ (as), Allahu Teâlâ'nın inâyetiyle İsrâiloğulları'nı hak yola davet için gönderilmiş, onları Firavun'un zulmünden kurtarmıştır. Her türlü maddî imkâna sahip olan Firavun'un tanrılık iddiası içerisine girmesi ve Hz. Mûsâ'yı reddetmesi, onun sonunu getirmiştir. Öyle ki mucizevî bir şekilde ikiye ayrılarak Hz. Mûsâ ve kavminin geçişine izin veren Kızıldeniz, tam Firavun'un geçtiği esnada birleşerek onu helâk etmiştir.

Bu hâdise Allahu Teâlâ'nın İsrâiloğulları'na özel olarak bahşettiği nimetlerden yalnızca bir tanesidir. Zira onlar, Mısır'dan ayrıldıktan sonra da Hz. Mûsâ'ya iman edip yanında yer almaları dolayısıyla pek çok nimete mazhar olmuşlardır.

Firavun'un zulmünden kurtulup Kızıldeniz'i Allah'ın yardımıyla geçen Mûsâ (as) ve ona tâbî olan kavmi Sînâ Dağı'na

doğru yola koyulurlar. Fakat İsrâiloğulları yol üzerinde kendileri için putlar yapıp bunlara tapan insanlarla karşılaşır ve hayran kalırlar. Bunun üzerine bazı kimseler "Ey Mûsâ! Bize de bunlarınkine benzer tanrılar edinsen?" diye bir talepte bulunurlar. Mûsâ (as) ise "Belli ki siz ağzından çıkanı kulağı duymayan bir topluluksunuz. Sözde tanrılarına ve ibadetlerine imrendiğiniz bu insanların sonu helâk ve hüsrandır. Bunların ibadet diye yaptıkları şeyler ise büsbütün saçmalıktır. Allah peygamber göndermek ve tevhid inancını öğretmek sûretiyle sizi putlara tapan halklardan üstün kılmışken ben şimdi size O'ndan başka bir ilâh mı arayayım?" diyerek onları kınar ve Allahu Teâlâ'nın üstünlüğünü onlara bir kez daha hatırlatır (el-A'râf 7/138).

Daha sonra Mûsâ (as) Sînâ Dağı'nın yakınına geldiklerinde yerine Hz. Harun'u bırakarak kavminin yanından ayrılır. Zira kendisine vahyedilmek üzere önce otuz ve sonra buna on gün daha ilave edilmesi ile birlikte kırk günlüğüne Sînâ Dağı'na çağırılmıştır.

Hz. Mûsâ, Zilkade ayında bulunan ilk otuz geceyi oruçlu geçirmiş, açlıktan oluşan ağız kokusunu duyunca rabbinin huzuruna bu şekilde çıkmaktan hayâ ettiği için dişlerini misvaklamıştır. Bunun üzerine melekler "Biz senin ağzından misk kokusu alıyorduk. Ama sen dişlerini misvakladın." derler. Ardından Allahu Teâlâ "Sen oruçlunun ağız kokusunun, benim katımda misk kokusundan daha hoş olduğunu bilmiyor muydun?" diye vahyeder. Daha sonra ise on gün daha oruç tutması kendisine emredilir.

Tasavvuftaki halvet uygulaması da Hz. Mûsâ'nın Sînâ'da geçirdiği kırk günlük riyâzet sürecine dayanmaktadır. Halvet, çilehâne yahut halvethâne olarak adlandırılan özel mekânlarda gerçekleştirilen kırk günlük mânevî eğitimdir. Tıpkı Sînâ Dağı'nda Hz. Mûsâ'nın özel bir eğitime tâbî tutul-

duğu gibi sûfîler de bir rehber önderliğinde kendilerini dünyanın meşgalelerinden sıyırarak kırk gün toplumdan uzak kalırlar. Az yeme, az uyuma, az konuşma ve vakti zikrullah ile geçirme prensipleriyle hareket eden sûfîler kırk günün sonunda belirli bir mânevî mertebeye ulaştıktan sonra tekrar toplum içerisine karışırlar.

Sûfîlerin kırk günlük halvet uygulamaları Hz. Mûsâ'nın Sînâ'ya çağırılması ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Zira Allah ile konuşma makamına yükselmek için öncelikle kişinin kendisini mânevî anlamda geliştirmesi zorunludur. Hz. Mûsâ'nın Allah ile mükâlemeden önce kırk gün halvette kalması da riyâzetten geçerek kalpten Allah'tan gayrısını atması gayesiyledir. Bundan dolayıdır ki sûfîler Hz. Mûsâ'yı kendilerine örnek alarak Allah'ın lütuf ve ikrâmlarına erebilmek gayesiyle belirli zamanlarda halvethanelere kapanarak nefis terbiye etmeye yoğunlaşırlar.

Bazı sûfîlere göre Hz. Mûsâ'nın Tur-i Sînâ'da geçirdiği kırk gün neticesinde vahye ve Allahu Teâlâ ile konuşmaya mazhar olması, kişinin ilâhî aydınlığa ve tecellilere mazhar olması için öncelikle günahlardan tevbe edip ruhunu arındırması gerektiğini göstermektedir. Bunun yolu da sûfîlere göre halvetten geçmektedir. Hz. Mûsâ'nın şahsında sembolleşen kırk gün ise tasavvufta kişinin mânevî olgunluğunu tesis etmek için üzerinde önemle durulan halvet, erbaîn ve çile olarak adlandırılan kırk günlük uygulamanın kaynağını teşkil etmiştir.

Hz. Mûsâ, belirlenen vakitte ve tayin edilen yere ulaştığında söz konusu riyâzet sürecinin ardından Allahu Teâlâ ile konuşma şerefine nail olur. Fakat bununla yetinmez. "Bana kendini göster de seni bir göreyim." diyerek Allahu Teâlâ'yı gözleriyle görmek ister. Bunun üzerine Allahu Teâlâ "Beni asla göremezsin! Bu gerçeği anlamak istersen şu dağa bak;

eğer ben tecelli ettiğimde o dağ yerinde kalırsa ancak o zaman sen de beni görürsün." buyurur ve ardından dağa tecelli eder. Tecellî o kadar şiddetli bir etkiye sahiptir ki görünür görünmez dağ yerle bir olur. Mûsâ (as) da gördüklerinin etkisiyle bayılıp yere yığılır. Ayıldığında "Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" der (el-A'râf 7/139-143).

Hz. Mûsâ, rabbi ile görüşürken kavmi ise yolda rastladıkları kavmin etkisiyle olmalı ki ibadet etme gayesiyle buzağı şeklinde bir heykel yaptırır. Bu heykel, Sâmiri isimli put yapıcısının telkinleri doğrultusunda altın ve gümüş gibi süs eşyaları kullanılarak yapılır. Öyle ki o, rüzgârın etkisiyle böğürme sesine benzer sesler çıkarabilen bir buzağı görünümündedir. Dolayısıyla görenleri etkilemektedir. Ne yazık ki İsrâiloğulları onun tesiri altında kalırlar ve Allah'ın kendilerine lütfettiği bunca nimeti görmezden gelerek kendi elleriyle yaptıkları bu aciz varlığa tapınmaya başlarlar.

Fakat çok geçmeden Allah'tan aldığı emirleri kavmine iletmek üzere yola çıkan Mûsâ (as) durumdan haberdar olur ve öfkeyle halkının yanına dönerek onlara "Ben yokken ne kötü bir iş yaptınız böyle! Rabbinizin emrine ne kadar çabuk isyan ettiniz!" diye çıkışır. Sonra ilâhî hükümlerin yazılı olduğu taş tabletleri kızgınlıkla yere atar ve kavmini emanet ettiği kardeşi Hz. Harun'un yakasına yapışır.

Hz. Harun, "Anamın oğlu! Bu halk beni çok hırpaladı. O kadar ki az kalsın canıma kıyacaklardı. Şimdi sen de kalkıp düşmanlarımız karşısında beni küçük düşürüp onları hâlimize güldürme. Ayrıca beni buzağıya tapınan güruhla da bir görme!" der. Bunun üzerine Mûsâ (as), "Rabbim! Beni ve ağabeyimi affet. Bize merhamet et. Çünkü sen çok ama çok merhametlisin." diyerek rabbinden af diler (el-A'râf 7/150-151; Tâhâ 20/83-98).

Öfkesi yatışan Hz. Mûsâ, yerdeki tabletleri alır. Daha sonra belirlenen yer ve zamanda buzağı hâdisesinden dolayı kavmi için af dilemek üzere yola çıkar. Yanında kavminden seçtiği yetmiş kişi de yer alır. Fakat bu yetmiş kişi, af dilemek yerine Allah'ı görme talebinde bulunarak "Ey Mûsâ! Biz Allah'ı açıktan açığa görmedikçe sana asla inanmayız!" derler. Onlar bu istekte bulundukları esnada bir deprem onları sarsmaya başlar. Bunun üzerine Mûsâ (as) rabbine şöyle dua ve niyazda bulunur: "Rabbim! Dileseydin beni de bunları da daha önce pekâlâ helâk ederdin. Aramızdaki bazı ahmaklar yüzünden şimdi bizi topyekûn helâk mi edeceksin? Buzağıya tapınma işi de senin sınamandan başka bir şey değil. Sen bu vesileyle dilediğin kimseleri dalâlete sevk eder, dilediğin kimseleri hidâyete erdirirsin. Sen bizim yâr ve yardımcımızsın. Af ve merhamet eyle bize; çünkü tek gerçek affedici sensin. Bize bu dünyada da öteki dünyada da iyilik ve güzellik nasip et. İşte biz pişmanlık içinde sana yönelip affına sığındık." Onun bu yakarışı üzerine Allahu Teâlâ şöyle buyurur: "Azabım var ya, dilediğim kimseyi ona uğratırım. Rahmetim ise her şeyi kapsamıştır. Onu, bana karşı gelmekten sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım." (el-A'râf 7/155-156)

Daha sonra Mûsâ (as) kavminden kendilerine vaad edilen topraklara gitmelerini ister. "Ey kavmim! Allah'ın size lütfettiği onca nimeti bir düşünün! Bakın, Allah içinizden peygamberler gönderdi, sizi Mısır'da Firavun'un kölesi olmaktan kurtarıp kendi kendinizin efendisi yaptı; böylece sizi dünya üzerinde hiçbir kavme vermediği birçok nimete nail etti. Ey kavmim! Allah'ın size vaat ettiği mukaddes topraklar olan Şam ve Filistin diyarına girip yerleşin; ama sakın orada yaşayan kavimden korkarak geri dönmeyin. Aksi hâlde hüsrana uğrarsınız."

Fakat İsrâiloğulları orada yaşayan düşman kavimlerle mücadele etmekten kaçınarak bunu kabul etmez. Hz. Mûsâ'ya, "Ey Mûsâ! O topraklarda karşı konulamaz güce sahip bir halk (Amâlekliler) yaşıyor. Onlar orayı terk edip gitmedikleri sürece biz oraya adım atmayız. Dahası, onlar o toprakları terk ederlerse biz de ancak o zaman gireriz. Ey Mûsâ! O güçlü ve zorba halk orada olduğu sürece biz oraya asla adım atmayız. Her ne pahasına olursa olsun ben o topraklara gireceğim diyorsan, sen ve rabbin birlikte gidip onlara karşı savaşın. Biz bu işte yokuz; şuradan şuraya bir adım bile atmıyoruz."

Bunun üzerine Mûsâ (as) Allah'a şöyle dua eder: "Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık sen bu isyankâr halkla bizim yollarımızı ayır!"

Hz. Mûsâ'nın yakarışı karşısında Allahu Teâlâ "Onlar kırk yıl boyunca o topraklara girmekten mahrum kalacaklar ve bu süre boyunca çölde başıbozuk bir halde dolaşıp duracaklar. Sen doğru yoldan sapmış bu halk için üzülme artık!" buyurur (el-Mâide 5/20-26). Böylece İsrâiloğulları kırk yıl boyunca çölde yaşamaya mahkûm edilirler.

On iki boydan oluşan İsrâiloğulları çölde susuzluktan kırıldığı bir esnada Mûsâ (as) su ihtiyaçlarını gidermesi için rabbine duada bulunur. Bunun üzerine Allahu Teâlâ ona asası ile kayaya vurmasını emreder. Onun kayaya vurması ile birlikte on iki göze fışkırır böylece on iki boydan her biri kendi kaynağından su içme imkânı bulur. Ayrıca bu zaman zarfında mucizevi olarak bulutlar onların üzerlerine gölgelik yapmaktadır. Onların burada yiyip içtikleri şey ise kendilerine bahşedilmiş olan kudret helvası ve bıldırcın etidir. Ne var ki İsrâiloğulları kendilerine verilen bu nimete nankörlük ederek "Ey Mûsâ! Biz tek çeşit yiyeceğe daha fazla katlanamayacağız. Sen bizim için rabbine dua et de bize toprakta yetişen ürünlerden bakla, salatalık, sarımsak, mercimek ve

soğan gibi yiyecekler versin." diyerek kendilerine ihsân edilen nimetlere karşı nankörlük ederler (el-A'râf 7/160-161; el-Bakara 2/61).

Kur'an'da Mûsâ (as) ve kavminin yaşadıkları hâdiselerde daima kendilerine birtakım nimetler verildiği vurgulanmaktadır. Firavun'un zulmünden kurtarılmaları, Firavun'un helâk edilmesine karşılık onların denizden sağ salim çıkmaları, çölde olağanüstü şekilde birtakım yiyeceklerin kendilerine ikrâm edilmesi, kayadan su çıkması gibi olağanüstü hâdiseler Hz. Mûsâ'nın nübüvvetini tasdik etmelerini ve şirksiz bir Allah inancına sahip olmalarını gerektirmektedir. Ne var ki onlar tarih boyunca verdikleri sözleri tutmamış, peygamberlerini inkâr etmiş, hatta onları şehit etmişler, yalnız Allah'a kulluk etmek yerine kendi elleriyle yaptıkları buzağıya tapmaya başlamışlardır. Dahası yaşanan hâdiseler, İsrâiloğulları'nın Allahu Teâlâ'ya karşı nankörlükleri ve isyanları sebebiyle tarih boyunca esarete, ezilmeye ve hezimete mahkûm olarak Allah'ın gazabına uğradıklarını göstermektedir.

Elbette ki Allah'a isyan ve şirkin karşılığı dünyada ve âhirette hüsran olacaktır. Buna mukabil tevbe edip Allah'a itaatkâr bir kulluk sergileyen kimseler ise bağışlanıp ilâhî mükâfatlara nail olacaktır. Nitekim Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

"Size ihsan ettiğimiz helâl rızıklardan yiyiniz. Ama sakın bu hususta nankörlük edip taşkınlık yapmayınız. Aksi hâlde gazabıma uğrarsınız. Benim gazabıma uğrayan kimse helâk olur. Fakat şunu da bilin ki ben, nankörlükten pişmanlık duyup tövbe eden, yürekten iman edip imanlarına yaraşır güzellikte işler yapan ve böylece doğru yolda sebat gösteren kimseleri mutlaka bağışlarım." (Tâhâ 20/81-82).

HZ. MÛSÂ VE HZ. HIZIR KISSASI

Tasavvuf, insanı maddeten ve mânen eğiten bir ilimdir. "Tasavvuf tümüyle edepten ibarettir." sözü tasavvufî eğitimin esas itibariyle kulun kendisi, diğer insanlar ve rabbi ile olan ilişkilerinde uygulaması gereken edeplerin tatbikinden müteşekkil olduğuna işâret eder. Dolayısıyla manevî eğitime giden yol bir yönüyle maddî düzlemde uygulanan âdâb ilkelerinden geçmektedir. Tasavvuf yoluna giren müridin ilk vazifesi bu edepleri öğrenmek ve hayata aktarmaktır.

Öte yandan tasavvuf, özü itibariyle "kâl"e yani teoriye odaklı değil, bunun ötesinde "hâl"i yani doğrudan yaşantıyı ilgilendiren bir ilimdir. Dolayısıyla mürid bu âdâb ve erkânı kitaplardan değil bizzat tasavvufî hayatı kendi yaşantısında somutlaştırma fonksiyonuna sahip olan mürşidden alacaktır.

Tıpkı Peygamber (sas) ile ashabı arasındaki ilişkide olduğu gibi mürşid de müride genel anlamda İslâm'ın ve özelde ise tasavvufun esaslarını öğretmekle vazifelidir. Mürşid, her an yanında bulunan müridlerine, bir taraftan bu esasları anlatırken diğer taraftan da hâli ile bizzat uygulamalı olarak bunların hayata nasıl aktarılabileceğini göstermektedir. Bunun yanında mürşid, Allah'ın sâlih kullarına bahşettiği özel

ilim (ilm-i ledün) ile müridlerine yol göstermekte, dış görünüş itibariyle farklı yorumlanabilecek pek çok hâdisenin iç yüzünü açıklamaktadır. Bundan dolayıdır ki sûfîlere göre Hakk'a giden yolda müridin gerçek anlamda yetkin bir mürşidin rehberliğine ihtiyacı bulunmaktadır.

Tasavvuftaki mürid ile mürşidin arasında kurulan bu bağ Kur'an'da Mûsâ (as) ile Hz. Hızır arasında geçen bir olay ile tam anlamıyla uyum arz etmektedir. Bu hâdisede Mûsâ (as) vahye mazhar olarak şer'î ilimleri derinlemesine bilen bir peygamberdir. Hz. Hızır ise Allah'ın kendisine katından ilim (ilm-i ledün) bahşettiği sâlih bir kul olup Mûsâ'ya (as) hakikat ilimleri bağlamında rehberlik etmektedir.

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Mûsâ (as), Mısır'dan çıkmış Filistin'e doğru giderken bir taraftan da kavmine vaaz ve nasihatlerde bulunup engin bilgisini onlarla paylaşmaktadır. Etrafındakiler ise onun ilmi karşısında hayranlıklarını ifade etmektedir.

Günlerden bir gün Mûsâ (as) yine kendilerine konuşma yapmak üzere kalktığı bir esnada içlerinden biri, "Ey Mûsâ! İnsanların en âlimi kimdir?" diye bir sual yöneltir. Bunun üzerine peygamber olması dolayısıyla kendisinden daha bilgili bir kimsenin olamayacağı düşüncesinde olan Mûsâ (as) "Allah bilir, Allah en iyi bilendir" diyerek ilmi Allah'a izafe etmesi gerekirken "Ben, en bilgiliyim." deyiverir. Mûsâ'nın (as) bu davranışı üzerine Allahu Teâlâ kendisini uyararak daha önce vakıf olmadığı bir ilim olan "ilm-i ledün"ü görmesi için onu Hızır'a (as) gönderir.

Mûsâ (as), rabbinden aldığı emir ile kendisinden makam ve mevki açısından daha aşağıda fakat hakikat ilmi bakımından daha üst bir seviyedeki kul olan Hızır'ı (as) bulmak ve ona talebe olmak üzere iki denizin birleştiği yere doğru yola çıkar. Fakat Mûsâ (as) tam olarak onu nerede bulabileceğini

bilemez. Allahu Teâlâ, Mûsâ'ya (as) "Sepetin içinde bir balık taşı. Balığı kaybettiğin yerde (bu kimseyi bulacaksın)." buyurarak onun yerini vahyeder.

Mûsâ (as), bu yolculukta Yûşa' b. Nûn'u yanına yardımcı ve yol arkadaşı olarak almıştır. Yolculuk esnasında Mûsâ (as) ile Hz. Yûşa' içinde balık olan sepeti de birlikte taşımaktadırlar. Daha sonra Mûsâ (as) onu balığı gözlemekle yükümlü tutmuş, olur da balık ayrılacak olursa hemen kendisine haber vermesini de tembihlemiş ve ona şöyle demiştir: "Durup dinlenmeyeceğim, ta ki iki denizin birleştiği yere varacağım. Varamazsam, senelerce yürüyeceğim."

Mûsâ (as) ve genç arkadaşı iki denizin birleştiği noktaya varır. Fakat buranın aradıkları yer olduğunu ilk etapta fark edemezler. Mûsâ (as) bir kayanın gölgesinde uyuyakalır. Tam bu esnada balık canlanıp denize atlar ve gözden kaybolur. Genç, balığın denize gittiğini görür fakat şeytan bunu Hz. Mûsâ'ya haber vermesini unutturur.

Yollarına devam ederler. Aradan biraz zaman geçtikten sonra acıkırlar. Mûsâ (as) gence, "Öğle yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzdan dolayı çok yorgun düştük." der. Bunun üzerine genç şöyle karşılık verir: "Tüh, bak şu işe! Hani biz bir kayanın dibinde mola vermiştik ya, işte ben balıkla ilgili hâdiseyi orada sana söylemeyi unutmuşum. Bunu bana unutturan da şeytandan başkası olmasa gerek. (Bizim mola verdiğimiz yerde) balık hayret edilecek bir şekilde denize sıçrayıp gitmişti."

Mûsâ (as), buluşma yerlerinin tam da orası olduğunu anlayarak, "İşte bizim aradığımız yer orasıydı" der ve hemen geldikleri yoldan geri döner. Kayanın yanına vardıklarında elbisesine bürünmüş olan Hızır'ı (as) görür ve Mûsâ (as) ona selâm verir. Mûsâ'nın (as) bu şekilde selâm vermesine şaşıran Hz. Hızır "Senin ülkende selâm ne gezer!" der. Mûsâ (as),

"Ben Mûsâ'yım." diyerek karşılık verir. O, "İsrâiloğulları'nın Mûsâ'sı mı?" diye sorunca, Mûsâ (as), "Evet." der. Hz. Hızır, "Hayırdır, ne istiyorsun?" diye tekrar sorunca, Mûsâ (as), "Sana öğretilen ilimden bana doğruya iletici bir ilim öğretmen için geldim." der. Bunun üzerine Hz. Hızır, "Elindeki Tevrat ve sana gelen vahiy senin için yeterli değil mi? Sen Allah'ın ilminden O'nun sana öğrettiği bir ilme sahip bulunmaktasın, bu ilmi ben bilmem. Ben de Allah'ın ilminden O'nun bana öğrettiği bir ilme sahibim, onu da sen bilmezsin." der.

Sonrasında Mûsâ (as), Hz. Hızır'a, "Hakikati kavramam ve hep doğru olan şeyi yapmam için, sana verilen (özel) bilgiden bana da öğretir misin? Bunun için sana tâbî olmama izin verir misin?" deyince "Sen benimle birlikteyken olup biteceklere katlanamazsın. İç yüzünü bilmediğin işlere nasıl katlanabilirsin ki?" şeklinde cevap verir.

Mûsâ (as), Hızır'a (as) cevaben, "İnşallah, benim sabırlı bir kişi olduğumu göreceksin. Hiçbir konuda sana itiraz etmeyeceğim." der. Hz. Hızır ise "Mademki benimle birlikte geleceksin, o halde ben sana açıklamada bulunmadığım sürece hiçbir konuda bana bir şey sorma; müdahalede bulunma!" diyerek onu uyarır.

Hz. Mûsâ'nın, şartı kabul etmesi üzerine beraberce yola koyulurlar. Mûsâ (as) ve Hz. Hızır birlikte sahil boyunca ilerlerken bir gemiye rast gelirler. Gemidekilerden, onları da yanlarına almalarını talep ederler. Onlar da Hızır'ı tanıdıkları için tereddüt etmeden ücret dahi istemeyerek gemiye alırlar. Bir müddet sonra Hz. Hızır, tahtalarından birini sökerek gemiyi deler. Hızır'ın (as) yaptığına anlam veremeyen Mûsâ (as), "Yolcular boğulup helâk olsun diye mi gemiyi deldin? Sen gerçekten şaşılacak bir iş yaptın!" diyerek tepkisini ifâde eder.

Bunun üzerine Hz. Hızır, "Benimle birlikteliğe katlanamazsın dememiş miydim ben sana?" diyerek onu uyarır. Mûsâ (as) ise "Unuttuğum şeyden dolayı beni suçlama; işimde bana güçlük çıkarma." der. Daha sonra bir serçe gelip geminin kenarına konar ve gagasıyla denizden bir miktar su alır. Serçenin bu hareketini izleyen Hz. Hızır, Hz. Mûsâ'ya, "Benim ilmim ve senin ilmin, ancak şu serçenin denizden eksiltebildiği kadarını Allah'ın ilminden eksiltebilir." der.

Gemiden inerek yollarına devam ederler. Bu esnada yolda bir çocuğa rastlarlar. Hz. Hızır yine sebepsiz yere çocuğu öldürür. Hz. Mûsâ bu olay karşısında "Masum bir çocuğu yok yere nasıl öldürürsün? Sen gerçekten çok kötü bir iş yaptın." diyerek şaşkınlığını ifade eder. Hz. Hızır, bir kez daha "Benimle birlikteliğe katlanamazsın dememiş miydim ben sana?" şeklinde karşılık verir. Mûsâ (as) da, "Bundan sonra bir şey soracak olursam benimle arkadaşlık/yoldaşlık etme. Zaten sana karşı özür dileyecek yüzüm de kalmadı." diyerek kendisinden af diler.

Sonra yollarına devam ederler. Yolda bir köye uğrarlar ve köy halkından biraz yiyecek isterler. Fakat halk onlara konukseverlik göstermez. Bu arada Mûsâ (as) ve Hz. Hızır o köyde yıkılmak üzere olan bir duvar görürler. Hz. Hızır hemen duvarı onarır. Hz. Mûsâ ise kendilerine zorluk çıkarıp misafir olarak dahi kabul etmeyen bir topluluğa yardımcı olmanın mânasız olduğunu düşünür ve "Bu iş karşılığında ücret alsan fena mı olurdu?" der. Hz. Mûsâ'nın bu itirazları karşısında Hz. Hızır ise: "Artık yollarımızı ayırmanın zamanı geldi." der.

Sonrasında Hz. Hızır yaşadıkları olayların hakikatini anlatmaya başlar: "Şimdi sana bir türlü sabır ve tahammül gösteremeyip müdahale etmeye çalıştığın o işlerin iç yüzünü açıklayacağım. Hani o gemi vardı ya, işte o gemi, geçimlerini deniz-

den sağlayan birtakım fakir insanlara aitti. Ben gemiyi hasarlı göstermek istedim. Çünkü o fakir insanların önüne, gördüğü her sağlam gemiye el koyan bir hükümdar çıkacaktı."

"Öldürdüğüm çocuğa gelince, onun ana-babası mümin kimselerdi. Bu çocuğun ileride ana-babasını kâfirlik ve isyankârlığa sürükleyeceğinden endişe ettik ve böylece istedik ki rableri, o ana-babaya bu çocuktan daha hayırlı ve daha merhametli bir evlât ihsan etsin."

"Yıkılmak üzere olan o duvar ise şehirdeki iki öksüz çocuğa aitti. Duvarın altında o çocuklara ait bir define vardı. Babaları da iyi bir insandı. Rabbin, onların olgunluk çağına ulaşmalarını ve rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını istedi. Hülâsa, ben bütün bu işleri kendiliğimden yapmış değilim. İşte senin bir türlü sabır ve tahammül gösteremediğin işlerin iç yüzü budur!" (Kehf, 18/60-82; Buhârî, Tefsîr, (Kehf) 3; Müslim, Fedâil, 170)

Hızır'ın (as) bu açıklamalarından kâinatta akıl ile kavranamayacak bazı hakikatlerin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle hakikat arayışında akıl tek başına yeterli olmayacaktır. Zira her üç hâdisede akla ve mantığa ters gelen durumlar hakikat itibariyle çeşitli hikmetlere binaen yapılmıştır. Bu aklı aşan durumlar ancak Allahu Teâlâ'nın sevgili kullarına bahşettiği bir ilim ile mümkün olabilmektedir. Bunun tasavvuftaki adı ilm-i ledün olup kulun, Cenâb-ı Hak'tan, melek yahut peygamber gibi bir aracı olmaksızın almış olduğu ilmi ifade etmektedir. Esas itibariyle ilimlerin hepsi Allah'tandır. Fakat diğer ilimler tahsil sûretiyle öğrenilebilirken ledün ilmi tahsil ile elde edilebilecek bir ilim değildir. Kişi bildikleri ile amel ettiği oranda Allah'ın rızasına mazhar olacak böylece Allah dilerse kulunun kalbine böyle bir ilim yerleştirecektir. Fakat Allah her sevdiği kuluna bu ilmi bahşetmiş de değildir.

Ulü'l-azm peygamberler arasında yer alan Mûsâ (as), ilm-i ledün uğruna sahip olduğu her türlü ilmî birikimi ve yüksek makamı bir kenara bırakabilmiş bir peygamberdir. Onun bu davranışı insanın maddî ilimlerde ne kadar ilerlemiş olursa olsun insanın mânevî tekâmülü için bir mürşide ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

Tasavvufta tıpkı Mûsâ (as) ve Hz. Hızır arasında geçen bu hâdisede olduğu gibi mürid şeyhi ile olan beraberliği boyunca her daim kendisinden bir şeyler öğrenmektedir. Şeyh hayatın her anında müridlerine örnek bir hayat sergileyecek ve her hâli onlara ibret olacaktır. Böylece mürid şeyhiyle geçirdiği her vakti bir fırsat bilecek, ondan istifadenin yollarını arayacaktır. Bu bağlamda Mûsâ (as) ile Hz. Hızır arasında geçen bu hâdise de mürid ve mürşid arasındaki ilişkinin bir numunesi mahiyetindedir.

Peygamber (sas), Mûsâ (as) ve Hz. Hızır kıssasını anlattıktan sonra şöyle buyurmuştur: "Allah Mûsâ'ya rahmet eylesin. Keşke sabretseydi de (aralarında başka olaylar geçseydi) bize o ikisinin yapacağı diğer şeyler de anlatılsaydı." (Buhârî, İlim, 44).

Peygamber'in (sas) bu sözleri Allah'ın veli kullarının hayatlarında her birimiz ibret alabileceği hâdiseler olabileceğini ve dolayısıyla onların yaşantıları hakkında bilgi sahibi olmamızın gerekliliğini göstermektedir. Zira evliyâullahın her hâlinde bir hikmet vardır. Onların her hâli bir kerâmettir. Evliyâ olmak, makam, mevki, mal, mülk ve yalnızca bilgi sahibi olmaktan değil, bilinenler ile amel etmek sûretiyle Allah'a güzel bir kul olup onun sevgisini ve razısını kazanmaktan geçmektedir. İşte bu başarılabildiğinde kişinin her davranışı bir hikmete dayanacaktır. O zaman Allahu Teâlâ, sevgili kulunun işiten kulağı, gören gözü, sımsıkı tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olacak, Allah'tan bir şey isterse

bunu ona verecek ve Allah'a sığınırsa onu mutlaka koruyacaktır (Buhârî, Rikâk, 38). Bu olmadığında ise kul, cihan padişahı olsa Allah katında hiçbir kıymeti olmayacaktır.

DÂVÛD (AS)

Kur'an'da ismi geçen peygamberlerden Hz. Dâvûd, kendisine kitap verilmiş, zırh yapma sanatında mâhir, hikmet ve ilim sahibi bir şahsiyettir. İslâmî kaynaklarda özellikle onun güzel ahlâkı ve ibadet hayatı üzerinde durulmuş olması dikkat çekicidir. Esasında bazı sûfî müfessirlere göre bizatihi ismi de onun bu yönüne işâret etmektedir. Nitekim Dâvûd (داود) adı Arap alfabesi ile yazılışı itibariyle birbirlerine bitişmeyen harflerden oluşur. Bu durum İsmâil Hakkı Bursevî'ye göre Hz. Dâvûd'un gönlünü bu dünyadan tamamen ayırmasına delâlet etmektedir. Zira kişi ile taşıdığı isim arasında mânevî bir ilişki bulunmaktadır. Hz. Dâvûd da karakteri ile uyumlu bir şekilde Allahu Teâlâ'nın kendisini dünyalıktan uzaklaştırdığı bir kimse olarak hayırla yâd edilmektedir. (Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, VII, 265)

Dâvûd (as), Allah'ı çok anan, kendisine hikmet verilmiş, hüküm verme, doğruyu yanlıştan ve iyiyi kötüden ayırma kabiliyetleri ile tanınmıştır. O, Allah'a isyandan ve günahlardan titizlikle kaçınması, ibadet ve sâlih amellere düşkünlüğü ile biz müminler için güzel bir örnek olmuştur (Sâd 38/17).

Hz. Dâvûd, orucu, namazı ve gece ibadeti kendine has nitelikleri sebebiyle Peygamber (sas) Efendimiz'in övgüsü-

ne mazhar olmuştur. Nitekim bir keresinde ashabına hitaben Peygamber Efendimiz "Allah'ın en çok hoşnut olduğu oruç, Dâvûd'un orucudur. O, yılın yarısını oruçlu geçirirdi. Yüce Allah'ın en çok hoşnut olduğu namaz da Dâvûd'un (as) namazıdır. O, gecenin yarısını uyku ile geçirir, sonra kalkıp namaz kılar, sonra gecenin kalanında yine uyurdu." buyurarak onun ibadetler konusunda örnek alınması gereken bir şahsiyet olduğunu vurgulamıştır (Müslim, Sıyâm, 190, no. 2740). Bunun yanında Peygamber Efendimiz (sas), Hz. Dâvûd'un duasını da bizlere örnek bir dua olarak öğretir: "Allah'ım! Senden senin sevgini, seni sevenin sevgisini ve beni senin sevgine ulaştıran ameli isterim. Allah'ım! Senin sevgini, bana kendimden, ailemden ve serin sudan daha sevimli kıl." (Tirmizî, Deavât, 72, no. 3490).

Dâvûd (as) Allah'a kullukta öyle bir dereceye ulaşmıştır ki Kur'an-ı Kerîm'de, dağların ve kuşların onunla beraber tesbih ettikleri ifâde edilmektedir (el-Enbiyâ 21/79; Sebe' 34/10). Bir insanın cansız görünen varlıklarla beraber tesbih etmesi her mahlûka nasip olmayacak büyük bir mazhariyettir. Müfessirler bu varlıkların tesbihinin şekli konusunda çeşitli fikirler öne sürmüşlerdir. Bir kısım müfessir bu tesbihin hakiki anlamda insanlarınki gibi gerçekleştiği kanaatinde iken bazı müfessirler ise mecâzî anlamda bir tesbih olduğu görüşündedir. Dağların ve kuşların lisân-ı hâl ile tesbih etmeleri, bizatihi varlıklarıyla Allah'ın varlığına ve kudretine işâret etmeleri anlamına gelmektedir. Ne var ki sûfîler onların tesbihinin yalnızca lisân-ı hâl ile değil, etrafındakilerin de işitebileceği tarzda, açıkça yapılan bir zikir olduğunu belirtmektedir. Fakat söz konusu tesbihin sesini duymak elbette ki herkese nasip olmayacaktır. Bazı sûfîlere göre buna yalnızca mânevî olgunluğa erişmiş özel kimseler vâkıf olacaktır. İşte Hz. Dâvûd da onlardan biridir. Rivâyete göre Hz. Dâvûd

yanlarından geçerken dağların ve kuşların zikrini işitip tesbihlerine şahitlik etmektedir.

Bursevî'ye göre hayat sırrı canlı cansız, bitki veya hayvan ne olursa olsun tüm varlıklara sirâyet etmiştir. Fakat onların bu canlılığını ancak keşif ehli kimseler anlayabilir. Dolayısıyla dağların Dâvûd (as) ile birlikte tesbih etmeleri lisân-ı hâl yahut mecâzî anlamda bir tesbih olmayıp hakiki mânada gerçekleşen bir hâdise mahiyetindedir.

Kübreviyye tarikatının pîri Necmeddin-i Kübrâ bu zikrin nasıl gerçekleştiğine dair bazı açıklamalarda bulunmuştur. Ona göre devamlı Allah'ın anılması neticesinde, zikir kişinin tüm vücudunu kaplar. İşte o zaman artık bütün azalar zikrin nuru ile aydınlanır. Bu esnada zikrin nuru kalp aynasından kişinin etrafındaki canlı ve cansız varlıklara yansır ve böylece onların sesli bir şekilde zikretmesi mümkün olur.

Dağların ve kuşların, zikrine ortak olması da Hz. Dâvûd'un Allah'ı zikretmeye olan düşkünlüğüne işâret etmektedir. Dâvûd (as) sabah akşam her ne zaman zikrederse çevresinde bulunan dağlar ve kuşlar onun zikrine kendi hallerince iştirak etmektedir (Sâd 38/18-19; el-Enbiyâ 21/80). Zira onun sesi gür, çok güzel ve etkileyicidir. Bundan dolayıdır ki güzel sesli olmak Hz. Dâvûd ile özdeşleşerek "Dâvûdî ses" ifâdesiyle anılmaya başlamıştır. Peygamber (sas) Efendimiz de etkileyici bir ses ile Kur'an okuyan Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye "Dün gece senin okuyuşunu dinlerken keşke beni bir görseydin! Dâvûd Peygamber'e verilen güzel sesten sana da verilmiş." buyururak Hz. Dâvûd'u yâd ederek latîfe etmiştir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn ve kasruhâ, 236, no. 1852.).

Öte yandan Hz. Dâvûd, kendisine kutsal kitap indirilen peygamberlerdendir. O'na Zebur verilmiştir (en-Nisâ 4/163). Dâvûd (as) onu hiç dilinden düşürmemiş, günün her vaktinde okumayı kendisine prensip edinmiştir. Ebû

Hüreyre'den nakledilen bir rivâyete göre, Peygamber (sas) Efendimiz: "Dâvûd'a (as) (Zebur'u) okumak kolaylaştırıldı. O, binek hayvanlarının sefere hazırlanmasını emrederdi, onlar da eyerlenirdi. Ancak hayvanlar eyerlenmeden önce o, (Zebur'dan) okuyacağını okurdu." (Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 37, no. 3417) buyurarak bu hususa işâret etmiştir.

Hz. Dâvûd'un ayırdedici vasıflarından birisi de hükümdar peygamber olmasıdır. Hükümdarlık ona, Câlut ile yapılan savaşta, onu öldürmesi neticesinde verilir (el-Bakara 2/251). Talut, İsrâiloğulları'nın hükümdarlarından birisidir. Talut'un komutasındaki İsrâil ordusu Câlut ile savaşır. Muharebe esnasında İsrâiloğulları, "Ey Rabbimiz! Yüreğimizi sabırla doldur; bize direnme gücü ver; kâfir kavme karşı bize yardım et" diye dua ederler. Neticede düşman bozguna uğratılır. İşte bu savaşta Dâvûd (as), Câlut'u öldürür, buna mukabil Allahu Teâlâ tarafından kendisine hükümranlık ve hikmet (nübüvvet) verilir (el-Bakara 2/246-251). Böylece Hz. Dâvûd, İsrâiloğulları içiresinde hükümdarlık ve peygamberliği şahsında bütünleştirmiş olur.

Dâvûd (as) halkın şikâyet ve çeşitli davalarının çözümü hususunda da etkin bir rol üstlenmiştir. Kur'an-ı Kerîm'de anlatıldığına göre vaktiyle iki kişi mabedin duvarına tırmanıp aniden Hz. Dâvûd'un huzuruna çıkıverir. Dâvûd (as) onları aniden karşısında görünce ürker. Onlar, "Korkma! Biz iki davacıyız. Aramızda bir mesele var. Sen bizim bu meselemizi hakkaniyete uygun bir hükme bağla. Haksızlık etme; bizi adaletli bir sonuca ulaştır." derler. Daha sonra o iki kişiden biri: "Bu adam benim samimi arkadaşım; onun doksan dokuz koyunu, benimse sadece bir koyunum var. Böyleyken, 'Onu da bana ver.' dedi, geldi gitti başımın etini yedi." diye şikâyet eder.

Bunun üzerine Dâvûd (as) şöyle der: "Bu adam senin tek

koyununu kendi koyunlarının arasına katmak istemekle gerçekten sana haksızlık etmiş. Zaten aralarında sıkı ilişki bulunanların çoğu birbirlerine haksızlık ederler. Ancak iman edip imanlarına yaraşır güzellikte işler yapan kimseler bundan müstesnadır ki böyle hakikatli insanlar da maalesef çok azdır."

Aradan çok zaman geçmemiştir ki Dâvûd (as) bu hâdisenin Allahu Teâlâ tarafından bir sınama olduğunu anlar ve hemen secdeye kapanarak rabbinden af diler. Allahu Teâlâ da onun hatasını affeder ve Hz. Dâvûd'a, "Ey Dâvûd! Biz seni bu ülkede hükümdar (halife) kıldık. O hâlde sen de insanları adalet ve hakkaniyetle yönet. Sakın hevâ ve hevesine uyma; yoksa seni Allah yolundan saptırır. Onun yolundan sapanlara, hesap gününü umursamadıklarından dolayı şiddetli bir azap vardır." buyurur (Sâd 38/21-26).

Kıssada anlatıldığı üzere Hz. Dâvûd yalnızca davacıyı dinlemiş, davalı tarafa ise olayın hakikatini sorarak kendisini savunma fırsatı tanımamıştır. Ardından bu yaptığı tutumun doğru olmadığına kanaat getirmiş ve pişmanlık duymuştur. Allahu Teâlâ da onun tevbesini kabul etmiştir.

Söz konusu hâdisede Hz. Dâvûd'un işlediği hatasının (zellesinin) ne olabileceği konusunda tefsirlerde daha farklı bilgiler yer alsa da bunların büyük bölümü Eski Ahit'te yer alan kıssalara dayandığı için pek itibar görmemiştir. Buna mukabil söz konusu pişmanlığın, Hz. Dâvûd'un verdiği hükümde hata etmesi ile ilgili olduğu kanaati daha uygun görülmüştür. Öte yandan kaynaklarda Hz. Dâvûd'un tevbesinin kırk günlük bir müddet boyunca yaptığı ibadetler ile vuku bulduğu da dile getirilmiştir. Rivâyetlere göre Hz. Dâvûd kırk gün zaruri ihtiyaçlarının dışında başını secdeden kaldırmamıştır. Hatta secdede uzun süre durmaktan alnı yara olmuş, ağlamaktan adeta gözünde yaş kalmamış-

tır. Öyle ki bu durum, gözyaşının sulaması neticesinde secde mahallinde otların bittiği şeklinde mübalağalı bir anlatıma dahi dönüşmüştür (Taberî, *Târîhu't-Taberî*, I, 481).

Hz. Dâvûd'un bu kırk günlük tevbe süreci tasavvuftaki halvet uygulamasının dayanakları arasında yer almıştır. Halvet, kulun kırk günlük bir süreyle dünya ile tüm ilişkilerini kesip ıssız bir yere çekilmek sûretiyle ibadet etmesidir. Halvete çekilen mürid bir taraftan daha önce işlemiş olduğu hata ve günahlardan tevbe ederken diğer taraftan da ruhunu tasfiye ederek kırk günün sonunda güzel ahlâk ile donanmış bir şekilde tekrar halkın arasına karışır. Hz. Dâvûd da hatası sonrası kırk gün kırk gece secdeye kapanmış, nihâyetinde Allahu Teâlâ onu affetmiştir. Onun bu davranışı kırk günlük halvet olarak yorumlanarak tasavvuftaki erbaîn uygulaması için kaynaklık teşkil etmiştir.

Öte yandan Allahu Teâlâ, sevgili peygamberi Hz. Dâvûd'a çeşitli ihsânlarda bulunmuştur. Bu husus Kur'an-ı Kerîm'de "Andolsun Dâvûd'a, tarafımızdan bir lütuf verdik."(Sebe' 34/10) âyeti ile ifade edilir. Hz. Dâvûd'un, dağlar ve kuşlarla birlikte tesbih etmesi, hatalarından dolayı Allah'a tevbe edip O'na yönelmesi, güzel sese sahip olup Zebûr'u etkileyici tarzda okuyabilmesi, güzel ahlâkı ve adâletli olması gibi nimetler ona ihsân edilen lütuflar olmalıdır.

Allahu Teâlâ, Hz. Dâvûd'a güzel ses ve hükümranlık ikrâm etmesinin yanında ona demiri işlemeyi de öğretmiştir (Sebe' 34/10-11). Böylece Dâvûd (as) demiri yumuşatmak sûretiyle dayanıklı zırhlar yapıp elinin emeğiyle geçinme yoluna gitmiştir. Bundan dolayıdır ki Peygamber (sas) Efendimiz "Hiç kimse kendi el emeğinden daha hayırlı bir yiyecek yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd (as) da kendi elinin emeğinden yer idi." buyurarak rahmetle anmaktadır (Buhârî, Büyû', 15, no. 2072).

Peygamberler yaşamları boyunca bir taraftan insanları hak yola sevk etmek için gayret ederken diğer yandan da çalışıp kimseye muhtaç olmayacak şekilde kendi geçimleri için kazanç sağlamışlardır. Hz. İdris'in terzilik, Hz. Nûh ve Hz. Zekeriyyâ'nın marangozluk yaptığı, Hz. Hûd, Hz. İbrâhim ve Hz. Sâlih'in ticaretle meşgul olduğu, Hz. Eyyûb'un çiftçilikle uğraştığı ve Peygamber (sas) Efendimiz'in ise bir müddet çobanlık yapıp ticaretle iştigal ettiği rivâyet edilir. Tıpkı diğer peygamberler gibi Hz. Dâvûd da içinde bulunduğu geniş imkânlara rağmen demircilik yaparak zırh üretmiş, böylece kendi elinin emeğiyle kazanmayı tercih etmiştir. Onun bu davranışı, hem kendi ümmetine hem de kendisinden sonra gelecek nesillere örneklik teşkil etmiştir.

Tıpkı peygamberlerde olduğu gibi Allah'ın sevgili dostları da dünya ve âhiret dengesini gözeterek bir meslek sahibi olmaya önem vermiş, öyle ki Serî es-Sakatî (sakatî; hurdacı), Ebû Hafs el-Haddâd (haddâd; demirci), Hamdûn el-Kassâr (kassâr; çamaşırcı), Ebû Bekir el-Verrâk (verrâk; kâğıtçı) ve Alâeddin Attâr (attâr; şifalı ot, baharat vs. satan kimse) gibi meşhur sûfîler mâhir oldukları meslekleri ile birlikte anılır olmuşlardır. Fütüvvet teşkilatı ve ahîlik gibi oluşumlar da bu bilinç ile kurulmuş ve toplumun maddeten ve mânen ıslahı için gayret sarf etmişlerdir. Buna mukabil onların dünyanın imarı için çalışıp kazanmaları Allah'a olan kulluklarını ihmal etmelerini gerektirmemiştir.

"Onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır. Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar." (en-Nûr, 24/37).

SÜLEYMAN (AS)

Hz. Dâvûd'un oğlu Süleyman (as) babası gibi hükümdar peygamberlerdendir. Allah Teâlâ'nın kendisine ilim öğretip hükümranlık verdiği, daima Allah'a yönelen ve şükreden güzel bir kul olan Süleyman (as), Allah Teâlâ'nın bir ikrâmı olarak karıncaların ve kuşların dilini bilmekte, rüzgâra ve cinlere hükmetmektedir. Bundan dolayı kendilerine bahşedilen nimetlerden dolayı "Bizi, mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun." diyerek rabbine daima şükür hâli üzere olmuştur (en-Neml 27/15-18; el-Enbiyâ 21/79-81).

Süleyman (as) babasının Kudüs'te inşâ etmeyi çok arzulayıp tamamlayamadığı mabedi inşâ etmeyi başarır. Peygamber (sas) Efendimiz'in bildirdiğine göre Süleyman (as), Beyt-i Makdis'i inşâ edince Allah Teâlâ'dan üç şey ister. Bunlardan ilki doğru ve isabetli hüküm verme yeteneğinin kendisine verilmesidir. İkincisi kendisinden sonra kimseye nasip olmayacak bir iktidar verilmesidir. Üçüncü olarak ise mescidin inşaatını bitirdikten sonra, 'bu mescide sadece namaz kılma düşüncesiyle gelen kimseyi annesinden yeni doğmuş gibi oradan çıkarmasını' Allah'tan niyaz eder (Nesâî, Mesâcid, 6, no. 694).

Hz. Süleyman'ın bu isteklerinden ilki kendisine veril-

miştir. Bu isteğinin nasıl tezahür ettiğine dair âyet ve hadislerde bazı bilgiler bulmak mümkündür. Kaynaklarda ifâde edildiğine göre anlaşmazlığa düşen iki kişi Dâvûd (as) ve Hz. Süleyman'ın huzuruna gelerek hâdiseyi arz ederler. Şikâyetçilerden birinin koyunları diğerinin tarlasına girerek mahsule zarar vermiştir. Dâvûd (as) koyunların değerinin tarla sahibinin zararına denk geldiği kanaatiyle koyunları ona vermeyi uygun bulur. Buna mukabil Süleyman (as) ise zarar telâfi edilinceye kadar tarlanın koyun sahibine, koyunların ise tarla sahibine verilmesinin uygun olacağına hükmeder. Kanaatini babasına aktarınca hüküm Hz. Dâvûd'un hoşuna gider ve karar bu yönde değiştirilir (Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, II, 643, no. 4138).

Kur'an-ı Kerîm'de bu husustan "Dâvûd ile Süleyman'ı da hatırla. Hani bir ekin tarlası hakkında hüküm veriyorlardı. Çünkü halkın koyunları o ekine girmişti. Biz de hükümlerine şahit olmuştuk. Böylece bunu (bu fetvayı) Süleyman'a biz anlatmıştık. Biz, onların her birine hüküm (hükümdarlık, peygamberlik) ve ilim verdik." (el-Enbiyâ, 21/78-79) âyetleriyle bahsedilmektedir. Burada da ifade edildiği üzere Hz. Süleyman ilk duasının karşılığını bulmuş, ona isabetli hüküm verme kabiliyeti bahşolunmuştur.

Hz. Süleyman'ın Allah Teâlâ'dan istediği ikinci husus da gerçekleşmiştir. Öyle ki onun hükümranlığı görenleri hayran bırakmaktadır. Zira o, Allah Teâlâ tarafından olağanüstü şekilde desteklenmiştir. Bu bağlamda öncelikle onun emrine rüzgâr verilir. Böylece rüzgârlar onun istediği istikamette eser (Sâd 38/36). Bunun yanında kendisine kuş ve karıncalarla konuşma kabiliyeti de verilir.

Hz. Süleyman bir gün insanların yanında cinler ve kuşlardan oluşan ordularıyla yola koyulur. Karınca Vadisi'ne geldiklerinde karıncalardan birisi "Ey Karıncalar! Hemen

yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkında olmadan sizi ezip geçmesin!" der. Onu duyan Süleyman (as) tebessüm ederek, "Ey Rabbim! Beni, Bana ve ana-babama lütfettiğin sayısız nimete şükretmeye ve her zaman seni razı edecek işler yapmaya muvaffak kıl. Beni şefkat ve merhametinle hayırlı kulların zümresine dâhil eyle." diye dua eder.

Yine bir gün Süleyman (as) kuşları gözden geçirir ve "Allah Allah! Hüdhüd'ü neden göremiyorum; yoksa kayıplara mı karıştı? Bana neden burada olmadığına dair geçerli bir mazeret bildirmediği takdirde onu çok ağır bir şekilde cezalandıracağım, hatta boynunu koparacağım." der.

Aradan çok zaman geçmeden huzuruna gelen Hüdhüd, "Senin bilmediğin bir şeyler öğrendim; dahası sana Sebe halkıyla ilgili sağlam haberler getirdim. Ben Sebe halkını (Belkıs adlı) bir kadın hükümdarın yönettiğine tanık oldum. O kadına her türlü imkân verilmiş. Muhteşem de bir tahtı var. Fakat gördüm ki o kadın hükümdar da halkı da Allah'ı bırakıp güneşe tapıyorlar. Şeytan onlara yaptıkları işleri cazip göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden de doğru yolu bulamayacak hale gelmişler. Hâlbuki onların göklerde ve yerde gizli olan her şeyi açığa çıkaran, gizli saklı tuttuklarını da açığa vurduklarını da bütün gerçekliğiyle bilen Allah'a secde edip O'na boyun eğmeleri gerekmez mi? O Allah ki kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur; mutlak hükümranlık sahibi O'dur."

Hüdhüd'ün bu sözlerinin üzerine Süleyman (as) şöyle karşılık verir: "Göreceğiz bakalım doğru mu söylüyorsun yoksa yalan mı?" Ardından bir mektup verir ve onlara ulaştırmasını ve buna nasıl cevap vereceklerini gözlemlemesini ister.

Sebe Melikesi Belkıs, mektubu aldıktan sonra ileri gelen adamlarına dönerek "Efendiler! Bana önemli bir mektup

gönderildi. Süleyman'dan gelen bu mektupta şöyle yazıyor: 'Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla. Sakın bana meydan okumaya kalkışmayın. Gelin, bana itaat ve teslimiyetinizi bildirin.' Efendiler! Şimdi ne yapmam gerektiği hususunda bana görüşünüzü bildirin. Bildiğiniz gibi ben sizin görüşünüzü almadan kesin bir karar vermem."

Orada bulunanlar şöyle cevap verirler: "Biz güçlü ve savaşçı bir milletiz. Gerekirse Süleyman'ın ordusuyla da savaşırız. Bununla birlikte ferman sizindir. Siz düşünüp tartın ve sonunda neye karar verirseniz onu emredin."

Bunun üzerine Belkıs şöyle der: "Gerçek şu ki hükümdarlar bir ülkeye girdiklerinde oranın altını üstüne getirirler. O ülkenin ileri gelenlerini hor-hakir duruma düşürürler. En iyisi ben onlara bir elçi heyetiyle birtakım değerli hediyeler göndereyim. Bakayım elçiler nasıl bir haberle geri dönecekler."

Belkıs'ın bu sözü tasavvufta farklı bir yorum ile anılmaktadır. Söz gelimi Bâyezit-i Bistâmî buradaki hükümdarı mârifete, ülkeyi ise kalbe benzetir. Ona göre istila edilmiş ülkede her şeyin harap olması gibi mârifetin girmiş olduğu gönülde de Allah'tan gayrı her şey (mâsivallah) yok olur. Artık yalnızca o gönülde Allah kalır.

Bu hâdiseyi tecrübe ettiğini söyleyen büyük sûfî Ebû Hafs el-Haddâd da "Allah hakkında mârifet sahibi olduğumdan beri gönlüme hak ya da batıl hiçbir şey girmedi." diyerek aynı âyete atıfta bulunur.

Kuşeyrî'nin de söylediği gibi kişinin kalbini Allah'ın zikri istila ettiğinde kul artık nefsânî arzulardan uzaklaşır ve Allah'tan gayrısını müşahede edemez hale gelir. Yalnız rabbi ile meşgul olur. Adeta Allah'tan başka her şey onun nazarında yok olur. Tabii bunun gerçekleşmesi de kulun Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından sakınması, nafile iba-

detlerle yaşantısını Allah'ın rızasına uygun bir hale getirmesine bağlıdır. Bunlar yerine getirildiğinde mârifetullahı elde etmede önemli adımlar atılmış olacaktır.

Belkıs'ın gönderdiği heyet yanlarında getirdikleri hediyelerle birlikte Hz. Süleyman'ın huzuruna çıkar. Süleyman (as) onlara "Ne o, yoksa siz beni yardıma muhtaç sandınız da bu hediyelerle bana malî yardımda mı bulunuyorsunuz? Allah'ın bana lütfettiği nimetler sizin getirdiklerinizden çok daha değerlidir. Kaldı ki getirdiğiniz bu hediyelere muhtaç olan ben değil sizsiniz; böyle hediyeler ancak sizin gibileri sevindirir. Şimdi hediyelerinizle birlikte kavminizin yanına dönün. Hiç şüpheniz olmasın ki karşı koyamayacakları bir orduyla onların üstüne yürüyeceğiz ve böylece onları aşağılanmış, küçük düşürülmüş bir halde yurtlarından sürüp çıkarırız."

Hz. Süleyman'ın bu kararlı tutumu karşısında Belkıs teslim olmak ve ona itaat ettiğini bildirmek üzere Hz. Süleyman'ın huzuruna çıkmaya karar verir. Bunu öğrenen Süleyman (as) etrafında bulunanlara "Efendiler! Onlar bize gelip teslim olmadan önce hanginiz o kadın hükümdarın tahtını alıp bana getirebilir?" der. Bunun üzerine becerikli cinlerden biri "Ben onun tahtını daha sen yerinden kalkmadan huzuruna getirebilirim. Çünkü ben hem o tahtı getirecek güce sahibim hem de onun yerine başka bir tahtı getirmeme hususunda güvenilir biriyim." der. Bu esnada Allah tarafından kendisine özel bir ilim bahşedilen birisi çıkıp "Sen gözünü açıp kapayıncaya kadar ben o tahtı huzuruna getirebilirim." der ve ardından Hz. Süleyman, tahtı yanı başında bulur. Bunun üzerine Süleyman (as) "İşte bu bana rabbimin bir lütfudur. Böylece rabbim beni şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim konusunda sınıyor. Gerçek şu ki her kim Allah'a iman ve itaat üzere şükrederse kendi iyiliği için şükretmiş olur.

Kim de nankörlük ederse, bilin ki benim rabbim kimsenin şükrüne muhtaç değildir. O, şükretmeyene bile bolca nimet verecek kadar cömerttir." der.

Daha sonra Hz. Süleyman yanındakilere Belkıs'ın tahtını tanıyamayacağı şekilde değiştirmelerini emreder. Belkıs gelince kendisine tahtı gösterilir. İlk başta tereddüt etse de kendisinden önce tahtının gelmiş olduğunu anlar. Daha sonra köşkün salonuna götürülen Belkıs, billur zemini görünce suyla dolu zanneder ve eteklerini yukarı çeker. Zeminin billurdan olduğu kendisine bildirilince "Ben bunca yıldır güneşe taparak kendime yazık etmişim. Ama şimdi Süleyman'la birlikte âlemlerin rabbi Allah'a teslim oldum." der (en-Neml 27/15-44).

Hz. Süleyman, kuşlar ve karıncalarla iletişim kurmasının yanında atları da çok sevmektedir. Öyle ki bir seferinde bu sevgisi onu rabbini anmaktan geri bırakacak dereceye varmıştır. Hz. Süleyman bir akşamüstü zarif duruşlu atlar görmüş, güneş batıncaya kadar onları seyretmekle meşgul olmuştur. Bu zaman zarfında yapması gereken ibadetleri aksattığı için pişman olarak, "Şimdi ben atları sevmeyi rabbimi zikretmeye tercih etmiş oldum. Getirin bana onları!" der. Atlar getirilince kendisini ibadetten alıkoyan at sevgisini tamamıyla gönlünden çıkartmak gayesiyle onları -şekli hususunda farklı rivâyetler olmakla birlikte- kendisinden uzaklaştırır (Sâd 38/31-33).

Hz. Süleyman'a bakırdan yararlanma hususunda da bilgi verilmiş, böylece bakır madeni, krallığının temel zenginlik kaynaklarından biri hâline gelmiştir. Bunun yanında cinler de Hz. Süleyman'ın emrine verilir. Cinler ve şeytanlar, Hz. Süleyman için bina, mabet ve heykel gibi alanlarda şehrin imarı için çalışmakta, dalgıçlık yaparak denizden değerli taşları çıkartıp Hz. Süleyman'ın emirleri doğrultusunda muh-

telif işlerde çalışmaktadır. Hz. Süleyman ömrünün sonuna kadar Allah'a yürekten tâbi kalmış bir peygamber olarak yaşamış, büyü, sihir ve putperestlik gibi küfür içeren sapkınlıklardan uzak durmuştur (el-Bakara 2/102). Hz. Süleyman'ın ölüm anı geldiğinde etrafındaki cinler onun vefatını fark edememişlerdir. Öyle ki onun ölümünü bir ağaç kurdunun asasını kemirmesi neticesinde düşmesi ile anlayabilmişlerdir (Sebe' 34/12-14; el-Enbiyâ 21/82). Bu durum cinlerin sanıldığı kadar kabiliyetli, her şeyi bilen varlıklar olmadığını, bunun aksine yanı başlarında olan bitenden dahi haberdar olamayacak acizlikte olduklarını göstermektedir.

Öte yandan Allah tarafından kendisine özel bir ilim bahşedilen birisinin çıkıp Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar Hz. Süleyman'ın huzuruna getirmesi, Allah'ın bazı kullarına bahşettiği kerâmet hâdisesinin örneklerinden biri olarak yorumlanmaktadır. Kerâmet, takvâ sahibi sâlih kulların yaşadığı olağan üstü hallerdir. Allah'ın sevdiği kullarına bir ikrâmı olarak zuhur eden bu haller, kulun imanının takviyesi hususunda önem arz etmektedir. Ne var ki asıl kerâmetin Allah'ın rızası yolunda istikamet üzere kalabilmek olduğunu vurgulayan sûfîler kendilerinde zuhur eden kerâmetleri gizlemeyi daha uygun görmüşlerdir.

Hz. Süleyman'ın hükümranlık ve adaletli hüküm verme yönündeki duası kabul olmuş ve örneklerde olduğu gibi bizzat tecrübe ederek gerçekleşmiştir. Onun üçüncü isteği olan inşâ ettiği Beyt-i Makdis'e, namaz kılma düşüncesiyle gelen kimsenin annesinden yeni doğmuş gibi günahsız bir şekilde çıkarması duası ise Hz. Peygamber'in (sas) de ümit ettiği bir istektir. Nitekim Peygamberimiz (sas) onun hakkında "Süleyman'ın ilk iki dileği gerçekleşmiştir; üçüncüsünün de kendisine verilmiş olmasını umarım." buyurmaktadır (İbn Mâce, İkâmetü's-salâvat, 196, no. 1408).

İLYÂS (AS), ELYESA‘ (AS) VE ZÜLKİFL (AS)

Kur’an-ı Kerîm’de, tarih boyunca insanlığa Allah’ın varlığını ve birliğini ilan edip onları hak yola sevk etmek üzere pek çok peygamber gönderildiğinden bahsedilmektedir. Her millete bir peygamber gönderilmiş ve hiçbir toplum davetten mahrum bırakılmamıştır. Bu bağlamda yüz yirmi dört bin peygamberin gelip geçtiği, insanlığı doğruya sevk etmek için canla başla faaliyet gösterdiği ifade edilmektedir. Kur’an-ı Kerîm’de söz konusu peygamberlerden bazıları isimleriyle anılmaktadır. İsmi zikredilen bu peygamberlerden bazılarının kıssaları uzun uzun ve tekrar tekrar anlatılırken bir kısmının ise yalnızca adından ve öne çıkan bazı niteliklerinden bahsedilmekle yetinilmiştir. Örneğin Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. Nûh ve Hz. Îsâ gibi peygamberlerin isimleri onlarca defa geçmekte ve kıssaları insanlığa ibret olması için yeri geldikçe tekrarlanmaktadır. Buna mukabil Hz. İlyâs, Hz. Elyesa‘ ve Hz. Zülkifl gibi peygamberlerin isimleri birkaç defa geçmekte ve hakkında çok fazla mâlûmat bulunmamaktadır.

Hz. İlyâs, Hz. Elyesa‘ ve Hz. Zülkifl peygamberler İsrâiloğulları’na gönderilmiş peygamberlerdir. İsrâiloğulları Hz. Ya‘kûb’un ikinci ismi yahut lakabı İsrâil’e atfen onun soyundan gelen kimselere verilen addır. Kur’an-ı Kerîm’de

Benî İsrâil yahut Yehûd kelimeleri ile söz edilen İsrâiloğulları, Peygamber (sas) Efendimiz'in de tebliğ sürecinde muhatap olduğu bir topluluktur.

İsrâiloğulları ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ'nın Firavun ile olan mücadelesi başta olmak üzere kendilerine gönderilmiş peygamberlerin kıssaları üzerinde önemle durulmaktadır. Böylece İsrâiloğulları'nın başlarından geçen hâdiselerden başta Mekkeli müşrikler olmak üzere ağırlıklı olarak Medine'de yaşayan Yahudi topluluğun ibret alıp aynı hataları tekrar etmemeleri hedeflenmektedir.

İsrâiloğulları'nı konu edinen kıssalarda, Allah'ın varlığına, birliğine ve gönderdiği peygamberlere iman etmenin önemi, rasûl ve nebilerini inkâr edip onlara karşı direnç gösterenlerin kötü âkıbeti gibi hususların öne çıktığı görülmektedir. Kıssalarda, özellikle Medine döneminde Yahudilerin Peygamber Efendimiz'e karşı gösterdikleri inatçı ve inkârcı tavırları sebebiyle İsrâiloğulları'nın daha önceden peygamberlerine karşı işledikleri hatalar; kutsal kitaplarını tahrif etme, verilen sözlerde durmama ve peygamberleri öldürme derecesine varan azgınlıkları konu edilmiştir. Buna mukabil İsrâiloğulları'na Allah Teâlâ'nın bahşetmiş olduğu nimetler ve buna karşı göstermiş oldukları tavırlar ve akıbetleri hatırlatılarak aynı hataları işlememeleri konusunda uyarılmışlardır.

Kur'an-ı Kerîm'de Peygamber (sas) Efendimiz'in muhataplarının ibret alması için hayırla yâd edilen peygamberlerden birisi de Hz. İlyâs'tır. O, Hz. Süleyman'dan sonra İsrâiloğulları'na gönderilmiş nebiler arasında zikredilir. İlyâs Peygamber'in gönderildiği toplum zaman geçtikçe kendilerine indirilen hak dinden uzaklaşmış, Ba'l adını verdikleri bir tanrıya tapınmaya başlamıştır. Esas itibariyle İsrâiloğulları zaman zaman Allah'tan başka varlıkları kendilerine tanrı

edinmeye meyyal bir kavimdir. Henüz Hz. Mûsâ'nın sağlığında, rabbi ile buluşmak için Tur-i Sînâ'ya çıktığı günlerde kendilerine bir buzağı putu edinen bu kavmin daha sonraki peygamberler dönemlerinde farklı putları kendilerine tanrı edinmeleri hiç de şaşılacak bir husus değildir. Allah'a inanmakla birlikte kendilerine somut, elle tutulabilir bir varlığı tanrı edinme tabiatındaki insanın boğa yahut başka bir cismi putlaştırması da her zaman için söz konusu olabilmiştir. İşte İlyâs Peygamber'in mücadele ettiği toplum da Ba'l'i kendilerine ilâh edinmiş, yaratma, ihsân ve ikrâm etme, bereket verme gibi güzel vasıfları ona nispet etmişlerdir. Hz. İlyâs da içlerinde bulundukları küfür hâli, yanlış inanç, tutum ve alışkanlıklardan onları kurtarmak üzere gönderilmiştir.

Kur'an-ı Kerîm'de ifade edildiğine göre İlyâs (as) kavmini, "Allah'tan hiç mi korkmaz, sakınmazsınız? Siz o mükemmel yaratıcıyı, sizin ve gelip geçmiş atalarınızın rabbi olan Allah'ı bırakıp Ba'l'e tapıyorsunuz, öyle mi?" sözleriyle uyarmaktadır. Böylece o, kavmini, gittiği yanlış yoldan çevirmeye gayret etmektedir. Hz. İlyâs'ın tebliğ çabalarına rağmen halkı ise onu yalanlamış ve helâk olan diğer pek çok kavim gibi kötü âkıbete müstahak olmuştur. Halkının bu vahim durumu karşısında İlyâs Peygamber ise onları doğru yola çekme gayreti ve rabbine olan bağlılığı neticesinde sonraki nesiller arasında övgü ile anılmakla mükâfatlandırılmıştır. Nitekim Allah Teâlâ onu "Selâm olsun İlyâs'a, şüphesiz biz, iyileri işte böyle mükâfatlandırırız." buyurarak övgüyle yâd etmektedir. Zira o daima, Allah Teâlâ'ya yürekten inanıp güvenen bir kul olmuştur (es-Saffât 37/123-126).

Kur'an-ı Kerîm'de ve hadislerde Hz. İlyâs ile ilgili anlatılanlar bunlarla sınırlı olmasına rağmen bazı kaynaklarda özellikle Yahudi ve Hristiyan kültürlerinden aktarılan (İsrâiliyyât kaynaklı) bilgilere rastlanabilmektedir. Bu bağ-

lamda İlyâs Peygamber'in ölmediği, ölümsüzlük sırrına erdiği, denizde dara düşenlerin yardımına koştuğu ve yılda bir defa Hızır ile buluştuğu gibi inançlar halk arasında yaygın bir şekilde dilden dile aktarılmaktadır. Öyle ki onların buluştuklarına inanılan gün, Hıdrellez adı verilen bir bayram olarak da kutlanır hale gelmiştir. Hızır ve İlyas isimlerinin birleşmesinden oluşan Hıdrellez, her yıl Mayıs ayının altıncı günü bir araya geldikleri düşünülen günü ifade etmektedir. Bu günün, doğanın yeniden canlanıp baharın başladığı zaman dilimi olduğu kabul edilerek çeşitli etkinliklerle kutlanması Orta Asya ve Ortadoğu merkezli olarak adet hâline getirilmiştir. Ne var ki İslam öncesi din ve kültürlerde doğmuş olan Hıdrellez bayramı ve uygulamalarının İslâm'da yeri bulunmamaktadır.

Öte yandan Kur'an-ı Kerîm'de peygamberlerin uzun aralıkların ardından gönderildiği gibi bazen ardarda bazen de aynı zaman dilimi içerisinde zuhur ettiği zikredilmektedir. Hz. İlyâs ile çağdaş olan Hz. Elyesa' da İsrâiloğulları'na gönderilmiş peygamberlerdendir. Her iki peygamberin aynı dönemde yaşadığı, Hz. İlyâs'ın sefere çıktığı zamanlarda Hz. Elyesa'ı yerine vekil bıraktığı rivâyet edilmektedir. Kur'an-ı Kerîm'de "(Ey Peygamber!) İsmâil, Elyesa' ve Zülkifl'i de an. Çünkü onlar da bizim katımızda hayırlı kullardır." (Sâd 38/48) âyeti onun faziletini öne çıkararak diğer peygamberler arasındaki yerini göstermesi bakımından önemlidir.

Hz. Elyesa'ın hayırla yâd edilen bir kul olması nübüvvet vazifesi ile doğrudan alâkalıdır. Nitekim Allah Teâlâ, onun hakkında "İsmâil, Elyesa', Yûnus ve Lût'a da hidâyet ve peygamberlik ihsân ettik; böylece hepsini diğer insanlara üstün kıldık" buyurmakta, böylece onun büyüklüğüne işâret etmektedir (el-En'âm 6/86). Yaşamı boyunca İsrâiloğulları'nı imana davet eden Hz. Elyesa'ın, İlyâs Peygamber'den son-

ra yürüttüğü nübüvvet vazifesini kendisinden sonra Zülkifl Peygamber devralmıştır.

Zülkifl (as), Kur'an-ı Kerîm'de ismi geçen peygamberlerden birisidir, Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Zülkifl'in hayırlı ve sabreden kimselerden olduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı Allah Teâlâ'nın şefkat ve merhametine mazhar olmuştur (Sâd 38/48; el-Enbiyâ 21/85-86). Rivâyete göre Zülkifl olarak anılması, Elyesa‘ Peygamber'in yaşlılığı döneminde ona verdiği söz ile ilgilidir. Elyesa‘ Peygamber kendisinden sonra halefi olacak birisini ararken gündüzleri oruç tutarak, geceleri ise ibadetle geçirecek ve bunun yanında insanlarla olan muamelelerinde de öfkelenmeden hareket edebilecek birisi olmasına dikkat eder. Zülkifl (as), tüm bu şartlara riâyet edeceği vaadinde bulunur. Ömrü boyunca da mümkün mertebe bu sözüne riâyet eder. Hz. Zülkifl'in bu söze kefil olmasından dolayı o, Zülkifl olarak anılır hale gelir (*TDV İslam Ansiklopedisi*, XLIV, 569).

Kaynaklarda, Zülkifl Peygamber'in adının nereden geldiği hususunda daha farklı rivâyetler bulunmaktadır. Tüm bu rivâyetler incelendiğinde onun dünyalığa önem vermeyen vaktini Allah'a kulluk doğrultusunda ibadet ve taat ile geçiren zâhid bir kul olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Hz. Zülkifl'in tüm müslümanlar ve özellikle tasavvuf ehli için örnek bir şahsiyet olduğu hemen anlaşılmaktadır.

Söz konusu üç peygamber, kavimleri ile olan mücadelelerinde daima sabreden kul olma vasfını kaybetmemiş, Allah'ın emri doğrultusunda tebliğlerini yerine getirmişlerdir. Allah Teâlâ diğer peygamberlerden bahsederken sabra vurgu yaptığı gibi Hz. Zülkifl'in de sabırlı bir kul olduğunu vurgulamaktadır. "İsmâil'i, İdris'i ve Zülkifl'i de hatırla. Hepsi de sabreden kimselerdendi. Onları rahmetimize gark ettik; çünkü onlar sâlih kimselerdi." (el-Enbiyâ 21/85-86).

Allah Teâlâ tebliğ sürecindeki mücadelelerinde karşılaştıkları sıkıntılı hallere direnç göstererek onları aşmaları dolayısıyla peygamberlerin sabırlı kimseler olma vasıflarını öne çıkararak onlardan övgüyle bahsetmektedir. Bu yönleri ile onlar, sabrın en güzel örneklerini teşkil etmektedirler. Kur'an-ı Kerîm'de anlatılan sabır sahibi peygamberler aynı zamanda çeşitli sıkıntı ve psikolojik işkencelere tâbî tutulan Peygamber (sas) Efendimiz için de moral ve teselli kaynağı olmuştur.

Peygamber (sas) Efendimiz Mekke döneminde kendisine inanan az sayıdaki mümin ile birlikte Mekkeli müşriklerin çeşitli baskı ve ambargolarına maruz kalmıştı. Öyle ki müşriklerin amansız baskıları suikast girişimine dahi varmıştı. Maruz kaldığı tüm kötü davranışlar karşısında Hz. Peygamber (sas) sabredip direnç göstermiş, Hak bildiği yoldan dönmemiş ve neticede kendisinin ve ona inananların dünyaları da âhiretleri de mamur olmuştur.

Necmeddîn-i Kübrâ, Allah'a itaat ve ona isyan etmekten sakınma yolundaki meşakkatlere, hayatta karşılaşılacak aile, mal mülk ile ilgili yahut da kişinin bizzat kendisiyle ilgili sıkıntılara sabretmesi durumunda güzel kulluk mertebesine ulaşıp Allah'ın rahmetine vâsıl olabileceğini belirtir. Zira Allah Teâlâ sabır ehli peygamberler hakkında "Onları rahmetimize gark ettik." buyurmaktadır (el-Enbiyâ 21/86). Buradan hareketle peygamberi örnek alan kimselerin de Allah'ın rahmetine mazhar olacakları ifade edilmiştir (*et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*, IV, 246).

Peygamber (sas) Efendimiz'in , "Müminin durumu ne ilginçtir! Her hâli kendisi için hayırlıdır ve bu durum yalnız mümine mahsustur. Başına güzel bir iş geldiğinde şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir sıkıntı geldiğinde ise sabreder; bu da onun için hayır olur." (Müslim, Zühd ve rekâik,

64) sözleri de müminin sabır sayesinde daima kazançlı çıkacağını müjdelemektedir. Peygamber (sas) Efendimiz, zaman zaman ashabına anlattığı peygamber kıssalarıyla karşılaştıkları sıkıntılı haller karşısında sergilemeleri gereken tavrı bir taraftan uygulamalı olarak gösterirken diğer taraftan da "Vücuduna batan bir dikene varıncaya kadar, müslümanın başına gelen her bir musibet sebebiyle hataları affolunur." (Müslim, Birr ve sıla, 49) hadisinde olduğu gibi sözlü olarak da onlara telkinlerde bulunmuştur. Hz. İyâs, Hz. Elyesa' ve Hz. Zülkifl peygamberlerin mücadelelerinde de biz müminlerin çıkaracağı dersler ve ibretler bulunmaktadır.

Hz. İlyâs, Hz. Elyesa' ve Hz. Zülkifl peygamberler hakkında Kur'an-ı Kerîm'de yer alan bilgiler yalnızca burada zikrettiğimiz mâlûmattan ibarettir. Kur'an-ı Kerîm'de onların sadece isimleri ve önemli vasıfları üzerinde durulmuş, kıssalarından ve hayat hikâyelerinden ayrıntıları ile bahsedilmemiştir. Burada dikkat edilmelidir ki; Kur'an-ı Kerîm ve hadisler haricinde haklarında anlatılan hikâye ve kıssalar daha çok diğer din ve kültürlerden aktarılan bilgilerdir. Bunun için söz konusu peygamberler hakkında anlatılanlara ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Genel ilke olarak; peygamberlerin saygınlığına gölge düşürecek hikâye ve kıssaların gerçek hâdiselerle ilgisi bulunmadığı hatırdan çıkarılmamalıdır.

YÛNUS (AS)

Allahu Teâlâ'nın insanları uyarıp doğru yola girmelerini öğütlemesi için gönderdiği elçilerinden birisi de Yûnus (as) peygamberdir. Kur'an-ı Kerîm'de kendisinden Yûnus ismi ve balık sahibi anlamına gelen Zünnûn ve Sâhibü'l-hût adları ile bahsedilmektedir. Hz. Yûnus, kendisine vahiy verilerek âlemlere üstün kılınan sâlih bir peygamberdir. Babasının Mettâ isimli sâlih bir kimse olduğu belirtilmektedir.

Peygamber (sas) Efendimiz ashabına peygamberler arasında ayrım yapılmamasını öğütlerken Hz. Yûnus örneğini vererek "Ben kimse için Yûnus b. Mettâ'dan daha faziletlidir diyemem!" (Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 35, no. 3415) ve "Sizden hiç biriniz benim Yûnus'tan daha hayırlı olduğumu söylemesin!" (Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 35, no. 3412) buyurmak sûretiyle kendisinin veya başka bir peygamberin diğer peygamberlerden üstün tutulmasının uygun olmadığını bildirmektedir.

Hz. Yâkub'un oğlu Bünyamin'in kabilesinden olduğu kaynaklarda belirtilen Yûnus (as), putperest Ninova halkına gönderilmiş, onları Allah'a iman konusunda uyarmıştır. Ninova (Ninevâ), Asur Krallığı'na başkentlik yapan ve harabeleri günümüz Irak sınırları içerisinde Dicle kenarındaki Mu-

sul bölgesinde bulunan bir şehirdir. Yûnus (as) gönderildiği bu Ninova halkını, gittikleri yolun doğru olmadığı hususunda, çok uyarmış, onlara hakikatleri anlatmış, Allah'ın emir ve yasaklarını bildirmiş fakat onlar iman etmemişlerdir. Onun bu uğraşlarının otuz üç yıl boyunca devam ettiği rivâyet edilmektedir. Ne var ki bu uzun süreçte kendisine yalnızca iki kişinin iman ettiği belirtilmektedir.

Ninova halkı hidâyetleri için kendilerine gelen peygamberi yalnızca yalanlamakla kalmamış, ona hakaret etmelerinin yanında onunla alay ederek toplum içerisinde onu küçük düşürmeye çalışmışlardır. Yûnus (as) kavminin inatçı ve nankör tavırları üzerine onlardan ümidini kesmiş ve Allah'tan onları helâk etmesini isteyerek beddua etmiştir. Fakat bu kararında çok aceleci davrandığı kendisine bildirilerek kırk gün daha tebliğde bulunması emredilmiştir. Kırk günlük müddet boyunca kavminin inkârcılıkta diretmesi üzerine Hz. Yûnus öfkeyle onları bırakıp ülkesini terk etmiştir. Bu arada kırk günlük sürenin sonunda işâretleri aşikâr olmaya başlayan azabın kendilerini helâk edeceğini gören halk tevbe ederek Hz. Yûnus'un getirdiği dine iman etmiştir.

Allahu Teâlâ bu kavim hakkında şöyle buyurmuştur: "Yûnus'un kavminden başka, keşke (azabı görmeden) iman edip, imanı kendisine fayda veren bir tek memleket halkı olsaydı! (Yûnus'un kavmi) iman edince, dünya hayatında onları zelil ve perişan edecek bir azaptan uzaklaştırıp onları belli bir süre daha dünya nimetlerinden faydalandırdık." (Yûnus 10/98) Onların tevbesinin kabul edilmesi, henüz azap kendilerine gelmeden, mükellefiyetleri devam ettiği bir süreçte iman etmeleri sebebiyledir. Diğer peygamberlerin kavimlerinin ise hakikati anlamaları ancak azaba uğradıklarında mümkün olabilmiştir. Ne var ki o vakitten sonra iman ettik-

lerini söylemeleri tıpkı Firavun'un imanının kabul olmadığı gibi onlara fayda vermemiştir.

Yûnus (as), içerisi tıka basa yükle dolu bir gemiye binerek yaşadığı şehirden ayrılmıştır. Ne var ki işler ters gitmiş, bindiği gemi bir müddet sonra suyun ortasında durmuş veya bir fırtınaya yakalanmıştır. Oldukları yerden hareket edememeleri yahut batma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaları üzerine gemiciler bu hâdiseye içlerinden birisinin sebep olduğu fikrini öne sürmüşler ve o kimseyi bulmak için adetleri olduğu üzere kura çekmeyi teklif etmişlerdir. Çekilen kura Hz. Yûnus'a çıkmıştır. Hz. Yûnus bu esnada yaptığı hatanın farkına varmıştır. O, Allah'ın kendisine tevdi ettiği nübüvvet vazifesini kavmine kızarak bırakıp gitmiştir. Bundan dolayı da pişmanlıklar içerisinde kendisinin suçlu olduğunu onlara anlatmıştır. Gemidekiler belânın sebebinin Yûnus (as) olduğu düşüncesiyle onu gemiden dışarıya atmışlardır (Sâffât 37/139-141).

Yûnus (as) suya düştüğü esnada bir balık çıkıp onu yutuvermiş, daha sonra balığın karnında karanlıklar içerisinde "Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni bütün eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten kendine zulmedenlerden oldum." diye dua ederek tevbe etmiştir. Bunun üzerine Allahu Teâlâ dualarını kabul etmiş ve onu içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarmıştır (Enbiyâ 21/87).

Hz. Yûnus'un bu duası, Peygamber (sas) Efendimiz'in de ashabına zaman zaman özellikle sıkıntılı anlarında okumalarını tavsiye ettiği bir duadır. Zira Sa'd b. Ebû Vakkâs tarafından nakledildiğine göre Rasûlüllah (sas) bir seferinde şöyle buyurmuştur: "Zü'n-nûn'un (Yûnus'un) balığın karnında iken yaptığı dua şöyleydi: 'Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni bütün eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten kendine zulmedenlerden oldum.' Müslüman bir kişi bir şey için

bu duayı yaparsa, Allah onun duasını mutlaka kabul eder." (Tirmizî, Deavât, 81, no. 3505)

Balığın karnından kurtulan Yûnus (as), hâlsiz ve bitkin bir halde ıssız bir sahile çıkmıştır. Bu esnada Allahu Teâlâ, ona gölge yapıp güneşten koruması için sahilde geniş yapraklı bir ağaç bitirmiştir.

Yaşanan bu hâdiseden sonra Allahu Teâlâ, Hz. Yûnus'u tekrar nüfusu yüz binden fazla olan kavmine peygamber olarak göndermiş, bu kez onlar Yûnus'un çağrısına uyup onun getirdiği dine iman etmişlerdir. Böylece kendilerinden önceki toplumların uğradıkları hazin sondan uzaklaşmış, dünyada zelil ve perişan olma durumundan sıyrılmışlardır. Buna mukabil Allahu Teâlâ da onları hayatlarının sonuna kadar dünya nimetlerinden faydalandırmıştır. (İlgili âyetler için bkz. Yûnus 10/98, Enbiyâ 21/87, 88, Kalem 68/48-50, Sâffât 37/139-148)

Hz. Yûnus'un hayatını ve yaşadığı ibret dolu hâdiseleri ashâbına ders almaları için yeri geldikçe anlatan Peygamber (sas) Efendimiz, bir defasında Mekke ve Medine arasındaki Herşâ yokuşundan ashâbı ile geçerken onlara bu tepenin hangi tepe olduğunu sormuş, onlar "Herşâ Tepesi'dir." (Müslim, Îmân, 269, no. 421) diye cevap verince Peygamber (sas), "Yûnus'u yuları hurma lifinden olan kızıl bir dişi deve üstünde, yünden bir cübbe giymiş şekilde, telbiye getirerek (lebbeyk diyerek) bu vadiden geçerken görür gibiyim." buyurmuştur (İbn Mâce, Menâsik, 4, no. 2891).

Hz. Yûnus kıssası, tebliğ etme konumundaki kimselerin karşılaşacakları her türlü sıkıntıyı sabır ve azimle karşılaması gerektiğini gösteren güzel bir misaldir. Bunun içindir ki Kur'an-ı Kerîm'de Yûnus (as) örnek gösterilerek Peygamber (sas) Efendimiz'e sabır tavsiye edilmektedir:

"(Ey Peygamber!) Rabbinin sana yüklediği elçilik görevi-

nin zorluklarına sabret. Sakın balığın yuttuğu kimse (Yûnus) gibi sabırsız olma. Hani o (imana gelmeyen kavmini rabbinden izinsiz terk ettiği için pişman olmuş ve) balığın karnında derin üzüntüyle rabbine yalvarmıştı. Eğer rabbinin rahmet ve inâyeti onun imdadına yetişmeseydi, (balığın karnı ona mezar olacaktı). Andolsun ki o perişan halde ıssız bir sahile atıldı. Sonra rabbi onu (yeniden) peygamber olarak seçip faziletli kullarının arasına kattı." (Kalem 68/49, 50).

Hz. Yûnus'u sabırsızlığa iten sâik hiç şüphesiz her insanın zayıf yönü olan öfkedir. Öfke, karşılaştığı olumsuz durumlar karşısında insanda oluşan intikam alma ve cezalandırma isteğidir. Fakat bu istek insanı normal zamanda yapmayı düşünmeyeceği bazı yanlış fiilleri işlemeye sevk edebilmektedir. Zira öfkeye kapıldığında insanın aklı başından gidip sağlıklı düşünme yetisi ortadan kalkmakta ve bu esnada o, istenmeyen davranışlar sergileyebilmektedir. Bundan dolayıdır ki Peygamber (sas) Efendimiz daima ashabına öfkeye hâkim olup sabretmeyi, bunun yanında gazap anında sövme ve kötü konuşma gibi olumsuz davranışlardan uzak durmayı öğütlemiştir. Onun "Pehlivan, rakiplerini yenen kişi demek değildir. Gerçek pehlivan öfke anında kendisine hâkim olandır." (Buhârî, Edeb, 76, no. 6114) hadisi her ne kadar zor olsa da öfke hâlinde kişinin kendisini tutmasını tavsiye etmektedir. Diğer bir hadisinde ise diline ve beline sahip olanları cennetle müjdeleyerek "Kim bana iki dudağının arasındakini ve iki bacağının arasındakini korumayı garanti ederse, ben de onun için cenneti garanti ederim." buyurmuştur (Buhârî, Rikâk, 23, no. 6474).

Öfkenin ilacı ise sabırdır. Sabır karşılaşılan belâ ve musibetler karşısında direnç göstermektir. Her daim insanlardan gelen kötülük ve sıkıntılara karşı sabrı tavsiye eden Peygamber (sas) Efendimiz bir gün kabir başında ağlamakta olan

bir kadına rastlamış ve "Allah'tan kork ve sabret." buyurmuştur. Hz. Peygamber'i tanımayan kadın, "Git başımdan, başıma gelen musibeti sen yaşamadın!" diye cevap vermiş, ne var ki kendisine öğüt verenin Rasûlullah olduğunu öğrenince özür dilemek için kapısına gitmiştir. Kapıda bekleyen herhangi bir görevli de yoktur. Bunun için kolaylıkla Hz. Peygamber'in huzuruna girerek "Seni tanıyamadım." demiş, Peygamber (sas) Efendimiz ise 'Sabır, ancak (musibetin) ilk başa geldiği anda (olmalı)dır.' buyurmuştur (Buhârî, Cenâiz, 31, no. 1283).

Sabır, imtihanın ilk geldiği öfke anında karşılaşılan duruma direnç göstermekle gerçekleşir. Daha sonradan öfke dindiğinde insanın aklı başına gelip pişmanlık duyduğunda artık çok geç olacaktır. Öte yandan öfke anında sabretmek elbette ki çok da kolay bir davranış değildir. Bunun içindir ki Allahu Teâlâ cennetlikleri tasvir ederken "Onlar öyle kimselerdir ki varlıkta da darlıkta da mallarını Allah yolunda harcarlar. Ayrıca onlar öfkelerini yener, insanların hata ve kusurlarını affederler. Allah işte böyle güzel sıfatlara sahip olanları sever." buyurmaktadır (Âl-i İmrân 3/134).

Nübüvvet vazifesi de peygamberlerin sabır imtihanına tutuldukları zorlu görevlerdir. Peygamber (sas) Efendimiz'in hayatı incelendiğinde onun peygamberliği ilan edişi ile birlikte çeşitli belâ ve musibetlerle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Mekkeli müşrikleri İslâm'a ve Allah'ın birliğini kabul etmeye davet ettiğinde en yakınlarından dahi inkâr ve hakaretler işiten Hz. Peygamber, amcası Ebû Leheb'in alaycı bir ifade ile "Helâk olasıca! Bizi bunun için mi topladın buraya?" sözlerine muhatap olmuştur (Müslim, Îmân 355, no. 508). Müşrikler her fırsatta ona hakaret ederek onu davasından döndürmeye çalışmış, buna mukabil Peygamber (sas) Efendimiz ise belki iman ederler diye onlara beddua etmek-

ten geri durmuş hatta onlar için rabbinden hidâyet dilemiştir. Allahu Teâlâ da karşılaştığı her türlü sıkıntı karşısında ona sabrı tavsiye etmiştir: "(Ey Peygamber!) Rabbinin sana yüklediği elçilik görevinin zorluklarına sabret. Sakın balığın yuttuğu kimse (Yûnus) gibi sabırsız olma!" (Kalem 68/48).

Hz. Yûnus, kavminin kendisine inanmayıp onunla alay etmeleri üzerine öfkesine hâkim olamayarak adeta tebliğ vazifesini unutmak sûretiyle zelle olarak adlandırılan küçük bir hata yapmıştır. O, duyduğu öfkeyle halkını terk etmiş, bununla da kalmamış onları helâk etmesi hususunda rabbine niyâzda bulunmuştur. Allahu Teâlâ ise rahmet ve merhametinin bir göstergesi olarak onlara mühlet vermek sûretiyle tevbe etme imkânı tanımıştır.

Allahu Teâlâ, lütuf ve keremi ile her ne kadar kulları isyankâr ve azâba müstehak da olsalar daima onları elçileri vasıtasıyla uyarmakta ve peygamberlerine onlar için af dilemelerini öğütlemektedir. Bu durum Peygamber (sas) Efendimiz'in hayatında açıkça görülmektedir. Örneğin Uhud savaşında yenilgiye sebep olanlara karşı Peygamberimizin tavrı yumuşak ve merhametle muamele etmek olmuştur. "(Ey Peygamber!) Allah'ın sana lütfettiği şefkat ve merhametten dolayıdır ki sen onlara yumuşak davrandın. Eğer onlara sert ve kırıcı davransaydın, hiç şüphesiz senin etrafından dağılır giderlerdi. O hâlde, bundan böyle de onlara karşı hep hoşgörülü, affedici ol. Bağışlanmaları için Allah'tan af dile; toplum ve yönetimle ilgili işlerde onlara danışmaya devam et; bir işi yapmaya karar verince de yalnız Allah'a tevekkül et. Şüphesiz Allah kendisine güvenenleri sever." (Âl-i İmrân 3/159)

Allahu Teâlâ, Yûnus'un (as) kavmine tevbe etmeleri için fırsat vermiş, onlar da bu imkânı değerlendirerek Allah'a iman etmişlerdir. Böylece bu kavim, Kur'an'da anlatılan ka-

vimler içerisinde kendilerine azap geleceği bildirilince akılları başlarına gelip iman ile müşerref olan yegâne kavim olmuştur.

Yûnus (as), halkına duyduğu öfkenin neticesinde bir imtihana tâbî tutulmuş, fakat bu imtihanı sabır ve dirâyetle neticelendirmiştir. Balığın kendisini yutmasıyla birlikte isyan etmeyerek huşû içerisinde ibadetle rabbine sığınmıştır. Allahu Teâlâ'nın rahmeti ve inâyetiyle tevbesi kabul edilen Yûnus (as) yeniden peygamberlik vazifesine dönmüş ve vahye mazhar olarak Allah'ın sevgili kulları arasına dâhil olmuştur.

ZEKERİYYÂ (AS) VE YAHYÂ (AS)

İnsanı kendisine güzel kulluk sergilemesi için yaratan Yüce Rabbimiz nasıl kulluk edilmesi gerektiğini gönderdiği peygamberleri ile insanlığa öğretmiştir. Peygamberler bir taraftan Allahu Teâlâ'nın emir ve yasaklarını gönderilmiş olduğu topluma tebliğ ederken diğer taraftan da getirdikleri dini örnek şahsiyetleri ile uygulamalı olarak onlara göstermişlerdir. Allahu Teâlâ'nın insanlığın hak yola ulaşması için vazifelendirdiği peygamberlerden birisi de İsrâiloğulları'na gönderilen Hz. Zekeriyyâ'dır. Kur'an-ı Kerîm'de ismi geçen ve kıssaları anlatılan Zekeriyyâ (as) tebliğ faaliyetini Filistin bölgesinde yürütmüştür.

Kur'an'da Hz. Zekeriyyâ'dan duası makbul, Allah'a derin bir saygıyla bağlı ve faziletli bir şahsiyet olarak söz edilmektedir. "Zekeriyyâ, Yahyâ, İsa ve İlyas'ı da (doğru yola iletmiştik). Hepsi de sâlih kimselerdendi." (el-En'âm 6/85) âyeti onun sâlih bir kul olduğunu vurgulamaktadır. Sâlih, din ve dünya ile alâkalı her türlü işi Allah'ın rızasına uygun ve en güzel şekilde yapan kimse için kullanılan bir sıfattır. Allah Teâlâ'nın övgüyle bahsettiği sâlih kulları arasına katılabilmek, peygamberlerin dahi dualarında sıkça zikrettikleri bir konu olmuştur. Kur'an-ı Kerîm'de Hz. İbrâhim, Hz. Süleyman

ve Hz. Yûsuf'un dualarında bu husus açıkça görülmektedir (eş-Şuarâ 26/83; en-Neml 27/19; Yûsuf 12/101). Bu bakımdan Allahu Teâlâ'nın Hz. Zekeriyyâ'yı sâlih kullarından sayması, onun büyüklüğüne işâret etmesi açısından önemlidir.

Kur'an-ı Kerîm'de Zekeriyyâ (as), öncelikle mabed günlerinde Hz. Meryem'i himaye eden bir kimse olarak karşımıza çıkmaktadır. Zekeriyyâ (as), Hz. Meryem'in teyzesi ile evlidir. Annesi Hz. Meryem'i, henüz dünyaya gelmeden mabede adamıştır. Bu adağın bir gereği olarak Hz. Meryem, doğumunun ardından veya bir müddet sonra Beyt-i Makdis'teki din adamlarına teslim edilir. Bu esnada mabedde kalacağı süre boyunca onu birisinin himaye etmesi gündeme gelir. İşte bu dönemde onu kimin himaye edeceği tartışılırken İmrân ailesi arasında çekilen kuradan Hz. Zekeriyyâ çıkar. Diğer bir deyişle Allah Teâlâ, sevgili kulu Meryem'e bakmak üzere Hz. Zekeriyyâ'yı görevlendirir. Hz. Zekeriyyâ ve hanımı, küçük yaştan itibaren Hz. Meryem'in bakımını üstlenir. Büyüyüp mabede yerleştikten sonra da onunla ilgilenmeye devam eder. Hz. Meryem'in mabedde kaldığı süre boyunca zaman zaman kendisini ziyaret edip ihtiyaçlarını gidermek ile vazifeli olan Zekeriyyâ (as), mabede her uğradığında bazı olağanüstü hallere şahit olmaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'de ifade edildiğine göre o, Hz. Meryem'in yanına her uğradığında yanı başında yiyecek bulunduğuna tanık olur. Bir defasında "Meryem! Bu yiyecekler sana nereden geliyor?" diye sorar. Meryem de ona, "Allah bunları bir şekilde lütfediyor işte. Şüphesiz Allah dilediğine hesapsız rızık bahşeder." diye karşılık verir (Âl-i İmrân 3/37, 38).

Zekeriyyâ (as), Hz. Meryem'in yanına her gittiğinde çeşitli rızıklar bulsa da onu koruyup gözetmeye ve ihtiyaçları için yanında bulunmaya devam etmektedir. Hz. Meryem'in

çeşitli rızıklarla taltif edilmesi kerâmet kapsamında mütalaa edilmektedir.

Kerâmetler, Allahu Teâlâ'nın sevdiği sâlih ve takvâ ehli kullarına bahşettiği olağanüstü ikrâmlardır. Tıpkı mucizeler gibi kerâmetler de tabiat kanunları ile açıklanamayan sıra dışı hâdiselerdir. Mucizeden farkı, peygamberlerden değil velilerden zuhur etmiş olmasıdır. Hz. Meryem'e mabedde kaldığı müddetçe çeşitli rızıkların bahşedilmesi onun bir kerâmeti olarak yorumlanmaktadır. Ne var ki Allah'ın takdiri neticesinde ortaya çıkan kerâmetler her zaman için devamlılık arz etmez. Allahu Teâlâ kimi zaman kuluna kerâmet lütfedebileceği gibi kimi zamansa onu bundan mahrum bırakabilir. Allahu Teâlâ'nın, âyetin devamında "Allah dilediğine sayısız rızık verir." (Âl-i İmrân 3/37) buyurması da kullara ihsânda bulunmanın Allah Teâlâ'nın takdirinde olduğunu göstermektedir. Yoksa kulun kendi ibadet ve taatının zorunlu bir neticesi olarak düşünülmemelidir. Allahu Teâlâ sâlih kullarına kerâmet lütfeder fakat her sâlih kulun mutlaka kerâmete mazhar olacağı da düşünülemez. Zekeriyyâ (as) da bunu çok iyi bildiğinden dolayı Hz. Meryem'in yanına uğrayıp hâlini kontrol etmeye devam etmekte ve herhangi bir ihtiyacı olabilir düşüncesiyle onu kollayıp gözetmektedir (Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, I, 239).

Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Zekeriyyâ'nın isminin geçtiği diğer bir kıssa ise onun yaşlandığı dönemde Hz. Meryem gibi Allah rızası yolunda hizmet edebilecek bir evlâda sahip olmak istemesi ile ilgilidir. Yaşlandığının farkında olmakla birlikte bir çocuk sahibi olmak isteyen Zekeriyyâ (as) bir gün gizli bir şekilde rabbine yalvararak "Rabbim! Ben çok yaşlandım; artık gücüm kuvvetim kalmadı; saçım sakalım ağardı. Rabbim! Bu zamana kadar sana kaç kez el açıp yakardıysam eli boş döndüğüm hiç olmadı. Ben bu fâni dünyadan göçüp git-

tikten sonra yakınlarımın yanlış işler yapmasından endişe duyuyorum. Bu yüzden isterdim ki hayırlı bir evlâdım olsun da benden sonra onlara rehberlik etsin. Ama gel gör ki ben çok yaşlıyım; üstelik karım da kısır. Rabbim! Sen bana yakınlarımdan bir evlât lütfeyle. Öyle ki hem benim hem de Ya'kûb ailesinin manevi mirasına sahip çıksın. Rabbim! Onu kendisinden razı olduğun kullarından eyle." der (Meryem 19/4-6).

Burada şu husus unutulmamalıdır ki Hz. Zekeriyyâ'nın bir evlât sahibi olmayı istemesi dünyevî arzulardan kaynaklanmamaktadır. O ancak Allah'a kulluk yolunda kendisine yardımcı olması ve kendisinden sonra da nübüvvet vazifesini yerine getirebilecek bir varis bırakma gayesi ile böyle bir talepte bulunmuştur. Onun evlât sahibi olmakta dünyevî bir çıkar gözettiği asla düşünülmemelidir. Öte yandan burada dikkat çeken diğer bir husus ise duanın şeklidir. O, duasını kimsenin görüp duymadığı bir esnada gizlice, huşû içerisinde edebe riâyet ederek yapmıştır. Sûfilere göre bu şekilde yapılan gizli bir dua, gizli zikir gibidir. Öyle ki kulun yalnızca Allah ile kendisi arasında kalan özel hâlin arz edildiği bu anlarda istenilenlerden hafaza meleklerinin dahi haberi olmayacaktır. Sırf Allah rızası için, samimice yapılan bu dua, elbette ki Allah'ın lütfu ile karşılıksız kalmayacaktır (Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, V, 313).

Hz. Zekeriyyâ'nın duaları karşısında Allahu Teâlâ, ona bir evlât sahibi olacağını müjdeler. Mabette ibadetle meşgul olduğu bir esnada melekler ona şöyle seslenirler: "Allah sana Yahyâ adında bir çocuk lütfedeceği müjdesini veriyor. O çocuk, yetişkinlik çağında Allah'ın kelimesi İsa'nın peygamber olduğu gerçeğini tasdik edecek; ayrıca gâyet ağırbaşlı ve nefsine hâkim bir kişi olacak, son derece fazilet sahibi bir peygamber olacak."

Fakat Zekeriyyâ (as) duyduklarına inanamaz ve "Rabbim! Karım kısır, ben de çok yaşlıyım. Hâl böyleyken nasıl çocuğum olabilir?" der. Melek ise ona şöyle karşılık verir: "Elbette, orası öyle ama rabbin buyuruyor ki, 'Bu benim için pek kolay bir iş. Kaldı ki vaktiyle sen yoktun ve seni de ben var ettim." Bunun üzerine Zekeriyyâ (as) rabbinden bir alâmet ister. Melek, "Senin alâmetin, tam üç gün üç gece insanlarla konuşmamandır." diye karşılık verir.

Bunun üzerine Zekeriyyâ (as), mabedden çıkıp halkın karşısına geçer. Ne var ki konuşamaz. Onlara işâret yoluyla sabah akşam Allah'ı tesbih etmelerini telkin eder (Meryem 19/11). Bu durum üç günlük müddet boyunca devam eder. Bunun üzerine Allahu Teâlâ şöyle buyurur: "Biz de onun duasını kabul ettik ve kendisine Yahyâ'yı bağışladık. Eşini de kendisi için, (doğurmaya) elverişli kıldık. Onlar gerçekten hayır işlerinde yarışırlar, (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize derin saygı duyan kimselerdi." (Enbiyâ 21/91).

Kur'an-ı Kerîm'de anlatılan bu kıssada, yaşları itibariyle çocuk sahibi olması mümkün görülmeyen karı kocanın olağanüstü bir şekilde evlât sahibi olduğu görülmektedir. İsmâil Hakkı Bursevî'ye göre bu durum, çocuğun dünyaya gelmesinin Allah'ın kudreti neticesinde meydana geldiğini, aracıların ise bu aşamada etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Hz. Zekeriyyâ'nın şaşırması da adet olduğu üzere her insanın verebileceği bir tepkidir. Bu, Allah'ın kudretini sorgulamak olarak algılanmamalıdır. Burada yaşlı veya kısır anne babadan çocuk meydana gelemeyeceği gerçeğine bir işâret vardır. Yoksa Hz. Zekeriyyâ'nın, Allah Teâlâ'nın kudretinden bihaber olduğu düşünülemez (Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, V, 317).

Hz. Zekeriyyâ ile ilgili Kurân-ı Kerîm'de anlatılanlar bu

iki kıssadan ibarettir. Diğer kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla marangozlukla iştigal eden Zekeriyyâ (as), tebliğ vazifesinin nihâyetinde şehid edilir.

Aradan yıllar geçer, Allah Teâlâ'nın, yaşlılık döneminde Hz. Zekeriyyâ'ya bahşettiği evlât Yahyâ (as) büyüyerek nübüvvet ile vazifelendirilir. Yahyâ kelimesi, kök anlamı itibariyle hayatı ifâde eder. Onun vesilesiyle kısır olan annesinin yeniden doğurgan hale gelmesi dolayısı ile bu ismi aldığı belirtilir. Bunun yanında kaynaklarda çok farklı rivâyetler de yer alır. Yahyâ ismini almasıyla ilgili olarak; faziletli bir ömür sürmesi, kalbinin iman ve ihlâs ile hayat bulması, Allah Teâlâ'nın onu itaat ile canlı tutması gibi daha çok onun iman ve samimiyeti ile ilişkili sebeplere bina edildiği de görülür. Ayrıca kendisine bu ismin, babası gibi Yahyâ Peygamber'in de şehit edileceği öngörülerek "O yaşayacak" anlamında Allah Teâlâ tarafından verildiği de öne sürülmektedir. Her ne sebeple olursa olsun Yahyâ ismi onun faziletli bir şahsiyet olup hayatının da bu doğrultuda güzel bir niteliğe sahip olması ile doğrudan alâkalı olduğu anlaşılmaktadır (*DİA*, XLIII, 232).

Yahyâ (as) da babası gibi Kur'an-ı Kerîm'de ismi geçen peygamberlerdendir. Allah Teâlâ, onun hakkında "Biz ona daha küçük bir çocukken hikmet (sağlam bir akıl, idrak ve anlayış kabiliyeti) vermiştik. Ayrıca ona katımızdan şefkatli bir yürek ve tertemiz bir seciye lütfetmiştik. O, emir ve yasaklarımız konusunda duyarlı bir kul ve aynı zamanda anne babasına saygıda kusur etmeyen hayırlı bir evlât idi. Başkaldırıp zorbalık eden bir kimse değildi. Bunun içindir ki Yahyâ, doğduğu gün de öldüğü gün de ilâhî inâyet ve selamete mazhar oldu. Diriltileceği gün de aynı mazhariyete nail olacaktır." buyurur (Meryem 19/3-15).

Yahyâ Peygamber'in diğer bir sıfatı da seyyiddir. Kay-

naklarda onun seyyid olması ile ilgili olarak farklı açıklamalar yapılmaktadır. İsmâil Hakkı Bursevî'ye göre seyyid, hiçbir yaratılmış varlığın kölesi olmayan, hem nefsinin hem de diğer varlıkların esiri olmaktan kurtulmuş olan kimsedir. Onun şehid edilmesi de bu vasfı ile doğrudan alâkalı olmalıdır. Seyyid sıfatı için Allah Teâlâ'nın büyüklüğü bilincinde olmak ve kendi çağının insanlarından üstün olmak anlamlarını içerdiği de söylenmektedir.

Öte yandan Yahyâ Peygamber aynı zamanda hasûr sıfatıyla da anılmaktadır. Hasûr ise şehvetlerden kurtulmuş, beşerî arzu ve isteklerden uzaklaşan kimse demektir. Özel anlamıyla imkânı varken zinadan uzak duran kimse için de kullanılmaktadır. Yahyâ Peygamber, ilâhî hakikatleri görmesi dolayısıyla nefsânî şehvetlerden uzaklaşabilmiştir. Böylece o, genç yaşta Allah'ın sevdiği, razı olduğu bir kul olma vasfını kazanmıştır.

Kur'an-ı Kerîm'de bahsedildiği kadarıyla bile Hz. Yahyâ'nın idrak ve anlayış sahibi, iffetli, güzel ahlâka sahip, anne babasına hürmeti elden bırakmayan hata ve günahlardan gücü nispetinde uzak durmaya çalışan örnek bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır. Diğer kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla onun hakkı savunup her zaman zalimin karşısında durması onun şehid edilmesine yol açmıştır. Genç yaşta dâr-ı bekâya göç ettiği ifade edilen Yâhyâ (as) özellikle genç nesiller için örnek bir şahsiyet olarak anılmaya devam edecektir.

ÎSÂ (AS)

Allah'ın, sevdiği, değer verdiği, dost edindiği kullarına bir ikrâm olarak lütfettiği bazı olağanüstü haller vardır. Bunlar, peygamberlerde görüldüğünde mucize, nübüvvetten önce ortaya çıkmışsa irhâs, diğer sâlih kullarda görülmeleri hâlinde ise kerâmet olarak isimlendirilmektedir. Allahu Teâlâ'nın, ibadet ve taat ile kendisine yaklaşmaya çalışıp, sevgi ve rızası uğruna ömrünü adayan samimi kullarına ihsân ettiği bu harikulade hâdiseler başta Kur'an-ı Kerîm ve hadis-i şerîfler olmak üzere temel kaynaklarımızda önemli bir yer işgal etmektedir.

Sûfîlere göre kerâmetler çoğu zaman sahibinin doğru bir hâl üzere olduğunun alâmeti olarak görülmektedir. Halleri iyilik üzere olmayan kimselerde kerâmet kabilinden olağanüstü bir hâdisenin ortaya çıkması söz konusu olmayacaktır. Esasen tasavvuf yolunun büyükleri asıl ve elde edilmesi en zor olan kerâmetin Allah'a itaat ve rızasını kazanma yolunda istikamet üzere bulunma olduğunu vurgulamaktadır. Bu yolda insanın kötü bir huyunu terk edip yerine güzelini koymasının da en büyük kerâmet olduğu ayrıca dile getirilmektedir.

Kur'an-ı Kerîm'de mucize ve kerâmetlerin pek çok örneği-

ne rastlanmaktadır. Hz. Mûsâ'nın (as) asasını yere atmasıyla birlikte hemen yılana dönüşmesi (el-A'râf 7/107), Hz. Îsâ'nın (as) kuş sûretindeki çamura üfleyerek canlandırması, hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi (Âl-i İmrân 3/49) ve Peygamber (sas) Efendimiz'in Bizanslılar'ın İranlılar'ı savaşta mağlûp edeceğini bildirmesi (er-Rûm 30/1-4) gibi mucizelerin yanında ilim sahibi bir zatın Sebe melikesinin tahtını bir anda Hz. Süleyman'ın (as) yanına getirmesi (en-Neml 27/38), Hz. Meryem'e Allah katından rızık gelmesi (Âl-i İmrân 3/37), Ashâb-ı Kehf'in bir mağarada uzun bir müddet uyuyup kalmaları (el-Kehf 18/16) ve Hz. Mûsâ'nın annesinin bebeğini nehre bıraktıktan sonra bebeğinin kendisine tekrar verilmesi (el-Kasas 28/7) gibi kerâmetler tekrar tekrar hatırlatılmaktadır.

Bu durum, Allah'ın peygamberlerine ve veli kullarına bahşettiği olağanüstü hallerin bizatihi ortaya çıkmalarının değerinin yanında bunların dilden dile nakledilerek yâd edilmesinin mühim bir fonksiyonu olduğunu göstermektedir. Zira söz konusu kıssaların anlatılmasıyla müminlerin, geçmiş kavimlerin tecrübelerinden istifade ederek her türlü şirk, yanlış inanç, küfür ve kötü davranıştan kurtulup kendilerine çeki düzen vermeleri ve hayırlı işlere teşvik edilmeleri gaye edinilmektedir. Şu halde bize düşen geçmiş ümmetlerin başlarından geçenler, peygamberlerin mücadeleleri ve nihâyetinde Allah'ın sevgili kullarının hayat hikâyelerini birer masalmışçasına dinlemek değil, "Sizden önce nice (milletler hakkında) ilâhî kanunlar gelip geçmiştir. Onun için, yeryüzünde gezin dolaşın da (Allah'ın âyetlerini) yalan sayanların âkıbeti ne olmuş, görün!" (Âl-i İmrân, 3/137) âyetinde buyurulduğu gibi onlardan ders çıkarmak olmalıdır.

Bunun yanında, Peygamber (sas) Efendimiz'e de atfolunan "Sâlih insanların anıldığı yere rahmet iner." sözü ile bir-

likte düşünüldüğünde kıssaların anlatılmasının rahmete vesile olduğu sonucu çıkmaktadır. Nitekim Allah'a karşı olan huşu, itaat, hürmet ve bağlılıkları, bununla ilişkili olarak da günlük yaşamlarına yansıyan diğer güzel hâl ve davranışları dolayısıyla Allah'ın sevdiği sâlih kulları her müminin takip edilebileceği ideal model insanlardır. Bu örnek şahsiyetlerin başında hiç şüphesiz Peygamber Efendimiz (sas) gelmektedir. O, bizlere üsve-i hasene (en güzel örnek) olarak gönderilmiş olması hasebiyle İslâm'ın nasıl hayata aktarılması gerektiğini bizzat uygulamalı olarak göstermiştir. Bunun için öncelikle onun hayatının ve sünnet-i seniyyesinin en güzel şekilde öğrenilmesi kişinin hayatını Allah'ın rızası doğrultusunda düzenleyebilmesi için büyük önem arz etmektedir. Bundan sonra Kur'an'da sık sık hatırlatıldığı gibi diğer peygamberlerin ve nihâyetinde Allah'ın veli kullarının bizlere hayatımız boyunca rehberlik edeceği unutulmamalıdır.

İnananların ders alması, yaşantılarını bu ibretli hâdiselere göre yeniden gözden geçirmesi için Peygamber Efendimiz'in üzerinde durduğu kıssalardan biri de hiç şüphesiz üç bebeğin henüz konuşması mümkün olmayan bir yaşta olağanüstü olarak konuştuğu hâdiseleri konu edinmektedir.

Peygamber (sas) Efendimiz'in bildirdiğine göre, beşikte konuşan bebeklerden ilki Hz. Îsâ'dır (as). Doğumundan dünyada geçirdiği son günlere kadar hayatının her anı ibretlerle dolu bir şahsiyet olan Hz. Îsâ (as), Kur'an'ın ifâdesiyle Allah'ın kelimesi ve iki cihanda muteber bir peygamberidir. Allahu Teâlâ, onun hakkında "O, beşikte de, yetişkin çağında da insanlarla konuşacak, sâlihlerden olacaktır." (Âl-i İmrân, 3/46) buyurarak onun henüz küçük bir bebekken konuşacağını beyân etmiştir.

Annesi Hz. Meryem, Hz. Îsâ'yı Allah'ın bir lütfu olarak mucizevi bir şekilde dünyaya getirmiştir. Zira Hz. Meryem

hiç evlenmemiş, kendisini Allah yoluna adamış Peygamber (sas) Efendimiz'in kendisinden, "(Kendi döneminin) en hayırlı hanımı Meryem'dir." diyerek övgüyle bahsettiği örnek bir zahide hanımdır (Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 20).

Dünyalık ile ilgisi olmayan ve tüm vaktini Allah'a ibadete adamış bir şekilde geçiren Hz. Meryem, ailesi başta olmak üzere kendisini insanlardan tecrit ettiği bir esnada hiç beklemediği bir hâdise cereyan etmiştir:

Cebrâil (as) eli yüzü düzgün bir insan şeklinde kendisine görünmüş, "Ben sana tertemiz bir evlât bağışlamak üzere rabbin tarafından gönderilmiş bir elçiyim.", "Ey Meryem! Allah sana kendi kelimesi, yani kendisinin 'Ol!' emriyle varlık kazanacak olan bir çocuk müjdeliyor. O, Meryem oğlu Îsâ Mesih diye anılacak, iki cihanda da itibar sahibi olacak ve Allah'a yakın kullar arasında yer alacaktır." diyerek Hz. Îsâ'yı müjdelemişti. Böylece Hz. Îsâ, Allah'ın sınırsız kudretini gösteren bir nişane olarak dünyaya gelecekti. Nasıl ki Hz. Âdem anne ve babasız dünyaya gelmişse, Hz. Îsâ da babasız doğacak, böylece Allahu Teâlâ'nın yüceliği bir kez daha müşahede edilecekti.

Hz. Meryem, kendisine söylendiği gibi hamile kalmış, aradan aylar geçmiş, doğum vakti yaklaşınca insanlardan uzaklaşarak Kudüs'ün yakınındaki Beytü'l-lahm'e çekilmişti. Doğum sancılarının artmasıyla birlikte bir hurma ağacının dibine oturmuş, sırtını ağaca vermişti. Hz. Meryem, insanların kendisine yönelttikleri ithamlar ve çektiği bu sıkıntılı süreç sebebiyle olmalı ki "Keşke bu iş başıma gelmeden önce ölseydim de adı sanı unutulup giden biri olsaydım." diye sızlanmaya başladı. İşte bu esnada alt tarafından o sırada karnında bulunan Hz. Îsâ (veya Cebrâil) bebeğinin Allah katında şerefli birisi olduğunu söylemek sûretiyle onu teselli ederek hurma dalını kendine doğru çekip silkelemesini, böy-

lece üzerine taze hurmaların döküleceğini söyledi. Ardından herhangi biriyle karşılaşacak olursa ona o zamanlar adet olduğu üzere susma orucu tutuğunu, hiçbir kimseyle konuşmayacağını söylemesini tembih etti.

Bu sözlerle biraz olsun teselli olan Hz. Meryem, bebeğini kucağına alıp halkının yanına gitti. Ancak şehir merkezine döndüğünde çeşitli itham ve suçlamalara maruz kaldı: "Ey Meryem! Sen ne çirkin bir iş yaptın böyle? Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir adam değildi, annen de iffetsiz bir kadın değildi. O halde, bu çocuk da neyin nesi?"

Meryem ne yapacağını şaşırdı. Bu suçlamalar karşısında ne diyebilir, onları böyle olağanüstü bir hâdiseye nasıl inandırabilirdi ki? Bir müddet duraksadıktan sonra onlara, "Benimle değil, onunla konuşun" diye çocuğu işâret etti. Onlar, "Biz beşikteki bir çocukla nasıl konuşabiliriz ki?" dediler. Bunun üzerine Hz. Îsâ konuşmaya başladı: "Ben Allah'ın kuluyum. O beni vahye mazhar kılacak ve peygamberlikle görevlendirecek. Allah bana bulunduğum her yer ve konumda feyizli ve bereketli bir insan olmayı lütfetti. O bana yaşadığım sürece namaz kılmamı, zekât vermemi ve anama saygıda kusur etmememi emretti. O, beni merhametsiz, hayırsız bir insan yapmadı. Bunun içindir ki doğduğum gün ilâhî inâyet ve selamete mazhar oldum. Öleceğim gün de diriltileceğim gün de aynı mazhariyete nail olacağım." (Meryem, 19/16-34)

Hz. Îsâ (as) mucizevî olarak bu sözleri söyleyince annesinin suçsuz ve günahsız olduğuna kanaat getirdiler. Hz. Îsâ (as) sözlerine her şeyden önce Allah'ın kulu olduğunu söyleyerek başlamıştı. Böylece o, daha ilk konuşmasında Hristiyanların ileriki zamanlarda öne sürecekleri kendisinin Allah'ın oğlu olduğu yönündeki temel iddialarını reddetmiş oldu. Zira Hz. Îsâ (as) ne bir Rab ne de Allah'ın oğluydu. O, yalnızca Allah'ın kendisine nübüvvet ihsân edeceği bir

kuldu. Hz. Îsâ'nın olağanüstü bir sûrette konuşması hem kendisine isnad edilecek iddiaları reddetmek hem de Hz. Meryem'i temize çıkarmak içindi.

Peygamber (sas) Efendimiz'in bahsettiği beşikte konuşan bebeklerden ikincisi ise İsrâiloğullarından Cüreyc'in masumiyetine şahitlik edecek bir bebekti. Cüreyc, çok ibadet eden bir âbiddi. Kendisi için özel bir mekân (manastır) ayarlayıp insanlardan uzak bir vaziyette ibadet ile meşgul olmayı adet edinmişti.

Günlerden bir gün bu özel mekânında namaz kılarken annesi onu yanına çağırmıştı. Cüreyc namazı ile annesi arasında bir tercih yapmak zorunda kalmış ve neticede namazı bozmaması gerektiğine karar vererek annesinin çağrısına icabet edememişti.

Bu üç gün peş peşe tekrar yaşandı. O, kendisine seslenen annesinin isteğini namazda olduğu için karşılıksız bırakmıştı. Cüreyc'in, annesinin gönlünü almak için nafile ibadetini terk etmesi belki daha uygundu ama o, bunu yapmayarak annesinin incitmiş ve böylece hata etmişti. İhtiyacı olduğu her vakitte oğlunu namazda bulan anne ise sinirlenerek "Ey Allahım! Kötü kadınların yüzlerine bakmadıkça onun canını alma!" diye oğluna beddua etti.

Öte yandan zâhid Cüreyc'in şöhreti İsrâiloğulları arasında yayılmış ve insanlar onun hakkında konuşmaya başlamıştı. İçlerinden güzelliği ile tanınan bir kadın, onu yoldan çıkartabileceği düşüncesine kapılarak Cüreyc'in yanına gitti. Fakat Cüreyc hiçbir sûrette ona iltifat etmedi. Cüreyc'in kendisini reddetmesini gururuna yediremeyen kadın yakınlardaki bir çoban ile ilişkiye girerek hamile kaldı, doğumun gerçekleşmesinin ardından ise çocuğun Cüreyc'den olduğu iftirasını attı. Halk galeyana gelip Cüreyc'in namazgâhını yıkıp onu tartaklamaya başladı. Cüreyc ne dediyse masumiyeti konu-

sunda onları ikna edemedi. Fakat Allahu Teâlâ, kendisine içtenlikle bağlanan sâlih kulunu yalnız bırakmayacak, konuşması ihtimal dahilinde bile olmayan bir bebeğin sözleri ile onu kurtaracaktı. Öyle de oldu. Cüreyc, bebeği yanına getirmelerini istedi. Öncelikle abdest alıp namaz kılarak Allahu Teâlâ'ya yalvarıp yakardı. Sonra bebeğe dokunarak babasının kim olduğunu sordu. Bebek de dile geldi ve babasının bir çoban olduğunu söyledi. Böylece Cüreyc kendisine isnad edilen suçtan aklanmış oldu.

Peygamber (sas) Efendimiz'in anlattığına göre beşikte konuşan bebeklerden üçüncüsü de bu hâdisede olduğu gibi İsrâiloğulları'ndandır. Rivâyete göre bir anne bebeğini emzirmekte, bir taraftan da bebeğinin tıpkı oradan geçmekte olan yakışıklı bir genç gibi olmasını arzu ederek Allah'a dua etmektedir. Bu duası karşısında bebek ise annesini emmeye ara vererek "Yâ Rabbi beni bunun gibi yapma!" demiş ve sonra hemen emmeye devam etmiştir.

Aradan biraz zaman geçtikten sonra, yanlarından, etrafındakilerin kendisini hırsızlık ve zina ile suçlayarak hırpaladıkları bir cariye geçmiştir. Kadın bu sefer "Allah'ım oğlumu bunun gibi yapma!" diye dua etmiş, bebek ise yine emmeyi bırakıp "Allah'ım beni bunun gibi yap." demiştir. Annesi neden böyle söylediğini sorduğunda ise bebek şu cevabı vermiştir: "O atlı adam zalimin biriydi. 'Zina ettin, hırsızlık ettin' diyerek suçladıkları zavallı cariye ise ne zina yapmış, ne de hırsızlık etmişti. O tüm suçlamalara rağmen (Hasbünallah) 'Allah bana yeter!' demişti. Ben de 'Allahım beni bunun gibi yap!' dedim." (Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 48; Müslim, Birr ve sıla, 8)

Evet, olayların dış yüzü her zaman bize doğruyu yansıtmayabilir. Nitekim Allahu Teâlâ "Hoşlanmadığınız bir şey sizin için iyi/hayırlı olabilir; çok sevip arzu ettiğiniz bir şey

de sizin için pekâlâ kötü/şerli olabilir. Allah sizin hakkınızda hayırlı olanı bilir, fakat siz bilemeyebilirsiniz." (Bakara, 2/216) buyurarak bu hususa işâret etmektedir. Benzer bir durum insanlara bakışımızda da söz konusudur. Allah'ın nice kulları vardır ki dış görünüşü itibariyle kimse onlara itibar etmez. Ama iç dünyalarına bakıldığında Allah'ın sevdiği bir kulu ve velisi olabilir. Peygamber Efendimiz (sas) bu hususu şöyle ifâde etmektedir: "Üstü başı perişan, hor ve hakir görülen bazı insanlar vardır ki onlar yemin ederek, 'Allahım, şunu şöyle yap!' diye bir talepte bulunsalar talepleri gerçekleşir" (Müslim, Birr, 138). Bunun için tasavvufta baştaki gözden ziyade gönül gözünün (basiret ve firâsetin) işlevsel bir hale getirilmesine önem verilmiştir. Zira ancak gönül gözü görenlerin olayların iç yüzünü kavraması mümkün olmaktadır. Gönül gözünü açmanın yolu ise kişinin nefsini terbiye etmek sûretiyle her türlü kötü vasıftan uzaklaşıp Kur'an'ın ahlâkıyla ahlâklanmasından geçmektedir.

HZ. ÎSÂ VE NÜBÜVVET VAZİFESİ

Allahu Teâlâ peygamberleri, insanlara hidâyet yolunu gösterecek rehberler olarak göndermiştir. Onlar hayatları boyunca bir yandan Allah'ın emir ve yasaklarını muhataplarına tebliğ ederken diğer taraftan da uygulamalı olarak Allah'ın razı olduğu bir hayatın nasıl yaşanacağını göstermişlerdir. Bu tebliğ ve irşad faaliyetleri kapsamında peygamberlerin arasında ayrım yapmak mümkün olmasa da Allahu Teâlâ'nın kendilerine bahşettiği vasıf, nimet ve mucizeler bakımından birbirlerine bazı üstünlüklerinin olması söz konusudur (el-Bakara 2/253). Zira peygamberlerin kimisi ile Allahu Teâlâ bizzat konuşmuş, kimisini dostluk makamına çıkartmış, kimisine ise hükümdarlık nasip etmiştir. Hz. Îsâ (as) da kendisine mucizeler verilen, Rûhulkudüs'le desteklenen ve ulü'l-azm olarak adlandırılan büyük peygamberlerden biridir.

Kendisine İncil'in verilmesi, Hz. Muhammed'in peygamberliğini müjdelemesi (Saff 61/6), Allah'tan bir kelime ve ruh olduğu vurgulanan bir peygamber olması da onun ayrıcalıklı yönleri arasındadır. Bunun yanında Kur'an'ın ifadesiyle o, kendisine nimet verilmiş ve İsrâiloğulları'na örnek kılınmış bir kul ve rasûldür (ez-Zuhruf 43/59). O, peygamberlikle nimetlendirilmiş, babasız doğmakla taltif edilmiş ve nefsânî

arzularını yenerek başta İsrâiloğulları olmak üzere nesillerce dilden dile dolaşan, örnek bir şahsiyet olmuştur.

Sûfîlere göre o, zâhiri (bedeni) ile mü'minler için bir imam, bâtını ile de ârifler için bir nur kılınmıştır. Bundan dolayı tasavvuf büyükleri Hz. Îsâ'nın, Allahu Teâlâ'nın lütuf ve ihsânını arzulayan kullar için kendisinden ders alacakları örnek bir şahsiyet olduğunu vurgulamaktadır.

Hz. Îsâ'yı özel kılan hususlardan birisi de Rûhulkudüs'le desteklenmesiydi. Rûhulkudüs Cebrâil demekti. Allah katındaki mertebesinin yüce olduğunu ifade ederek onu şereflendirmek için bu isimle anılmaktaydı. Rûhulkudüs, Hz. Îsâ'ya, peygamberliği boyunca çeşitli şekillerde yardımda bulunmuştu. Daha doğumu öncesinde annesi Hz. Meryem'in olağanüstü şekilde hamile kalmasında Rûhulkudüs'ün ilk yardımı söz konusu olmuştu. Zira "Biz de ona ruhumuzdan üfledik." (et-Tahrîm 66/12) âyetinde bu hususa işâret edilmişti. Sonrasında Rûhulkudüs müteaddit defalar Hz. Îsâ'ya birtakım bilgiler öğretmiş, düşmanları karşısında onu muhafaza etmişti. Nihâyetinde Yahudiler onu öldürmek istediğinde Rûhulkudüs onu semâya yükseltmişti.

Hz. Îsâ'nın en temel vazifesi kendisinden önce gönderilmiş ilâhî kitapları tasdik ettiği gibi kendisinden sonra gelecek olan peygamberi, Hz. Muhammed'i (sas) müjdelemesiydi. Bu hususu gönderilmiş olduğu İsrâiloğulları'na "Ben Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim." diyerek vurguluyordu (Saff 61/6). Bu müjde İnciller'de de bulunuyordu. Zira Yuhanna İncili'ndeki Paraklet Ahmed anlamına geliyordu.

Hz. Îsâ aynı zamanda Allah'tan bir kelime idi (Âl-i İmrân 3/39). Zira o Allah'ın "ol" emrinin gerçekleşmesi ile babasız olarak dünyaya gelmişti. Bundan dolayı Hz. Îsâ için Keli-

metullah (Allah'ın sözü) sıfatı kullanılmaktaydı. O ayrıca Allah'tan bir ruh idi (en-Nisâ 4/171). Zira Hz. Meryem'e ruhtan üflenmiş, Hz. Îsâ da babasız olarak dünyaya gelmişti.

Hz. Îsâ tüm bu üstün vasıflara sahip olmakla birlikte Kur'an'da vurgulandığı üzere bir insan ve bir kul idi. Hiçbir zaman kendisine tanrı muamelesi yapılmasını tasvip etmemiş, her daim tevhid prensibine bağlı kalmış bir peygamberdi.

Resûlullah (sas) Hz. Îsâ'nın vasıfları ile ilgili şöyle buyurmaktadır: "Kim 'Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun tek (ve ortaksız) olduğuna, Muhammed'in O'nun kulu ve Resûlü olduğuna, Îsâ'nın da Allah'ın kulu ve O'nun kadın kulunun oğlu olduğuna, Allah'ın (ol!) kelimesi neticesinde Meryem'e bahşedildiğine ve (babasız dünyaya gelmesi bakımından) O'ndan bir ruh olduğuna, cennetin hak, cehennemin de hak olduğuna şehâdet ediyorum.' derse, Allah onu cennetin sekiz kapısından hangisini dilerse o kapıdan cennete koyar." (Müslim, Îmân, 46).

Îsâ (as) peygamberliği boyunca çeşitli mucizelerle desteklenmişti. Hz. Îsâ'nın mucizeleri özellikle çeşitli hastalıkları tedavi ve ölüleri canlandırma gibi tıp ilminin sahasına giren konularla ilgiliydi. Nitekim Hz. Îsâ'nın yaşadığı dönemde tıp çok ilerlemişti. Fakat körlük ve cüzzam hastalığının bir tedavi yöntemi yoktu. Allah'ın izni ve iradesiyle Hz. Îsâ doğuştan körleri ve cüzzam hastalarını iyileştiriyor ve hatta ölüleri diriltiyordu. Hz. Îsâ kavminin gözünün önünde çamurdan bir kuş heykeli yapıyor, ardından ona üflüyordu. O da Allah'ın izniyle canlı bir kuş oluveriyordu.

Bunların yanında duyularla elde edilemeyecek bazı gaybî bilgilere de vakıf oluyordu. Sözgelimi kavminin evlerinde ne yiyip içtiğini ve ne sakladıklarını onlara haber verebiliyordu.

Tüm bunlar Allah'ın Îsâ'ya (as) onun peygamberliğine işâret etmesi için bahşettiği mucizelerdendi (Âl-i İmrân 3/49).

Hz. Îsâ, Allah'ın daha önce gönderdiği Tevrat'ı bir yandan tasdik etmek, diğer taraftan Hz. Mûsâ'nın kavmi için yenilmesi yasak olan balık eti, deve eti, iç yağlar ve tırnaklı hayvanların etleri gibi bazı maddeleri serbest kılan bazı düzenlemelerle gönderilmişti. Bu yönüyle gönderildiği toplum olan İsrâiloğulları'na çok yabancı bir şeriatla onlara hitap ediyor değildi. Fakat onlar Hz. Îsâ'ya hemen iman etmek bir yana onu tehdit ediyor, gösterdiği mucizelere "bunlar apaçık bir sihirdir" yaftasını yapıştırıp (Mâide, 5/110) iman etmeye yanaşmıyorlardı.

Hz. Îsâ onların inkârcı tavırlarını sezince, ashabını kâfirlere karşı koruyup kollamak için "Allah yolunda bana yardım edecek yok mu?" diye sordu. Bunun üzerine toplumun çeşitli kesimlerinden on iki kişi ona iman ederek yardımcısı oldular. Onlar artık peygamberin dostu ve yardımcısı anlamında havâri olarak anılmaya başlandı. Havariler Hz. Îsâ'ya şöyle dediler: "Allah yolunda, O'nun dini uğrunda biz senin yardımcılarınız. Biz, Allah'a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız." (Âl-i İmrân 3/52)

Hz. Îsâ, havârilerine bir ay boyunca oruç tutmalarını, bu süre sonunda yaptıkları duaların kabul edileceğini söyledi. Havâriler bu orucun ardından "Ey Meryem oğlu Îsâ, rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?" dediler (Mâide, 5/112).

Havâriler her ne kadar Hz. Îsâ'ya iman etmiş olsalar da gönülleri tam olarak tatmin olmamış, Allah'ı hakkıyla tanıyamamışlardı. Öyle ki Hz. Îsâ gibi büyük bir peygamberi aracı yaparak Allahu Teâlâ'dan gelip geçici, dünyevî bir istekte bulunmuşlardı. Oysaki dünyalık değil de âhirete yönelik bir istekte bulunsalardı yalnızca âhiretlerini değil dünyalarını

da kurtarmaları söz konusu olacaktı. "Kim âhiret kazancını istiyorsa, onun kazancını arttırırız. Kim de dünya kârını istiyorsa ona da dünyadan bir şeyler veririz. Fakat onun âhirette bir nasibi olmaz." (Şûra, 42/20) âyeti bu umûmî hakikata işâret ediyordu.

Onların bu istekleri karşısında Hz. Îsâ, "İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun." (Mâide, 5/112) şeklinde cevap vererek hoşnutsuzluğunu ifâde etti. Havâriler hemen kendilerini savundular: "Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini (kesin olarak) bilelim ve onu gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz." demişlerdi (Mâide, 5/113).

Bunun üzerine Hz. Îsâ, "Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir âyet (mucize) olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızık verenlerin en hayırlısısın." (Mâide, 5/114) diye dua etti. Allahu Teâlâ bu duaya şöyle karşılık verdi: "Ben onu size şüphesiz indireceğim. Ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiç bir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!" (Mâide, 5/115)

Havâriler Hz. Îsâ'nın yanında olup ona yardım etseler de peygamberliğini reddeden Yahudiler onu ortadan kaldırmak için tuzak kurmuşlardı. Bunun üzerine Allahu Teâlâ Hz. Îsâ'ya şöyle buyurdu: "Ey Îsâ! Seni vefat ettireceğim, seni nezdime yükselteceğim, seni inkâr edenlerden arındıracağım ve sana uyanları kıyamete kadar kâfirlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz bana olacak. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim." (Âl-i İmrân 3/58)

Hz. Îsâ'nın anlattıkları, dinlerini kendi çıkarları adına tahrif eden Yahudi din adamlarını rahatsız etmişti. Menfaatleri uğruna yapmaları gereken şey, daha önce de olduğu gibi bir

peygamberi öldürmek olacaktı. Ölüm kararı verilmesinin ardından her yerde Hz. Îsâ'yı aramaya başladılar. Havarilerden birisi ona ihanet ederek aldığı ücret mukabilinde onun yerini söyledi. Fakat yapmış olduğu bu ihanetin karşılığı çok ağır olacaktı. Allahu Teâlâ bu havarinin sûretini Hz. Îsâ'ya benzetti. Her ne kadar inkâr etse de Hz. Îsâ zannıyla onu çarmıha gerip öldürmelerine engel olamadı.

Yüce Rabbimiz bu hâdiseyi şöyle hatırlatmaktadır: "Ve 'Allah elçisi Meryem oğlu Îsâ'yı öldürdük.' demeleri yüzünden (onları lânetledik). Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de astılar, fakat (öldürdükleri) onlara Îsâ gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler. Bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler." (Nisâ, 4/157)

Allahu Teâlâ, Hz. Îsâ'yı kâfirlerin öldürmesine izin vermemiş, Hz. Îsâ'nın dünyaya gelişi şehvet yoluyla olmadığı gibi dünyadan ayrılması da kuvvet ve şiddet yoluyla gerçekleşmemişti. O, dünyaya ilâhî kudret ile gelmiş ve nihâyetinde ilâhî izzet ile çıkmış oldu.

Peygamber Efendimiz (sas) Hz. Îsâ'nın kıyamete yakın bir zamanda yeryüzüne ineceğini, adil bir hükümdar olacağını ve haçı kırıp domuzu öldüreceğini bildirmektedir (Buhârî, Mezâlim, 31). Fakat onun yeryüzüne tekrar gelişi peygamber olarak değil Hz. Peygamber'in ümmetinden bir müslüman olarak gerçekleşecektir. Böylece Hz. Muhammed'in daveti Hz. Îsâ ile devam edecek, İslam adına faaliyet sürdürecektir.

Sûfîlere göre Hz. Îsâ kıyamet öncesi yeryüzüne tekrar gelecek ve Hz. Muhammed'e (sas) tâbî olan bir veli olacaktır. Hz. Îsâ'nın dünyaya tekrar gönderilmesi ile birlikte velilik sona erecektir. O yeryüzüne gönderilecek son veli olacaktır. Sonrasında ise dünyanın sonu gelecektir.

Bazı sûfîler Hz. Îsâ'nın semâya yükseltilmesini, onun Allah katına yükseltilmesi olarak açıklamakta ve bunu da tasavvuf yolundaki sâlikin nefsânî sıfatlardan ve hayvânî vasıflardan sıyrılıp Allah'ın huzuruna doğru gerçekleşen yükselmesine benzetmektedir. Zira onlara göre Allah'tan başkasından fani olmayan Allah'ı tanıma makamına ulaşamayacaktır. Allah'ın katına yükselen kimse ise kendisinden dünyevî arzular, gazap ve ahlâk-ı zemîmenin (kötü huyların) tamamen yok olduğu kâmil insandır. Bu sebeple sâlike yaraşan kendisini hevâdan vazgeçirip doğru yola girmektir. Daimi ve ebedî nimete nail olmak için Kur'an'dan ve ondaki hikmetli öğütlerinden ibret alıp hidâyet yoluna girmesi ve zulümden sakınması gereklidir. Çünkü Allah zalimleri yani mâsivâyı elde edeceğim diye ömürlerini tüketerek kendilerine zulmedenleri sevmemektedir.

Tasavvuf ehli Allah'tan gayrısını gönlünden çıkartıp nefsini her türlü kötü sıfatlardan arındıran kimselerdir. Zira mâsivâ ve nefsin kötü vasıfları kişiyi mârifetullaha ulaşmaktan alıkoymaktadır. Mevlânâ bu hususu şöyle hikâye etmektedir:

"Nahivcilerden birisi bir tekneye oturdu. O kibirli nahivci tekne sahibine baktı. Dedi ki: Hiç nahiv okudun mu? Tekneci: Hayır, dedi. Dedi ki: Ömrünün yarısı boşa gitmiş. Bundan teknecinin gönlü incindi. Ama o anda bir şey demedi. Lâkin bu cevaptan biraz sonra rüzgâr tekneyi bir girdaba attı, tekne sahibi o gururlu nahivciye dedi ki: Yüzme bilir misin? O: Hayır, ey iyi yüzlü insan, dedi. Tekne sahibi: O halde bütün ömrün boşa gitti. Çünkü tekne batıyor, dedi. Bil ki burada (kötü huy ve alışkanlıkları terk edip iyi huy ve alışkanlıklar edinme anlamındaki) mahvı öğrenmek gerekir, nahvi değil. Mahvı biliyorsan korkmadan suya gir. Deniz suyu ölüyü (nefsini öldüreni) yukarı çıkarır. Ama diri ise denizden nasıl

kurtulacak? Beşerî (ve nefsânî) sıfatlardan öldüğün zaman, sırlar denizi seni başının üstüne koyar."

Allah'tan başkasını gaye edinenler hevâ ve şehvet denizine batarlar. Buradan çıkışları mümkün olmayacaktır. Varlığından kabuğundan kurtulup bu yolda ilerleyenler ise adeta nurani kanatlarla uçarlar. Onlar dünyevi yüklerden, zâhirî ve bedenî meşgalelerden kurtuldukları için melekler gibi olacaklardır.

Sûfîlere göre her mürşid-i kâmil zamanının Îsâ'sı, gerçek tabipleridir. Ruhaniyetinin cevherini, beşeriyetin madeninden temizleyen, vaktinin Îsâ'sı olur. Allah onun nefesiyle ölü kalpleri diriltir, sağır kulakları ve kör gözleri açar. Böylece içinde bulunduğu toplum içerisinde onun durumu ümmetin içerisindeki peygamberin durumu gibi olur. Peygamberlerin vârisi olma şerefine nail olur. Müride düşen ise zamanının Îsâ'sını bulup ondan istifade etmektir.

HZ. LOKMÂN

Kur'an-ı Kerîm'de yaşantıları ve misyonları ile insanlığa ibret olması için peygamber kıssaları anlatıldığı gibi ahlâkı, hikmetli sözleri ve duruşu ile örnek olan bazı sâlih kullardan da bahsedilmektedir. Hz. Lokmân da, her ne kadar peygamber olabileceği ifade edilse de yaygın kanaate göre, Allahu Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerîm'de ismini zikrederek övgüyle söz ettiği sâlih bir kuldur. Kaynaklarda ifade edildiğine göre edeb, hayâ ve en güzel ahlâkî meziyetleri kendisinde toplayan Hz. Lokmân çevresine karşı cömert, şefkatli ve merhametli muamele eden bir bilge insan olarak tanınmıştır.

Allahu Teâlâ Hz. Lokmân'a hikmet verdiğini Kur'an-ı Kerîm'de bildirmiştir. Bir kimseye hikmet verilmesi hakikaten büyük bir lütuftur. Nitekim Allahu Teâlâ "Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse ona çok büyük bir mânevî servet bahşedilmiş demektir." (el-Bakara 2/269) buyurarak hikmetin değerine işâret etmektedir.

Peygamber (sas) Efendimiz de "Ancak iki kişiye gıpta edilir. Bunlar, Allah'ın kendisine mal verdiği ve onu hak yolunda harcayan kimse ile Allah'ın kendisine (ilim ve) hikmet verdiği ve ona göre karar verip, onu başkalarına da öğreten kimsedir." (Buhârî, Zekât, 5, no. 1409) buyurarak hikmetli

işler yapan kimselere özenilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerîm'de hikmet sıfatıyla anılan Hz. Lokmân da daha çok Lokmân Hekim (Lokmânü'l-hakîm) olarak nesiller boyu yâd edilmiş ve edilmeye devam edecektir.

Hikmet, kelime olarak ilim ve akıl yoluyla hak ve hakikati görüp isabetli karar vermeyi ifade eder. Din konusunda derin ve doğru bilgi, sahih inanç, akıllıca, yerinde ve doğru düşünüp doğru amel etmek hikmetli olmanın bir gereğidir. Hak ve hakikate ulaşmak, doğru ve isabetli kararlar verip Allahu Teâlâ'nın rızası doğrultusunda hayırlı işler yapabilmek hikmet kavramının anlam alanı içerisindedir. Diğer bir deyişle hikmet, bir taraftan doğru inanç, doğru bilgi ve doğru düşünceyi diğer taraftan ise söz konusu birikimlerin en güzel şekilde faaliyet sahasına nüfuz etmesini ifade eder.

Her insan belirli bir ölçüde bilgi birikimine sahip olabilir ancak bunun gerektiği şekilde hayata geçirilmesi ancak hikmet sıfatı ile mümkün olur. Diğer bir deyişle bildiğini lâyıkıyla hayata geçiremeyen kimseye hikmet sahibi denilmez. Bu anlamıyla hikmet bilginin yerli yerince kullanılmasını gerektirir.

Tasavvufta hikmet, kişinin yalnızca çalışıp çabalaması ile elde edemeyeceği Allah vergisi özel bir bilgiyi de ifade eder. Tasavvufta bu daha çok ilm-i ledün olarak adlandırılır. İlm-i ledün ifadesi Kehf sûresinde Allah'ın sâlih bir kulu (Hızır) için "Ona tarafımızdan/nezdimizden bir ilim öğrettik." (Kehf, 18/65) buyurulmasından yola çıkılarak kavramlaşmıştır. Tasavvufta kulun, Cenâb-ı Hak'tan, melek yahut peygamber gibi bir aracı olmaksızın almış olduğu ilmi ifade etmektedir. Bu ilim aynı zamanda hikmet olarak da adlandırılır. Öyle ki büyük mutasavvıf Ebû Bekir el-Verrâk peygamberlerden sonra derece itibariyle en yüksek olan şahsiyetlerin hikmet sahibi müminler olduklarını bildirir. Bu bağlamda

İnsan-ı kâmil olarak anılan, Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanmış kimselerin de hikmet sahibi olma vasfını taşımaları gerektiği de sûfîler tarafından üzerinde önemle durulan bir husus olmuştur. Bu bakımdan Hz. Lokmân da insan-ı kâmil olarak nitelendirilmektedir.

Hz. Lokman, hikmet sıfatına sahip olmakla birlikte aynı zamanda tıp alanında uzamanlaşmış bir hekim olarak da şöhret bulmuştur. Öyle ki Hz. Lokman artık hekimlerin atası olarak anılır hale gelmiş, bitkilere dair derin bir kültüre sahip olması hasebiyle kendisinden şifalı reçeteler nakledilmiştir. Lokman Hekim ismi, şifalı bitkilere dair hemen her kaynakta yer almıştır.

Allahu Teâlâ Hz. Lokmân'a böyle yüce bir vasıf lütfetmesinin ardından ondan şükretmesini istemektedir:

"Biz Lokmân'a hikmet bahşettik ve ona, 'Her daim Allah'a şükret' diye emrettik. Her kim Allah'a şükrederse sırf kendi iyiliği için şükretmiş olur. Ama her kim de O'na nankörlük ederse bilmelidir ki Allah kimsenin şükrüne muhtaç değildir; O bizatihi her türlü övgüye layıktır." (Lokmân 31/12).

Bilginin yerli yerince kullanılması hikmet ile gerçekleştiği gibi bunun faaliyete geçirilmesi de bir anlamda şükrü ifade eder. Nitekim şükür, Allahu Teâlâ'nın bahşettiği saysız nimet karşısında kulun minnettarlığının bir ifadesidir. Diğer bir deyişle şükür, Allah'a itaat edip günah işlemekten uzak durmak sûretiyle nimetin gereğini yerine getirmektir. Mutasavvıflardan Ebû Saîd el-Harrâz şükrü, nimeti vereni tanımak ve onun rablığını ikrar etmektir." ifadesiyle tanımlarken Herevî ise şükrün üç şekli olduğunu belirtir: Nimeti bilmek, nimeti kabul etmek, nimeti övmek.

Gazzâlî'ye göre şükür, nimeti vereni bilmek, nimeti verene karşı sevgi ve saygı beslemek, son olarak da nimeti vereni tanımaktan doğan sevincin gereğiyle amel etmektir. Bu amel

ise kalp, dil ve diğer organlar ile yani üç şekilde gerçekleşebilir. Kalp ile olan şükür, hayırlı bir iş yapmaya kastetmek ve bu niyeti herkesten gizlemektir. Dil ile yapılan şükür, bunu hamd içeren sözcüklerle açıkça dile getirmektir. Organlarla yapılan şükür ise Allah'ın bahşetmiş olduğu nimetleri ona itaat yolunda sarf etmek ve Allah'a isyandan kaçınmak ile olur. Söz gelimi gözün şükrü, müslüman kardeşi üzerinde görmüş olduğu kusurları gizlemek ile kulağın şükrü de duyduğu kusurları dillendirmemekle mümkün olur (Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, IV, 109-112).

Şükrün zıddı ise nankörlüktür. Allah'ın, kendisine bahşettiği nimetleri görmemesi insan için en büyük gaflettir. Esasında nankörlük insanın temel vasıflarından biri olarak görülür. Buna mukabil şükür ise Allahu Teâlâ'nın sıfatlarındandır. Dolayısıyla insanın nankörlük gibi olumsuz bir vasıftan kurtulup Allah'ın sevdiği ve razı olduğu bir hale bürünmesi ancak istifadesine sunulan nimetlerin şükrünü eda etmesi ile gerçekleşecektir.

Hz. Lokmân da kendisine verilen nimetler karşısında şükretmeyi ihmal etmemiş, hikmetli sözleri ile başta kendi ailesi olmak üzere etrafındakilere faydalı olmayı kendisine ilke edinmiştir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerîm'de, Hz. Lokmân'ın oğluna verdiği birtakım nasihatlerden bahsedilmektedir. Bu nasihatler yalnızca ona has olmayıp esasında her babanın oğluna vermesi gereken örnek tavsiyelerdir. O oğluna şöyle hitap etmektedir:

"Yavrucuğum! Sakın Allah'a ortak koşma; çünkü Allah'ın ilâhlığına ortak koşmak gerçekten çok büyük bir zulümdür/cürümdür."

Hz. Lokmân'ın evlâdına yaptığı ilk nasihat tevhid üzere olması ve asla şirke bulaşmamasıdır. Şirk, Allah'ın varlığına inanmakla birlikte aynı zamanda ondan başka tanrılar da

edinmektir. Diğer bir deyişle Allah'ın zâtı, sıfatları veya fiillerinde dengi yahut benzerinin bulunduğunu düşünmek şirk olarak adlandırılmaktadır.

Şirk, bir insanın hayatta işleyebileceği en büyük hatadır. Nitekim Abdullah b. Mes'ûd (ra) bir gün Resûlullah'a (sav) "Allah katında en büyük günah nedir?" diye sormuş, Efendimiz de ona "Seni yarattığı hâlde Allah'ın dengi olduğunu kabul etmendir." buyurmuş (Buhârî, Tefsîr (Furkân) 2, no. 4761) şirke bulaşanların sonunun ise cehennem olduğunu hatırlatmıştır: "Her kim Allah'a bir şeyi ortak koşarak ölürse cehenneme girer." (Müslim, Îmân, 150, no. 268)

Şirk, aynı zamanda bir zulüm olarak da değerlendirilir. Nitekim "İman edip de imanlarına zulmü karıştırmayanlar..." (En'âm, 6/82) âyeti nazil olduğunda, ne kastedildiğini anlamakta güçlük çeken sahâbîler, Hz. Peygamber'e gelerek, "Hangimiz imana zulmü karıştırmıyor ki?" demişler, bunun üzerine Peygamber Efendimiz, "Siz Lokmân'ın oğluna söylediği 'Gerçekten şirk, büyük bir zulümdür.' (Lokmân, 31/13) sözünü işitmiyor musunuz?" diyerek burada kastedilen zulmün "şirk" olduğu açıklamasını yapar (Buhârî, Tefsîr, (Lokmân), 1, no. 4776).

Hz. Lokmân da önemine binâen oğlunu inanç konusunda uyarmayı önemsemiştir. Bu bağlamda oğlunun sağlam bir imana sahip olmasını arzuladığı için nasihatlerinin ilkini de şirkten ve küfürden uzak durması hususunda yapmıştır.

Hz. Lokmân'ın bu nasihatine mukabil Allahu Teâlâ da bir sonraki âyette evlât konumundaki her bireyin ebeveynine karşı vazifesini şöylece hatırlatmaktadır:

"Biz insanoğluna, yapacağı en iyi işlerden biri olarak anne ve babasına iyi davranmasını emrettik. Çünkü annesi onu nice zahmetlere katlanarak karnında taşımıştır. Nitekim çocuğun emzirilip sütten kesilmesi iki yıl sürer. Şu hâlde, ey

insanoğlu, hem bana hem de anne ve babana minnettarlığını göster. Unutma ki yarın bir gün hesap vermek üzere benim huzuruma geleceksin." (Lokmân 31/14).

Bu âyet ile birlikte Allahu Teâlâ'ya, insanı yarattığı ve onu hadsiz nimetlerle rızıklandırdığı için şükretmesi, bunun yanında küçükken terbiye edip yetiştirmesi dolayısıyla da anne ve babaya teşekkür edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Tabii Allahu Teâlâ'ya şükür, onun yüceliğini tanıyıp ona hiçbir sûrette şirk koşmamak sûretiyle, anne ve babaya olan teşekkür ise onlara şefkat ile muamele edip saygı göstermek ile gerçekleşebilecektir. Öte yandan büyük hadis âlimi Süfyân b. Uyeyne, beş vakit namazını kılan bir kimsenin Allah'a şükretmiş; her namazın ardından da anne ve babasına dua eden kimsenin ise onlara teşekkür etmiş olacağını belirtmektedir. Hakikaten de bu, şükrün en basit bir şekilde gerçekleşebilecek şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaten beş vakit namazını aksatmayan bir müminin namazların sonunda anne ve babasına dua etmesi zor olmasa gerektir.

Yüce Rabbimiz bir taraftan anne babaya iyi davranılıp saygıda kusur edilmemesi gerektiği vurgusunu yaparken diğer taraftan da onlara itaatin sınırlarını şu ifadeleriyle çizmektedir:

"Eğer onlar, (tanrı oldukları hakkında) hiçbir bilgi, hiçbir delil sahibi olmadığın birtakım şeyleri körü körüne tanrı yerine koyarak bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sakın onlara itaat etme; bununla birlikte yine de onlara iyi davran, bütün bir hayat boyunca onlara yardımcı ol, ihtiyaçlarını karşıla. Her daim iman ve itaatle bana yönelen hayırlı insanların yolunu tut. Sonunda hepiniz benim huzuruma geleceksiniz. İşte o zaman ben size hayatta iken yaptığınız her şeyi tek tek bildirecek ve hak ettiğiniz karşılığı vereceğim." (Lokmân 31/15).

Bu âyette ister müslüman isterse kâfir olsun anne babaya iyiliğe dinimizce ne kadar önem verildiği görülmektedir. Kişinin anne babasının ihtiyaçlarını karşılaması, yaşlılıklarında onların bakımlarını üstlenmesi onları devamlı sûrette ziyaret etmesi dinî bir vazifedir. Anne babaya itaat edilmeyecek tek husus yanlış itikatlarını dikte etmeleridir. Şu durumda bile onları kırmadan, incitmeden hakikati söylemek her evlâdın yapması gereken bir görevdir.

Hz. Lokmân'ın evlâdına yaptığı evrensel nitelikte ve her zaman ve mekânda geçerli hakîmâne mahiyetteki diğer nasihatleri ise Kur'an-ı Kerîm'de şöyle geçmektedir:

"Yavrucuğum! Bak, bu dünyada yaptığın bir iyilik veya kötülük bir hardal tanesi gibi küçücük de olsa, üstelik bir kayanın içinde saklı bulunsa yahut göklerin veya yerin derinliklerinde de olsa Allah onu kıyamet ve hesap günü senin karşına çıkarıp amel terazisine koyar. Hiç şüphe yok ki Allah akıl sır ermez bilgisiyle her şeyi kuşatır, her şeyden haberdardır.

Evlâdım! Namazı lâyıkıyla kıl; dünyada iyilik ve güzelliğin hâkim, kötülüğün mahkûm olması için uğraş. Bu uğurda karşılaşacağın sıkıntı ve zorluklara sabret. Zira bunlar azim ve kararlılık göstermeye, bedel ödemeye değer işlerdir.

İnsanlara karşı böbürlenme; yeryüzünde çalım satarak da yürüme. Çünkü Allah böbürlenen, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez.

Yürüyüşünde mütevazı, hâl ve hareketlerinde hep ölçülü ol. Konuşurken de alçak sesle, nazik şekilde konuş. Çünkü seslerin en çirkini, avazı çıktığı kadar bağıran eşeklerin sesidir." (Lokmân 31/16-19).

HZ. ZÜLKARNEYN

Hz. Zülkarneyn, Kur'an-ı Kerîm'de kendisinden büyük güç ve iktidar sahibi bir zât olarak bahsedilen, Allah'ın sâlih kullarından bir kuldur. Çeşitli kaynaklarda peygamber olabileceği de ifâde edilmekle birlikte Zülkarneyn, daha çok ilim sahibi bir idareci ve adil bir hükümdar olması yönüyle öne çıkmaktadır. Tarihsel kimliği ile ilgili pek çok rivâyetten söz edilse de bunların gerçeği ne ölçüde yansıttığı tartışmalıdır. Kur'an-ı Kerîm'deki bilgiler ise onun doğu ve batıya yaptığı seferlerin yanında Ye'cûc ve Me'cûc ile olan mücadelesi ile sınırlıdır.

Hakkında kesin ve net bilgilerin bulunmayışı, kıssaların Kur'an-ı Kerîm'de yer alma mantığı ile doğrudan alâkalıdır. Kur'an-ı Kerîm'in kıssalar üzerinde durmasındaki esas gaye, inananlara tarihsel bilgi vermek değil ders ve ibret alınmasını sağlamaktır. Dolayısıyla Hz. Zülkarneyn'in, şahsından çok misyonunun öne çıkarıldığı pek tabiidir. Bu bakımdan Hz. Zülkarneyn, doğuya ve batıya seferler düzenleyen, buralarda Allah'ın adının ve nizamının hâkim kılınmasını sağlayan güçlü bir hükümdar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında çeşitli kaynaklarda tarihsel kişiliği ile ilgili anlatılan-

ların, Kur'an-ı Kerîm'in vermek istediği mesaj düşünüldüğünde pek de kıymet-i harbiyyesi olmayacaktır.

Öte yandan "zülkarneyn" kelimesinin onun gerçek ismi mi yoksa onu tavsif eden bir sıfat mı olduğu hususunda kesin bir kanaat belirtmek mümkün değildir. Bununla birlikte onun daha çok lakap olarak kullanıldığı görüşü öne çıkmaktadır. Zülkarneyn iki kelimenin birleşmesinden oluşan Arapça bir tamlamadır. "Zû" sahip, "karn" ise boynuz, kâkül, küçük tepe, akran gibi manalara gelir. Bunlardan, örneğin "karn"a "boynuz" anlamı verildiğinde "zülkarneyn", "iki boynuz sahibi" anlamını ifade eder. Dolayısıyla Zülkarneyn kelimesi "karn"a verilecek anlama göre farklı mânâlara gelecektir. Çok sayıda anlama karşılık gelebilen bu zülkarneyn kelimesi, daha çok Hz. Zülkarneyn'in dünyada yapmış olduğu faaliyetler düşünülerek yorumlanmıştır. Bu bağlamda Hz. Zülkarneyn'in söz konusu lakap ile anılması dünyanın doğusunu ve batısını dolaşması, başının iki yanında örülmüş saçlarının bulunması, tacının üzerinde bakırdan iki çıkıntının yer alması yahut hem zâhir hem de bâtın ilmine sahip olması gibi sebeplere dayandırılmaktadır. Özetle zülkarneyn lakabının, kendisine verilen güç ve iktidarı simgelediğini söylemek mümkündür.

Zülkarneyn kıssası Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e (sas) yöneltilen bir soru üzerine anlatılmaktadır. Rivâyete göre Yahudiler yahut onların yönlendirmesiyle bazı Kureyşli müşrikler Peygamber (sas) Efendimiz'i imtihan etme kasdıyla Ashab-ı Kehf, Zülkarneyn ve ruh hakkında bazı sorular sormuşlardır. Hz. Peygamber bu soruları bir gün sonra yanıtlayacağını söylemiş fakat bunu ifade ederken "inşâllah/Allah dilerse…" dememiştir. Ne var ki onun bu sözünün hemen akabinde vahiy kesilmiştir. Öyle ki müşrikler Hz. Peygamber'in cevabı gecikince onun hakkında ileri geri ko-

nuşmaya dahi başlamışlardır. Aradan on beş gün gibi uzun bir süre geçmiş ve nihâyetinde "Hiçbir iş için, 'Yarın mutlaka yapacağım' diye kesin konuşma. Bunun yerine, 'Allah dilerse (inşâllah) yaparım' de. Olur da 'inşâllah' demeyi unutursan, hatırladığın zaman derhâl rabbini an ve şöyle de: 'Umarım rabbim beni bundan böyle daha isabetli davranışa muvaffak kılar.'" (Kehf 18/23, 24) âyetini de içeren Kehf sûresi nazil olur.

Kur'an-ı Kerîm'de Zülkarneyn kıssası şu âyetlerle başlamaktadır: "(Ey Muhammed!) Bir de sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar. De ki: 'Size ondan bir anı okuyacağım.'" Bu ifâdeler, muhataplarının Hz. Peygamber'e çeşitli gayelerle yönelttikleri sualler neticesinde bu kıssadan bahsedildiğini göstermektedir.

Âyetlerin devamında "Biz onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık ve kendisine her konuda (amacına ulaşabileceği) bir yol verdik." buyurulur. Allah Teâlâ onu yeryüzünde kudret sahibi kılmış, muhtaç olduğu her şeye ulaşmanın bilgi ve imkânını ona lütfetmiştir.

Hz. Zülkarneyn, sahip olduğu güç ve iktidara dayanarak öncelikle batıya doğru yola koyulur. Nihâyet güneşin battığı yere diğer bir deyişle batı yönünde gidilebilen son noktaya ulaşır. Burada güneşi sanki siyah balçıklı bir suya batmış bir halde müşahede eder. Daha sonra yine burada kâfir bir halk ile karşılaşır. Hz. Zülkarneyn, bu kavim karşısında nasıl hareket edeceği konusunda rabbi tarafından uyarılır. Allah Teâlâ ona, "Ey Zülkarneyn! İstersen onları cezalandırırsın, istersen onlara iyi davranırsın." buyurur. Bunun üzerine Hz. Zülkarneyn, onlara şöyle seslenir:

"Kim zulmederse (şirk inancında direnirse) biz onu cezalandıracağız. Vakti gelince o kişi rabbinin huzuruna çıkarılacak ve rabbi onu çok daha şiddetli bir şekilde cezalandıracak.

İman edip imanlarına yaraşır güzellikte işler yapan kimselere gelince, böyleleri ise çok güzel bir mükâfata nail olacak. Üstelik biz onlara her türlü kolaylığı göstereceğiz."

Hz. Zülkarneyn bir müddet sonra doğu yönüne doğru bir sefere çıkar ve güneşin doğduğu yere diğer bir deyişle doğu yönünde gidilebilen son noktaya ulaşır. Burada güneşin şehrin üzerinden hiç gitmediğini görür. Daha sonra başka bir yolculuğa daha çıkar ve iki dağ arasında bir bölgeye varır. Bu bölgenin ötesinde söz dinlemeyen, hak tanımayan bir toplulukla karşılaşır. Bu topluluk etrafındaki insanlara zulüm ve zorbalıkla muamele etmektedir. Onların yaptıkları karşısında mağdur durumda bulunan diğer bir kavim, Hz. Zülkarneyn'e gelerek karşı taraftaki halktan kendilerini korumasını talep eder ve şöyle bir teklifte bulunur: "Ey Zülkarneyn! Bu Ye'cûc ve Me'cûc memlekette bozgunculuk yapıyor. Ne istersen versek de sen bizimle onlar arasına bir sed inşâ etsen…"

Onların bu talepleri üzerine Hz. Zülkarneyn, "Rabbimin bana lütfettiği geniş imkân, güç ve iktidarın yanında, sizin vereceğiniz ücretin esamisi okunmaz. Siz bana beden gücüyle yardım edin, ben de onlarla sizin aranıza istediğiniz gibi sağlam bir sed yapayım." der. Daha sonra onlardan sed için yeterli miktarda demir getirmelerini ister. İki dağ yamacının arasındaki boşluğu doldurup bir hizaya getirince ateş yakıp "Körükleyin!" der. Demirler eriyip akkor hâline gelir. Ardından onlardan erimiş bakır getirmelerini ister. Bakırı da seddin üzerine döker. Sed öyle sağlam olur ki artık bundan sonra Ye'cûc ve Me'cûc'ün o seddi aşması da ona zarar vermesi de imkânsız hale gelir.

Hz. Zülkarneyn seddi tamamlayınca "İşte bu rabbimin bir lütfudur. Bu sed ancak rabbimin vaadi gelince yerle bir

olur. Rabbimin vaadi ise mutlaka gerçekleşir." buyurur (Kehf 18/83-98).

Zülkarneyn'in söz ettiği bu vaad esas itibariyle kıyametin yaklaştığı bir zamana işâret etmektedir. Nitekim Enbiyâ sûresinde kıyamete yakın bir vakitte Ye'cûc ve Me'cûc'ün bu seddi aşacağından söz edilir. "Ye'cûc ve Me'cûc'ün önü açılıp her tepeden dalga dalga yayılmaya başladığı ve dolayısıyla kıyametin vakti iyice yaklaştığı zaman var ya, işte o zaman kâfirlerin/müşriklerin gözleri korku ve dehşetten fal taşı gibi açılacak ve 'Eyvahlar olsun bize! Biz bu kıyamet gerçeğini hiç dikkate almamıştık. Ama şimdi anladık ki kendimize yazık etmişiz.' diye yanıp yakılacaklar. İşte o zaman müşriklere şöyle denecek. 'Hem siz hem de Allah'ın yanı sıra ilâh yerine koyduğunuz o putlar cehennemin odunusunuz. Evet, şimdi hepiniz cehennemi boylayacaksınız!'" (Enbiyâ 21/96-98).

Bu âyetlerden de anlaşıldığı kadarıyla Hz. Zülkarneyn döneminde insanlara zulmeden bir topluluk olan Ye'cûc ve Me'cûc kıyamet yaklaştığında hapsolduğu seddi aşıp tekrar yeryüzünde bozgunculuk yapmaya devam edecektir. Bundan dolayıdır ki Peygamber Efendimiz (sas) de Ye'cûc ve Me'cûc konusunda ashabını muhtelif zamanlarda uyarmaktadır.

Sahabeden Huzeyfe b. Esîd el-Gıfârî yaşadığı bir hâdiseyi şöyle anlatmaktadır: "Bir gün biz kendi aramızda konuşurken Peygamber (sas) geldi ve 'Ne müzakere ediyorsunuz?' diye sordu. Orada bulunan sahâbîler, 'Kıyamet hakkında konuşuyoruz.' dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sas) "Siz şu on alâmeti görmedikçe, kıyamet kopmayacaktır." buyurdu ve şunları saydı: "Duman, Deccâl, Dâbbe, güneşin batıdan doğması, Meryem oğlu Îsâ'nın yeryüzüne inmesi, Ye'cûc ve Me'cûc, doğuda, batıda ve Arap Yarımadası'nda olmak üzere üç büyük çökmenin yaşanması ve son olarak Yemen'den

çıkıp insanları haşrolacakları yere sürecek bir ateş." (Müslim, Fiten ve eşrâtü's-sâa, 39).

Peygamber Efendimiz (sas), Ye'cûc ve Me'cûc'un yeniden ortaya çıkması hâdisesinden kıyamet alâmeti olarak bahsetmektedir. Bununla birlikte kıyametin ne zaman kopacağını da kimsenin bilemeyeceğini vurgulamaktadır. Kur'an-ı Kerîm'de de kıyametin ne zaman vuku bulacağını yalnızca Allah Teâlâ'nın bildiği ifade edilir: "Sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: 'Onun bilgisi ancak rabbimin katındadır. Onu vaktinde ancak O (Allah) ortaya çıkaracaktır. O göklere de, yere de ağır basmıştır. O, size ancak ansızın gelecektir.' Sanki senin ondan haberin varmış gibi sana soruyorlar. De ki: 'Onun bilgisi sadece Allah katındadır. Fakat insanların çoğu bilmiyorlar.'" (A'râf, 7/187)

Kıyamet ansızın kopacak ve bu hâdisenin ne zaman gerçekleşeceğini kimse bilemeyecektir. Bununla birlikte hadis-i şerîflerde, Peygamber (sas) Efendimiz'in ahir zaman peygamberi olması bakımından kıyametin kopma anının yaklaştığına sık sık vurgu yaptığı görülmektedir. Efendimiz (sas), Câbir b. Abdullah'ın anlattığına göre kıyametin çok uzak olmadığını belirtmektedir: "Rasûlüllah (sas) bir defasında hutbe verirken gözleri kızardı, sesi yükseldi ve hiddeti arttı, öyle ki sanki bir orduyu uyarıyor, 'Sabah ya da akşam ansızın baskına uğrayabilirsiniz!' diyordu. Şahadet parmağı ile orta parmağını birleştirip "Ben ve kıyamet şu ikisi gibi (yakın) gönderildim." buyurdu (Müslim, Cum'a, 43). Yine başka bir rivâyete göre uykusunda titreyerek uyanan Peygamber Efendimiz (sas) "Vukuu yaklaşan felâketten dolayı vay Arapların hâline! Bu gün Ye'cûc-Me'cûc'ün seddinde küçük bir delik açıldı." buyurur (Buhârî, Enbiyâ◎, 7; Fiten, 4).

Her ne kadar Peygamber (sas) Efendimiz kıyameti yakın görse de, kıyamet öncesinde müslüman toplum üzerinde

bazı olumsuz gelişmelerin ortaya çıkmadan kıyametin kopmayacağı hususunu da vurgulamaktadır. Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sas) şöyle buyurmuştur: "İlim kaybolmadıkça, depremler çoğalmadıkça, zaman kısalmadıkça, karışıklıklar ortaya çıkmadıkça, herc yani cinâyetler artmadıkça ve elinizde mal çoğalıp taşmadıkça kıyamet kopmaz." (Buhârî, İstiskâ, 27).

Rivâyetlere göre Hz. Zülkarneyn'in seddi yıkıldıktan sonra Ye'cûc ve Me'cûc yeryüzüne akın akın dağılacak, gittikleri yerleri yakıp yıkacaktır. İnsanlar onlar karşısında çaresiz kalıp korunaklı yerlere sığınmak durumunda kalacaktır. Onlar geçtikleri yerlerdeki suları içecek öyle ki Filistin bölgesinde yer alan Taberiye gölü dahi kuruyacaktır. Nihâyetinde Allah Teâlâ'nın, onların boyunlarına musallat edeceği bir deve kurtçuğu ile helâk olacaklardır (İbn Hanbel, *Müsned*, III, 77; İbn Mâce, Fiten, 33).

İlgili âyetler ve rivâyetlerden, Ye'cûc ve Me'cûc'un, tarihte bozgunculuğu ile öne çıkan ve kıyamet yaklaştığında da tekrar zuhur edecek olan bir topluluk olduğu anlaşılmaktadır. Esasında Ye'cûc ve Me'cûc gibi insanlığa zarar veren gruplar tarih boyunca her millet ve iklimde var olmuştur. Bunlar yaptıkları zulümleri ile gelip geçmişlerdir. Tarihte yaşadıkları gibi bugün de benzer grupların varlığı söz konusudur. Bu bakımdan Ye'cûc ve Me'cûc'un, özel bir kavmin adı olmasının yanında her devirde benzer özellikleri taşıyan toplulukları da ifade edebileceği kanaati de dile getirilmektedir (*DİA*, XLIII/373).

Kıyametin ne zaman vuku bulacağının bilinememesi karşısında Peygamber (sas) Efendimiz'in onun bazı alâmetlerinden bahsetmiş olması, mü'minlerin kıyamet gününe ve âhirete hazır olma şuurunu kazanmaları yönünde bir teşvik olarak yorumlanmalıdır. Enes b. Mâlik'in anlat-

tığına göre, bir adam Hz. Peygamber'e (sav), "Kıyamet ne zaman kopacak yâ Rasûlallah?" diye sormuş, Efendimiz de bunun üzerine "Onun için ne hazırladın?" buyurarak önemli olanın ne zaman kopacağı değil, o gün için yapılacak hazırlık olduğunu vurgulamıştır (Buhârî, Edeb, 96). Kıyametin hiç beklenmediği bir anda geleceğinin üzerinde durulması ve Kur'an-ı Kerîm'de "O, size ancak ansızın gelecektir." (A'râf, 7/187) buyurulması müslümanlarda bu bilincin oluşmasına yönelik uyarılardır.

KAYNAKLAR

Abdullah b. Mübarek, *ez-Zühd ve'r-rekaik*, haz. Habîbürrahman el-A'zamî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty.

Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed bin Hanbel*, , haz. Şu'ayb el-Arnaût, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995-2001.

Ahmet, Güç, "Sâlih", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2009, XXXVI, 32-33.

Aydın, Mahmut, "Yahyâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2013, XLIII, 232 – 234; "Zekeriyyâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2013, XLIV, 210-211.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim, "el-Câmiu's-sahîh", el-Kütübü's-sitte (Mevsûatü'l-hadîsi'ş-şerîf içerisinde), haz. Sâlih b. Abdülazîz, Riyad: Dâru's-Selâm, 2000, ss. 1-631.

Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-beyân*, çev. Heyet, İstanbul: Erkam Yay., 2014.

Cora, Mustafa, "Kur'ân'da Âd Kavmi ", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6/3 (2013), ss. 109-134.

Çelebi, İlyas, "Ye'cûc ve Me'cûc", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2013, XLIII, 373-375.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, "es-Sünen", *el-Kütübü's-Sitte* (Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf içerisinde), haz. Sâlih b. Abdülazîz, Riyad: Dâru's-Selâm, 2000, ss. 1223-1608.

Erkaya, Mahmud Esad, *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, Anka-

ra: Otto, 2017; "Hz. Âdem'in Yaratılışı Kıssasının Tasavvuf Kaynaklarındaki Yorumları", *1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi,* Elazığ: Asos Yay., 2018, ss. 92-98; "İşârî Yorumlarda Nuh Kıssası", ICES-2018 *1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi*, Elazığ: Asos Yay., 2018, ss. 99-107.

Fahreddin er-Râzi, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzi el-meşhûr bi't-tefsîri'l-kebir ve mefâtihi'l-gayb*, I-XXXII, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.

Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, I-V, Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2013.

Gürer, Dilâver, *Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevî'de Peygamber Kıssaları*, İstanbul: İnsan Yay., 2017.

Hadislerle İslâm, ed. Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Huriye Martı – Mahmud Demir, 1-7, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.

Hâkim en-Nîsâbûrî, Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, haz. Mustafa Abdülkâdir Atâ, I-V, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.

Harman, Ömer Faruk, "Eyyûb", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 1995, XII, 16-17; "İdrîs", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2000, XXI, 478-480; "Lût", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2003, XXVII, 227-229; "Mûsâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2006, XXXI, 207-213; "Yûnus", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2013, XLIII, 597-599; "Yûşa'", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2013, XLIV, 43-45; "Zülkifl", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2013, XLIV, 569-570.

Hücvîrî, Ebü'l-Hasen, *Keşfu'l-mahcûb* (Hakikat Bilgisi), çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh, 2010.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-Me'ârif*, Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvinî, "es-Sünen", *el-Kütübü's-Sitte* (Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf içerisinde), haz. Sâlih b. Abdülazîz, Riyad: Dâru's-Selâm, 2000, ss. 2477-2741.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi‘ li-ahkâmi'l-Kur'ân*, haz. Ahmed Berdûnî v.dğr., I-X, Kahire.: Daru'l-kütübi'l-mısriyye.

Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Zeynülislâm Abdülkerîm b. Hevâzin, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, haz. Halil el-Mansûr, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2001; *Letâifü'l-işârât*, haz. İbrâhim Besyûnî, I-III, Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kütüb, 2000.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Sönmez Neşriyât, İstanbul 1967.

Müslim, Ebû'l-Hüseyin en-Nisâbûrî, "Sahîh", *el-Kütübü's-Sitte* (Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf içerisinde), haz. Sâlih b. Abdülazîz, Riyad: Dâru's-Selâm, 2000, ss. 673-1202.

Necmeddîn-i Kübrâ, Ebü'l-Cennâb Ahmed b. Ömer el-Hivekî, *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye fi't-tefsîri'l-işâri's-sûfî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb, "el-Müctebâ mine's-Sünen", *el-Kütübü's-Sitte* (Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf içerisinde), haz. Sâlih b. Abdülazîz, Riyad: Dâru's-Selâm, 2000, ss. 2087-2453.

Özsoy, Ömer – İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi)*, Ankara: Fecr Yay., 2006.

Öztürk, Mustafa, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara: Ankara Okulu, 2014; *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, İstanbul: Kuramer Yay., 2016.

Taberânî, Ebü'l-Kasım, *el-Mu‘cemü'l-kebîr*, haz. Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî, I-XXV, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ty.

Taberî, Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vîli'l-Kur'ân*, haz. Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire: Müessesetü'r-Risâle, 2000.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre es-Sülemî, "el-Câmi", *el-Kütübü's-Sitte* (Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf içerisinde), haz. Sâlih b. Abdülazîz, Riyad: Dâru's-Selâm, 2000, ss. 1629-2061.

Ümit, Mehmet, "Şuayb", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2010, XXXIX, 222-223.

Yıldız, Mehmet, "İşârî Tefsirin Kabul Şartları Bağlamında Cemâl-i Halvetî'nin Kısa Sûrelere Getirdiği Yorumlar", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, XV/33 (2014); "Osmanlı Tefsir Geleneğinde Kur'an'a İşârî Yaklaşımlar; Cemal-i Halveti Örneği", *Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu*, Gümüşhane Üniversitesi Yay., 2014, ss. 536-545.

Yıldız, Muhammed Ali, *Akşemsiddin'de Allah, Kâinat ve İnsan*, Ankara: Kalem Neşriyat, 2017; "Elmalılı Hamdi Efendi'nin Bazı Tasavvufi Görüşleri", *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/14 (2019), ss. 111-143.